Asıl Cebrailler

Hz. Muhammed'in hocaları

Hz. Muhammed'in bilgi kaynağı kendisinden önce var olan şair ve düşünürlerdir demekle, Kur'an'ın ortaya konması için o zaman ortamın tam da uygun olduğunu, aynı bilgilerin zaten o toplumda var olduğunu belirtmek isterim. Kaldı ki onları Hz. Muhammed'e direkt aktaran, ona yardımcı olan, hatta hocalık yapan insanlar da çoktu.

İslami kaynaklarda "o dönem insanları hep putperestti" söylemi meşhurdur. Bir kere toplumun tahsil görmüş kesiminin çoğunluğu deistti; Allah'ın varlığını kabul ederdi. İslamiyeti güzel göstermek için, "vay efendim önceki dönem Cahiliye dönemiydi, Hz. Muhammed geldi onları putperestlikten kurtardı" söylemi bilerek öne sürülmüştür, bunun realiteyle hiç ilgisi yoktur.

Bu makaleyi elimdeki yeni kitap çalışmamdan derleyip toparladım. Tabii ki kitap çok kapsamlı ve henüz bitmiş değildir. Bu yazımda Hz. Muhammed'den önce yaşamış olan Arap şair ve düşünürlerin ortaya attıklarıyla Kur'an ayetleri arasında var olan birebir ortak konular üzerinde durup somut örneklerle izah etmeğe çalışacağım. Hz. Muhammed'in bilgi kaynağı kendisinden önce var olan şair ve düşünürlerdir demekle, Kur'an'ın ortaya konması için o zaman ortamın tam da uygun olduğunu, aynı bilgilerin zaten o toplumda var olduğunu belirtmek isterim. Kaldı ki onları Hz. Muhammed'e direkt aktaran, ona yardımcı olan, hatta hocalık yapan insanlar da çoktu. Bunlar üzerinde özellikle duracağım.

İslami kaynaklarda "o dönem insanları hep putperestti" söylemi meşhurdur. Bir kere toplumun tahsil görmüş kesiminin çoğunluğu deistti; Allah'ın varlığını kabul ederdi. İslamiyeti güzel göstermek için, "vay efendim önceki dönem Cahiliye dönemiydi, Hz. Muhammed geldi onları putperestlikten kurtardı" söylemi bilerek öne sürülmüştür, bunun realiteyle hiç ilgisi yoktur. Bu yazımda bunun üzerinde dura-

Kura'an'ın ortaya konması için gerekli bilgileri Hz. Muhammed'e direkt aktaran, ona yardımcı olan, hatta hocalık yapan insanlar da çoktu.

cağım. Hz. Muhammed'in hocaları olsun, başka konular hakkında olsun bilgi verirken, her zaman yaptığım gibi yalnız İslam otoriterlerince sağlam diye kabul görmüş kaynaklardan alıntı yapacağım. Zaten neyi nereden alırsam hep belirtirim.

Bir de konunun bütünlüğü açısından Kur'an'da anlatılanlarla Tevrat ve İncil'deki bilgiler arasında kısa ve öz bazı karşılaştırmalar yapacağım; ancak bu kısım üzerinde fazla durmayacağım. Çünkü başka yazarlar bunun üzerinde yeterince durdukları için, yeni bir konu olmadığından buna fazla yer vermeyeceğim. En çok Hz. Muhammed'in etkilendiği, kendilerinden bilgi aldığı insan menşeli Cebrailler üzerinde duracağım. Zira bunlar bugüne kadar neredeyse hiç irdelenmeyen, kamuoyuyla paylaşılmayan konulardır.

Hz. Muhammed'in eline geçen ve Kur'an'ın oluşmasında katkısı olan bazı belgeler hakkında daha önce yayınlanan bir kitabımda yeterince bilgi verdim. Hani Ka'be temelinden çıkan bir-iki kitap, farklı belgeler, Hz. Ömer'in Hz, Muhammed'i yönlendirmesi gibi. Ancak hem kitap olarak ele aldığım bu yeni çalışmamda, hem de bu makalede Kur'an'ın nereden geldiği sorusuna kapsamlı ve yeni bilgilerle yanıt vermeye çalışacağım.(1)

Ne hazindir ki İslam tarihine baktığımızda Kur'an'ı mantık, ilim, sosyolojik temelde inceleyen birini görmek zor. Tabii ki Turan Dursun müstesna. Hindistanlı **Abdullah Yusuf Ali**'nin **(1872–1953)** İngilizce olarak kaleme aldığı Kur'an tefsirinde bazı muhalif bilgilerden söz ettiğini değişik kaynaklardan öğrendim. Kendisinin; "Kimileri, Kur'an o dönemde yetişen şairlerin şiirlerinden ve Tevrat'la İncil'den ancak bir alıntıdır diye yazmışlardır" şeklinde ifadeler kullandığını okudum.(2)

Son yıllarda sarsıcı olmamakla birlikte İslami kesimde bazı çıkışlar görüyoruz. Mesela Ezher üniversitesi hocalarından **Mahmut Kumni** (1947 doğumlu) direkt Kur'an'ın eski örf-adet ve inançlardan bir alıntı olduğunu telaffuz etmiyorsa da, yazılarından kendisinin Kur'an'a objektif baktığı anlaşılıyor.(3)

Hz. Muhammed Hira dağında (16. yüzyıl Osmanlı minyatürü, Siyer-i Nebi).

Halil A. Kerim'in **(1930-2002)** yazdığı kitaplar, Kur'an'daki bilgileri eski inanç ve geleneklerle karşılaştırma ve Hatice ile Varaka'nın Kur'an'ın oluşması konusunda Hz. Muhammed'e yardımları hakkında faydalı bir çalışma.(4)

Mısırlı Muhammed Sait Aşmavi (1932-2013) kitabında Kur'an'ı, o dönem var olan şairlerin sözleriyle karşılaştırıyor ve adeta onlardan bir kopya olduğu noktasına getiriyor. Kur'an'a bu bakışından dolayı kendisine 'Mısır'ın Salman Rüştü'sü' lakabını takıyorlar. Yine Mısırlı Dr. **Taha Hüseyin (1889-1973)**, 1926'da dönemin Mısır başbakanı Abdulhalık Servet Paşa'ya (1928-1973) yazdığı özel mektupta, "Kur'an'ın kökeniyle ilgili bir kitap yazdım; yayınlanmasına izin var mı?" diye soruyor. Sonuçta hem ona **'Deli'** damgasını vuruyorlar, hem de yazdığı kitabın piyasada satılmasına engel oluyorlar. Kitabın içeriği, "Kur'an sağdan soldan bir toplama kitabıdır ve özellikle de eski şairlerin şiirlerinden alınmıştır" şeklinde özetlenebilir. Lübnanlı **Mustafa Ceha (1942-1992)**, Kur'an hakkındaki radikal yazılarından dolayı 12 Nisan 1983'teki duruşmasında mahkeme kararıyla mürtet ve kâfir ilan edilir ve sonuçta bir suikast sonucu katledilir.

> İslami kaynaklarda zaman zaman Kur'an'la eski Arap şairlerin şiirleri arasında benzerlikler görüyordum; fakat üzerinde durmuyordum. Giderek Kur'an'daki bilgileri bu eserlerde daha fazla görünce, anladım ki neredeyse Kur'an'da yeni bir şey yok; hepsi değişik yerlerden bir alıntı.

Heddadi lakabıyla meşhur **Yusuf Düre (1913-1979)**, "Kur'an Hıristiyanlıktan Bir Alıntıdır" adlı kitabında önemli tespit ve karşılaştırmalarda bulunuyor.(5)

Yine **Ebu'l Abbas el-Hariri**'nin (asrımızın yazarlarından) konuya ilişkin yazdıkları var. Her ne kadar bu adam Hıristiyan da olsa, kanıtları Sünni kaynaklardandır. Bu son iki eserde önemli tespitler mevcut. Benzer isimler varsa da, bu kadar İslami medya, bu kadar İslam devletleri ve İslam'a bu kadar destek yanında maalesef etkileri olmuyor.(6)

Burada sorgulanması gereken bir durumu hatırlatmak isterim. Türkiye'nin il sayısı 81. Türkiye'deki ilahiyat fakültesi sayısı 100 civarında. Bu ilahiyat fakültelerinde o kadar akademisyen var; ama bugüne kadar neredeyse hiç kimseden muhalif bir ses çıktığı yok. Şu da biliniyor ki, Türkiye'de lehte veya aleyhte şu an İslam'la ilgili var olan farklı bakışları ortaya koyanlar, hep devlet okullarında yetişmeyen insanlardır. Nurculuk hareketinin lideri (beğenilir veya beğenilmez) Said Nursi özel Kürt medreselerinde yetişmiştir (devlet okullarıyla alakası yoktur). Dine başka açıdan bakan Turan Dursun yine Kürt bölgesindeki medreselerde yetişmiştir. Ben de şu an farklı bir bakışla yazıyorsam, Kürt medreselerinde gördüğüm tahsil ve daha sonra kendi özel çabama borçluyum (Zaten zamanımda köyümde okul yoktu; gidemedim). Bunlar dışında Türkiye'de

ses getiren başka kişiler var mı? Tabii ki hayır. İşte tam da burada sorgulanması gereken ciddi bir durum var: Neden bizim gibi kıt imkânlarla kendilerini yetiştirenler ortalıkta var da devlet okullarında yetişen bu kadar ilahiyat akademisyenlerinden ses seda yok! Bunun yanıtı bende var; ancak ben sadece hazin manzarayı hatırlatmak istedim.

Hele hem İslam'ın teorik olarak zayıf (içerikten yoksun) olmasından, hem de pratik olarak İslam ülkelerine, özellikle de son yıllarda ortaya çıkan IŞİD, el-Nusra gibi örgütlerin yaptıklarına bakıldığında, İslam uleması çoktan harekete geçip Kur'an hakkında farklı sesler yükseltmeliydi. Ne yazık ki her şeye rağmen kimse bu derin uykudan uyanmıyor. Gelinen aşamada (21. asırda) sadece birkaç kişinin çıkış yapması, doğrusu üzüntü vericidir.(7)

A) BU KONUYU SEÇMEMİN NEDENİ

İslami kaynaklarda zaman zaman Kur'an'la eski Arap şairlerin şiirleri arasında benzerlikler görüyordum; fakat üzerinde durmuyordum. Giderek Kur'an'daki bilgileri bu eserlerde daha fazla görünce, anladım ki neredeyse Kur'an'da yeni bir şey yok; hepsi değişik yerlerden bir alıntı. Durum böyle olunca konuyu incelemeye aldım. *Moliére*'in **(1673.ö) 'Susan bir bilgin, bir kelime söylemeyen aptallardan farksızdır'** dediği gibi, bir insan hayatî konularda bir şey biliyorsa, onu, imkânların el verdiği ölçüde kamuoyuyla paylaşmalı; yoksa o bilgileri beraberinde toprak altına götürmekle neyi elde edebilir ki. Bunu, bilgi sahipleri şov yapsın anlamında söylemiyorum; ama bir yolunu bulup insanlarla paylaşmalılar.

Kur'an'da var olan İsrailoğulları peygamberlerin hikâyelerinin (din ağzıyla peygamber diyorum) Tevrat'tan bir alıntı olduğu zaten tartışmasızdır. İnsan Tevrat'la Kur'an'ı yan yana getirip bir karşılaştırma yapsa Kur'an'ın çoğu ayet ve surelerinin Tevrat'tan bir alıntı olduğunu kolay görebilir. Burada ibret olsun diye kısa ve

Hz. Muhammed ve Cebrail (Siyer-i Nebi).

somut bir örnek vermek isterim. Tevrat'ın hemen başında ilk bölüm olan Tekvin kısmında Nuh peygamberden bahsedilirken, 950 yaşında iken vefat etti bilgisi var. Aynı rakam olduğu gibi Kur'an'da da geçiyor. Burada sormak lazım: Acaba Nuh'un kaç sene yaşadığı tanrı için çok mu önemli ki, buna hem Hz. Musa zamanında, hem de Hz. Muhammed zamanında değiniyor ve bunun için Cebrail'i iki sefer gönderiyor! İnsanlar bu dünyada birbirlerini yerken, o kadar acil sorunlar varken tanrının Nuh ömrüyle ilgili iki kutsal kitapta bilgi vermesi nasıl açıklanabilir!(8)

> Hz. Muhammed'in en etkili hocalarından Varaka b. Nevfel, "İnsanlar iki çeşittir. Bir grup cennete girip sefa çekecek, diğeri cehennem çukuruna girip orada zincirlere vurulmak üzere ceza çekecektir" diyor. Bu iki sınıf insan ve cehennemde zincire vurulma olayı zaman içinde bakıyoruz ayet olarak Kur'an'da yer alıyor.

Tabii ki Kur'an'daki her şey Tevrat'tan bir alıntıdır demek de yanlış. Hz. Muhammed, Tevrat ve İncil dışında başka yerlerden de yararlanmıştır. Az önce de ifade edildiği gibi ilk başta bunu dikkate almadım; ancak gitgide bu konuda fazla bilgi edinince durumun çok farklı olduğunu anladım ve konuyu araştırmaya başladım (tabii ki elimdeki yeni kitap çalışmamda daha teferruatlı bilgiler sunacağım).

Bunu kısa bazı örneklerle biraz açmak isterim:

Antere b. Şeddat Absi bir sözünde, **"Yer yarılıp da, gül gibi kızardığı, yağ gibi eridiği zaman'** diyor. Burada kıyamet gününden bahsediyor. Bu cümle Kur'an'da da aynı terimlerle az bir nüans farkıyla geçiyor. Şair Antere'nin kullandığı 'Yer' kelimesi yerine Kur'an'da 'Gök' kelimesi geçiyor ve **"Gök yarılıp da, gül gibi kızardığı, yağ gibi eridiği zaman"** şeklinde yer alıyor. Sonuçta konu aynı ve Antere bunu söylediği zaman henüz Hz. Muhammed peygamberliğini ilan etmemişti(m. 525-608).(9)

Hz. Muhammed'in en etkili hocalarından **Varaka b. Nevfel (m.611.ö)** (10) bir şiirinde "Allah gibisi yoktur" diyor. Adam öldükten sonra bakıyoruz onun bu sözü Kur'an'da ayet olarak değerlendiriliyor.(11) Yine Varaka, "İnsanlar iki çeşittir. Bir grup cennete girip sefa çekecek, diğeri cehennem çukuruna girip orada zincirlere vurulmak üzere ceza çekecektir" diyor. Bu iki sınıf insan ve cehennemde zincire vurulma olayı zaman içinde bakıyoruz ayet olarak Kur'an'da yer alıyor; hem de defalarca. Hele Kur'an'da cehennemde insanın boynuna geçirilecek o zincirlerin uzunluğu bile belli: Yetmiş arşın! Evet; eski şairlerin şiirlerinde cehennemlikler hakkında işlenen zincir konusu, Kur'an'da hem daha fazla, hem de ilginç bir şekilde(yetmiş arşın belirlemesiyle) geçiyor.(12)

Ümeyye b. Ebi Salt, 'Kıyamet günü öylesine uzundur ki genç biri o günde yaşlanacak' diyor. Aynı ifadeler kendisinden sonra oluşan Kur'an'da Müzzemmil Suresi 17. ayette, "İnkâr ederseniz, çocukların

saçlarını ağartan bir günden(kıyamet gününden) nasıl korunacaksınız!" şeklinde formüle ediliyor.(13)

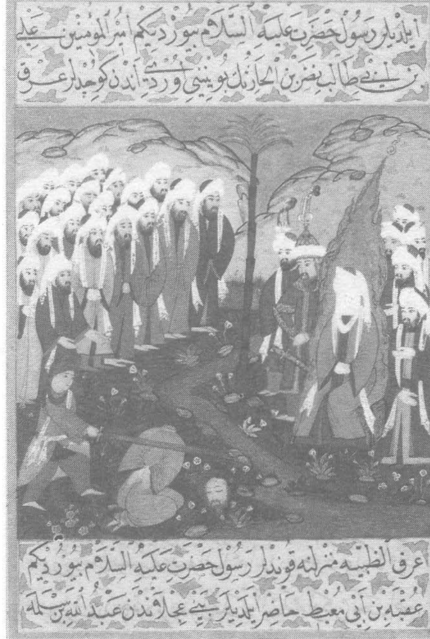
Kur'an'da Hz. İsa'nın annesi Meryem'in İsa ile hamile kalması konusuna epey yer verilmiştir. Hani sözde Meryem Hz. İsa'yı doğurunca "Ben zina yapmadım, kimse bana dokunmadı. Dolayısıyla bu çocuk nereden geldi?" gibi sözler kullanmış. İşte aynısını Ümeyye de daha önce şiirlerinde dile getirmiştir.(14)

Aynı şekilde Husayın b. Hamam Fezari (m.612.ö) bir şiirinde, kıyamet günü bir çağırıcı seslenip kabirdekilere, "Kalkın, her şey ortaya çıksın" dediği zaman, "işte o gün cehennem ve onun zincirleri hazır bulunacak" diyor. Husayn b. Hamam vefat ettiğinde Hz. Muhammed henüz iki yıllık peygamberdi. Burada bunları kısa bir şekilde anlatmakla bir yere varmak istiyorum; ileride bunlar üzerinde geniş bir şekilde duracağım.(15)

Kur'an'da Abese suresinin 17. ayetinde, **'İnkârından dolayı insana yazıklar olsun'**, Kamer suresi ilk ayette, **'Kıyamet yaklaştı ay yarıldı'** deniliyor. Kur'an'da Zilzal Suresi var. Onun başında **"Yerküre şiddetle sarsılıp içindekini dışarı attığı zaman"** cümlesi geçiyor. Bütün bunlar olduğu gibi Hz. Muhammed'den yaklaşık 30 yıl önce vefat eden İmrüü-l Kays'ın şiirlerinde mevcuttur(16).

Hz. Muhammed'den önce kâhinlikle uğraşan **Zebra** adında bir kadın, "gece hakkında and olsun, o örtüp kendi içinde barındıran geceye" anlamına gelen **'Ve'l-leyli-l ğasık'** ifadesini kullanıyor. Bakıyoruz bu ifade daha sonra meydana gelen Kur'an'da da geçiyor. Anlam aynı; ancak Zebra kelimenin sıfatını kullanmış(ğasık demiş), Kur'an'da ise bu kelimenin fiil kalıbı (ğeseke) kullanılmıştır; ikisi arasındaki fark bu.(17)

Aynı kadın bir sözünde, "and olsun o pırıl pırıl parlayan/ışığıyla karanlığı delen yıldız" anlamına gelen **'Ve-n-Necmi-t-tariki"** ifadesini kullanmıştır. Aynı ifade olduğu gibi Kur'an'da ve aynı konuda yer almaktadır.(18)

Kevser Suresi'nde "Kuşkusuz biz sana (ey Muhammed) Kevser verdik. Şimdi sen rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir" deniliyor.

Yine bu kadın yağmur hakkında konuşurken, 'el-müzni-l vadık' ifadesini kullanmıştır. Yani "and olsun o yağmur getiren buluta" demek. Tabii ki bunu söylerken Araplarda pek yaygın olmayan iki terim kullanmış. Bulut anlamına gelen **'Müzn'** ve yağmur anlamına gelen **'Vadk'** kelimeleri. Halbuki yağmurun araplarda yaygın ismi **'Matar'**dır.. Bulutun da yaygın ismi **'Sehab'**dir. Ne ilginçtir ki ayette kullanılan ifadeler, daha önce o kadının kullandığı ifadelerin aynısı ve konu da aynıdır.(19)

> Ümeyye b. Ebi Salt bir şiirinde, "Kıyamet günü herkesin eline kitap verilecektir. Dine inanıp onun gereklerini yerine getirenlerinki sağ ele, dine inanmayanların, suçlu olanların kitabı da sol ele verilecektir" demiş ve buna benzer bir ifade Kur'anda İsra suresinde yer almıştır.

Daha önce kimi Arap şairler güneşin doğmasıyla ilgili 'Teneffese', gece karanlığı hakkında da 'As'as' sözcüğünü kullanmıştır. Aynı terimler, aynı anlamda Kur'an'da da işlenmiştir. **'As'as gece'**, kararmaya başlayan gece demektir. Kur'an'da da 'And olsun kararmaya başlayan geceye' denilmektedir. **'Teneffese'** kelimesi, ağarmaya başlamak demek. Kur'an'da da gündüz hakkında aynı anlamda kullanılmıştır: Seher vakti. Hâlbuki bu terimler o zaman Araplarda hiç de yaygın değildi, hâlâ da değil. Ne hikmetse kimileri daha önce bunu işlemiş ve oluşan Kur'an ayetleri için de aynı terimler seçilmiştir. Peki, neden bu yaygın olmayan kelimeler işlenmiş Kur'an'da? Maksat, insanlar desinler ki –tabiri caizse- "Kur'an'da yeni, şair ve ediplerin ancak kullandıkları terimler var". İşte Hz. Muhammed nerede, bunlar nerede. Şu halde bunlar Allah'tan gelir gibi bir taktik hedeflenmiştir.(20)

Muhammed'den yıllar önce Lüey b. Kab her Cuma günü kavmini toplayıp onlara konuşma yapardı (bugünkü tabirle hutbe okurdu). O zaman Cuma gününe Arube günü denirdi. Bir konuşmasında şunları anlatıyor:

Leylün Sac: Karanlığı iyice çöken gece, **Neharün Dah:** Aydınlık olan gündüz, **Erdün mihad:** Beşik gibi dünya, **Cibalün evtad:** Direk görevini yapan dağlar, **Semaün bina:** Bina edilmiş gökler şeklinde açıklamalarda bulunuyor. Kur'an'da da gece, gündüz, dağ, yer, gök için aynı nitelemeler yapılmıştır. Aradaki fark, Lüey b. Ka'b o terimlerin sıfat kalıbı, Kur'an'da ise genelde aynı terimlerin fiil kalıbı kullanılmıştır.(21)

Ümeyye b. Ebi Salt kıyamet ve cennetten bahs ederken, **'Kuşkusuz, O'nun (Allah'ın) vaadi yerine gelecektir'** ifadesini kullanmıştır. Bu cümle olduğu gibi Kur'an'da da aynı konu hakkında kullanılmıştır. Yine Ümeyye bir şiirinde, "Kıyamet günü herkesin eline kitap verilecektir. Dine inanıp onun gereklerini yerine getirenlerinki sağ ele, dine inanmayanların, suçlu olanların kitabı da sol ele verilecektir" diyor. Bu cümle olduğu gibi ayet olarak

Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalip çevresine ve çocuklarına, zalim kişilerin cezasını çekmeden dünyalarını değiştirirlerse, ahirette karşılığını mutlaka bulacaklarını söylüyor ve putlara tapmıyordu; tam aksine Allah'a inanıyordu ve bu yüzden de oğlunun (Muhammed'in babasının) adını Abdullah koymuştu: Yani Allah'ın kulu.

Kur'an'da yer almıştır. Mesela İsra suresinde, "Biz kıyamet günü kişiye kitap vereceğiz, sen kendin kitabını oku deriz" deniliyor(22).

Bir gün Halit b. Sinan Absi'nin kızı Hz. Muhammed'in yanına gelir. Kadıncağız orada İhlas Suresi'ni dinleyince, **"Daha önce benim babam da bunu okuyordu"** diyor.(23) Evet; Hz. Muhammed, "kim İhlas Suresi'ni okuyorsa (ki tek satırlık bir yazıdır), sanki Kur'an'ın 1/3'ünü okumuş gibi sevap kazanır" diyor. Halbuki İhlas Suresi Hz. Muhammed'den yıllar önce yaşamış olan Halit b. Sinan'ın sözüdür. Yine yeri gelince izah edileceği gibi, İhlas Suresi'nin baş kısmıyla Fil Suresi'nde anlatılan Ebabil kuşları hikayesi, Hz. Muhammed'den yıllar önce Kuss b. Saide tarafından dile getirilmişti(24).

Hicri birinci asırda Emeviler zamanında adamın birine Kur'an'dan Kevser Suresi okununca, kendisi, "bu zor bir iş değil; ben de bunun gibi cümleler denkleştirebilirim" diyor ve Kevser Suresi büyüklüğünde bir iki cümle oluşturuyor. Kevser Suresi'nde "Kuşkusuz biz sana (ey Muhammed) Kevser verdik (Kevser'in ne olduğu konusunda İslam alimleri arasında bir fikir birliği yoktur, mechul bir terim). Şimdi sen rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir" deniliyor.(25)

Adam ise o sırada, "Kuşkusuz biz (Allah olarak) sana toplum/cemaat verdik. O halde sen rabbine kulluk et ve bunu aşikar olarak yap, beyinsiz ve kafirlere itaat etme" diyor. Adam böyle bir taklit yapınca, Halit b. Abdullah onun kafasını kesiyor ve cesedini de çarmıha vuruyor: "Allah'ın ayetleriyle alay edenin sonu budur" diyor. Bu Halit rastgele biri de değildi. Kendisi hicri birinci asırda Emevi halifesi Velit b A. Melik tarafından Mekke valiliğine atanıyor. Daha sonra Hüşam b. Abdülmelik onu eyalet valisi olarak Irak'a tayin ediyor ve 15 yıl Irak'ta valilik yapıyor. İşte bir hiç uğruna adamın kafasını kesen kişi böyle biri. Halbuki burada adamın kullandığı ifadeler Kevser suresinde anlatılanlardan daha anlamlıdır. Çünkü Kevser'de bir kere kurban kesmek, hayvan katliamı var. Kevser'in ne olduğu konusunda zaten net bir bilgi yok. Bir de, "ey Muhammed! Sana soyu kesik diyenin soyu kesiktir" demek bir tepki sözüdür. Onlar Muhammed kısırdır derken Tanrı'nın da kalkıp bu ifadeyi kullanması mı gerekir!(26)

Ama adamın kurduğu cümlelerde halk var, toplum var. Yanı sıra ne hayvan katliamı, kurban var, ne de soyu kısır gibi anlamsız sözler...

Züheyir b. Ebi Selma (h.609.ö) ki Hz. Muhammed henüz peygamberliğini ilan etmeden vefat etmiş; şöyle diyordu: Sakın kalbinizde gizli olanı inkar etmeyin. Çünkü Allah gizli ve aşikar her şeyi bilir. Aynı sözler ve aynı içerik daha sonra ortaya atılan Kur'an'da yerini alıyor.(27)

Hz. Muhammed henüz peygamberliğini ilan etmeden vefat eden **Zeyd b. Amr b. Nüfeyl (h.606.ö)** bir şiirinde; "hiç kimse mahşer gününden kurtulamayacaktır; herkes o gün toplanacaktır" diyor. Kur'an'da da bu fikir değişik ayetlerde yer almaktadır(28).

Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalip, çevresine ve çocuklarına şunları söylüyordu: Zalim kişiler bu dünyada cezalarını çekmeden gitmeyeceklerdir. Şayet biri cezasını çekmeden dünyasını değiştirirse, ahirette karşılığını mutlaka bulacaktır. Abdulmuttalip putlara tapmıyordu; tam aksine Allah'a inanıyordu ve bu yüzden de oğlunun (Muhammed'in babasının) adını Abdullah koymuştu: Yani Allah'ın kulu. Ayrıca bir adakta bulunduğunuzda mutlaka onu yerine getirin diyordu. Akraba evliliği onun yanında yasaktı. Hırsızlık yapanın eli kesilir, diyordu. Kız çocukların öldürülmesine karşıydı, "İçki ve zina haramdır, Ka'be'yi çıplak olarak tavaf etmeyin" diyordu. Halebi, A. Muttalib'in bu görüşlerini anlatırken, **'Zaten Abdulmuttalib'in fikirleri ya ayette ya da hadislerde yerini almıştır'** diyor. Önemli bir açıklama.(29)

Hz. Muhammed henüz peygamberliğini ilan etmeden vefat eden Zeyd b. Amr b. Nüfeyl bir şiirinde; "hiç kimse mahşer gününden kurtulamayacaktır; herkes o gün toplanacaktır" diyor.

Ne yazık ki her yeni yetişen din adamları itaatkar oluyorlar, kimse ciddi anlamda araştırma yapmıyor. Halbuki Kur'an'la o eski şairlerin söyledikleri o kadar birbirlerinin aynısı ki, eski zamanlarda hocalar hutbe okurken ayetle şiiri karıştırıyorlardı. Buna bir örnek vereyim. Atab b. Verka minberde hutbe okurken, Allah'ın Kur'an'da dediği gibi her şey yok olacak; ancak kendisi kalacaktır diyor. Halbuki onun okuduğu orijinal cümle ayet değildi; şair Adiy b. Zeyd'e (m.587.ö) aitti. Cemaatten bunu farkeden biri hemen müdahalede bulunup "Senin okuduğun cümle ayet değildir; şairin sözüdür" diyor. O sırada Atap, "ayet değilse de güzel bir sözdür" diyor. Burada önemli olan ayetlerle şairlerin sözlerinin aynı olması.(30)

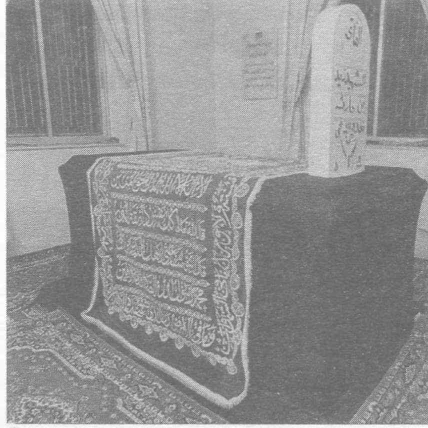
Hz. Muhammed henüz doğmadan yaklaşık 15 yıl önce vefat eden Yahudi **Samuel b. Adiya (m.560.ö)** bir şiirinde şunu söylüyor: **"Bir konuda bilgin yoksa başkalardan sor. Çünkü bilenle bilmeyen bir değildir"**(31).

Kur'an'da bu ifadenin aynısı vardır: "De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür" diye geçiyor. Bir diğer ayette, bilmediklerinizi bilenlerden sorun diyor.(32)

Aslında bu bilgi "flaş" bir bilgi değildir. Dünyadan biraz haberi olan bilir ki bilgi ile cehalet aynı olmaz. Ancak buna rağmen bu Kur'an'la yeni öğrenilen bir söz değildir. Belirtildiği gibi Samuel b. Adiya'ya aittir, kaynaklar bunu diyor. Ama cümlelerin asıl sahipleri mechul asker gibi piyasada yok; sözleri ise Kur'an'da tanrı buyrukları olarak takdim ediliyor.

Buraya kadar sunduğum özet örneklerden şunu vurgulamaya çalıştım: İlk başta İslami kaynaklarda Kur'an'la eski şairlerin sözleri arasındaki ortaklığı böyle kısa ve parça parça görünce önemsemiyordum. Daha sonra konu üzerinde detaylı durunca gördüm ki, Hz. Muhammed'in günlük hayatıyla ilgili bazı konular dışında Kur'an'da farklı yeni hiçbir şey yok.

Tabii ki burada önemli bir nokta daha var. Faydasız olmakla birlikte bunları Tevrat'tan, İncil'den, eski şairlerin şiirlerinden, o coğrafyada var olan değişik inançlardan toplayıp bir araya getirmek bir birikim ister, kolay bir iş değil. Yani Muhammed'in o günkü şartlarda bunları tek başına yapması pek kolay değil. O yüzden yukarıda da belirtildiği gibi, "Hz. Muhammed'in yararlandığı kişiler kimlerdi?" sorusu üzerinde yeterince duracağım.

Zeyd b. Harise'nin türbesi...

B) PUTPERESTLİKTEN PEYGAMBERLİĞE

Anlatacağım olayın şahit ve ravileri, sahabeden halife Ömer'in oğlu Abdullah, Sait b. Zeyd ve Zeyd b. Harise'dir. Olay farklı versiyonlarla anlatılıyor. O yüzden hangi kaynakta ne varsa hepsini anlatmaya çalışacağım. İlkin konuyu özetleyeyim; daha sonra detayına geçeyim.

> Hz. Muhammed, henüz kendisine vahiy indirilmeden önce, Mekke yakınındaki Beldah vadisinin alt tarafında Zeyd b. Amr b. Nufeyl ile buluşuyor ve Zeyd b.Amr'a pişirilmiş et yemeği takdim ediyor. Zeyd 'Ben sizin putlar adına kestiğiniz hayvanların etinden yemem; yalnız üzerine Allah'ın ismi anılan etten yerim' diyor.

Bir gün Zeyd b. Amr (Hz. Muhammed'in en çok bilgi aldığı kişilerden biri. Yeri gelince özel bir başlık altında onun hakkında bilgi vereceğim), Mekke'de "Beldah" denilen yerden geçerken, Hz. Muhammed o sırada hazırlanmış bir et yemeğini yiyor. Kendisi Zeyd'e, "Gel sen de bizimle ye" deyince; Zeyd, "Ben sizin kestiğiniz etten yemiyorum. Çünkü siz hayvanları keserken putlar adına kesiyorsunuz; Allah adına kesmiyorsunuz" diyor. Şunu da belirtmem gerekir ki, bu olay olurken Hz. Muhammed henüz peygamberliğini ilan etmiş değildi. Evet, burada açık bir şekilde Hz. Muhammed putperestlikle suçlanıyor. Peki, bakalım hadis külliyatında bunun yeri nedir, hadis uzmanları buna ne demişler, görelim.

Bu konuda ilkin Buhari'de geçen hadisle başlayalım, sonra farklı kaynaklar ve farklı rivayetlere geçelim.

Abdullah b. Ömer olayı şöyle anlatıyor: Hz. Muhammed, Mekke yakınındaki Beldah Vadisi'nin alt tarafında Zeyd b. Amr b. Nufeyl ile buluşuyor. Bu buluşma kendisine vahiy indirilmeden önce gerçekleşiyor. Orada Hz. Muhammed, Zeyd b.Amr'a pişirilmiş et yemeği takdim ediyor; buyur, sen de gel ye diyor. Zeyd bundan yemediği gibi, 'Ben sizin putlar üzerine/adına kestiğiniz hayvanların etinden yemem; yalnız üzerine Allah'ın ismi anılan etten yerim' diyor(33).

Buhari bu olayla ilgili farklı bir rivayet daha anlatıyor. Onun da özeti şöyle: Bunlar Beldah vadisinde buluşunca, o sırada Hz. Muhammed'e et yemeği geliyor; ancak kendisi yemiyor. O sırada Zeyd, "ben sizin kestiklerinizden yemem. Çünkü siz Kureyşiler hayvanlarınızı putlar için kesiyorsunuz" diyor.

Bu rivayette Hz. Muhammed yemedi diye geçiyor. Ama niye yemedi sorusuna yanıt yok. Zeyd burada hiç bir neden yokken, "ben siz Kureyşilerin kestiklerinden yemem. Çünkü siz putlar adına kesiyorsunuz" diyor. Zeyd'e ikram edilmediği halde kalkıp böyle bir açıklama yapması

Zeyd b. Amr önemli bir teolog. Yalnız bu olaya bakılınca Zeyd b. Amr'ın, Allah'ı Hz. Muhammed'den daha fazla kutsadığı, Hz. Muhammed'in ise normal bir Arap'tan hiç de farkının olmadığı anlaşılıyor.

mantıklı gelmiyor. Peki, olay ne? Benim karmaşık rivayetlerden anladığım, Buhari bu hadisi bilerek bu şekle sokmuş ki Muhammed'in yiyip yemediği muğlâk kalsın. Ama konuyu yalnız Buhari değil; yüzlerce hadis uzmanı işlemiştir. Ancak Buhari de o doğru olan rivayeti almıştır. Şüphe oluşturmak için bir de yanına o muğlâk cümleyi ilave etmiştir.

Az sonra görüleceği gibi kaynaklar o kadar çok ve sağlam ki, Hz. Muhammed putlar adına kesilen etten yemiş ve üstelik kendisi hayvanı götürüp bir put adına kesmiştir. Böyle bir şey olmasaydı bu kadar hadis âlimleri durup dururken neden kalkıp bu kritik konuyu işlesinler ki!(34)

İbni Ömer'in az önce anlattığı, Hz. Muhammed Zeyd'e et ikram etti, o da yemedi ve üstelik 'Etinizi yemem. Çünkü sizler putlar adına hayvan kesiyorsunuz' dediği rivayetini en başta Buhari (h.256.ö), Bezar (h.292.ö), Nesai (h.303.ö), Esfehani (h.356.ö), Makdisi (h.643.ö) aktarmışlardır.(35)

Bir de olayı **Zeyd b. Harise'den** dinleyelim. Zeyd, "Bir gün ben ve Hz. Muhammed putlardan birinin yanına varıp onun adına bir keçi/koyun kestik ve pişirdik. O sırada Zeyd b. Amr yanımıza geldi. Hz. Muhammed ondan sordu: Senin kavmin neden seni sevmiyor? O da dedi ki, bu konuda kusurum yok. Bunların dini bana göre değil. Bunun için ben Fedek'e (Medine'ye yakın bir Yahudi yerleşim yeri) gidip baktım ki bir yandan Allah'a inanırlar, diğer yandan ona eş koşarlar. O yüzden onların dinini kabul etmedim. Sonra Hayber'e (yine Yahudilerin yerleşim merkezi) gidip oradaki âlimlerle görüştüm. Baktım onlar da aynı: Bir taraftan Allah'a inanmak, diğer taraftan ona eş koşmak. Araştırmalarımı sürdürdüm, Şam'a gittim. Baktım durum aynı. Oradan da bir şey çıkmadı" diyor (Tabii ki birçok kaynakta Zeyd'in dini araştırmak için Irak/Musul'a bir kâhinin yanına gittiği de yazılı. Yani adam varoluşla ilgili hep arayışlar içinde). Zeyd bunları anlattıktan sonra Hz. Muhammed ona o pişirilen etli yemekten ikram etti. O sırada Zeyd sordu, "Bu da ne?" Hz. Muhammed, "Biz bunu şu put için kestik" dedi. Zeyd buna karşı, "Üzerinde Allah'ın adı anılmayan eti yemem" dedi. Zeyd b. Amr zaman içinde öldürüldüğünde Hz. Muhammed henüz peygamber değildi diyor. Bu rivayeti İbrahim b. İshak Harbi (h.285.ö), Ebu Ya'li (h.307.ö), Taberani (h360.ö), Hâkim Nisaburi (h.403.ö) İbni Asakir (h.571.ö), Bezar (h.292.ö), Nesai (h.303.ö), İmam Müzi (h.762.ö), Heysemi (h.807.ö), Zehebi (h.748.ö) işlemişlerdir.(36)

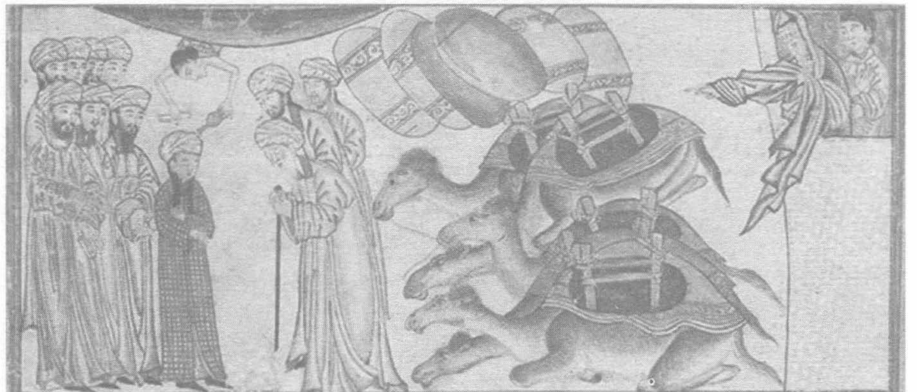
Sait b. Zeyd b. Amr da bu hadisi aktaranlar arasında. Şöyle devam ediyor: Zeyd b. Amr Mekke'de Hz. Muhammed'le Zeyd b. Harise'nin yanından geçerken, bunlar onu yemek sofrasına davet ediyorlar. Ancak kendisi, "Ey kardeşim oğlu! Ben putlar adına kesilen etten yemem" diyor. Onun bu açıklamasından sonra artık Hz.Muhammed'in "putlar adına kesilen etten yediği görülmedi" diyor.

Bu rivayeti Teyalisi (h.204.ö), mezhep lideri Ahmet b. Hanbel (h.241.ö), Ebu Ya'li (h.307.ö), Taberani (h.360.ö), İbni Asakir (h.571.ö), Diyaüddin Makdisi (h.643.ö), Zehebi (h.748.ö) , İbni Hacer Askalani (h.852.ö), el-Mütteki el-Hindi (h.975.ö) kaynaklarında geçiyor.(37)

Sait b. Zeyd'e mal edilen bir rivayet daha var. O da şöyle: Hz. Muhammed'le Ebu Süfyan bir gün yemek sofrasındayken Zeyd b. Amr ordan geçiyor. O arada Zeyd'i de yemeğe davet ediyorlar; ancak Zeyd kabul etmiyor ve Hz. Muhammed'e, "Ey kardeşim oğlu; ben putlar adına kesilen hayvanın etinden yemem" diyor. Onun bu açıklamasından sonra artık Hz. Muhammed bir daha putlar adına kesilen etten yemedi diye ekliyor. Bu rivayet de **Muhibbüddin Taberi (h.694.ö) ve İbni Abdilberr (h.463.ö)** kaynaklarında geçiyor.(38)

Bu olayla ilgili kaynakları daha da artırabilirim; ancak gösterdiğim onlarca önemli eser yeterli. Çünkü hepsi İslamda güzide şahsiyetler. Dikkat edilirse tüm bu rivayetlerde Muhammed'in artık Zeyd'in bu çıkışından sonra putlar adına kesilen eti bıraktığı ifadesi var. Yine çoğu kaynaklarda Hz. Muhammed'in şahsen putlar adına hayvan kestiği ve götürüp pişirdiği, Zeyd oradan geçince 'sen de gel ye' dediği ifadesi var. Bir de Zeyd'in açık bir şekilde 'Siz hayvanları putlar adına kesiyorsunuz. O yüzden ben yemiyorum' açıklaması var.

Tüm bunlardan şu net olarak ortaya çıkıyor ki, Zeyd'in bu itirazına karşı artık Muhammed hem putlar adına kesilen eti yemeyi bırakıyor, hem de daha sonra peygamberliğini ilan edince putlar adına kesilen et konusunu Kur'an'a taşıyor. Üs-

Çeşitli güvenilir hadislerde, Hz. Muhammed'in de peygamber olmadan önce putlar adına kurban kestiğine ilişkin ifadeler vardır.

telik bir defa değil; dört ayrı yerde, "Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın eti haramdır" cümlesi Kur'an'da tekrarlanıyor.(39)

Zeyd b. Amr önemli bir teolog. İlerde onun adına açacağım bölümde zaten detaylı bilgi vereceğim; ancak yalnız bu olaya bakılınca Zeyd b. Amr'ın, Allah'ı Hz. Muhammed'den daha fazla kutsadığı, Hz. Muhammed'in ise normal bir Arap'tan hiç de farkının olmadığı anlaşılıyor.

Bu konuda İslami kesimce komik bazı savunmalar yapılmış; bir-ikisini paylaşmak isterim. Vereceğim bilgiyi, hadis âlimi İbni Hacer Askalani Buhari üzerinde yazdığı şerh kitabında işlemiştir. Muhammed nasıl putlar için hayvan kesmiş, bu olacak iş mi; peygamberler peygamber olmadan önce de günah işlemezler, bu gibi putperest yaklaşımlardan uzaklar. Dolayısıyla Muhammed nasıl bunu yapar sorusuna karşı şu yanıtı verenler olmuştur diyor: "Evet; putlar adına kesilen et haramdır; ancak Muhammed putlar adına kesmemiştir. Kendisi, hayvanını götürüp böyle bir put yanında kesmiş; ancak ona tapma niyetini taşımamıştır" gibi inanılmaz laflar.(40)

Bir diğer savunma yöntemi raviyle (olayı aktaranla) ilgilidir. O da şöyledir. Raviler arasında Mes'udi adında biri var. Sözde bu kişi pek de o kadar güvenilir değilmiş. Durum böyle olunca hadisin güvenirliği pek kalmaz gibi laflar. Savunma gülünçtür aslında; ama yine de bu senaryodan okurları haberdar etmek isterim. Çok komik, inanılmaz bir savunma. İşte insanın bilgisi olmayınca meydan din borazanlarına kalıyor ve istedikleri şekilde düzmecelere başvuruyorlar. Nasıl mı? Açıklayacağım.

Yukarıda geçti ki bu olayı aktaran sahabiler İbni Ömer, Sait b. Zeyd ve Zeyd b. Harise'dir. İlkin İbni Ömer'in listesine bakalım kimler var. Bunu yaparken de evvela Buhari'de geçen hadisten başlayalım. Hani İbni Ömer, Hz. Muhammed Zeyd b.Amr'a içinde et yemeği bulunan bir sofra takdim etti, "buyurun ye" dedi. Zeyd bundan yemediği gibi, "Ben sizin putlar üzerine kestiğiniz hayvanların etinden yemem; yalnız üzerine Allah'ın ismi anılan etten yerim" dedi anlamında bir hadis aktarmıştı. Bu hadisin ravi zinciri şöyledir: Mualla A. Aziz'den, o da Musa b. Ukbe'den, Salim'den ve Salim de İbni Ömer'den aktarıyor. Görüldüğü gibi Buhari'in aldığı hadiste Mes'udi ismi yok.(41)

Zeyd'in, Muhammed'in kurban eti teklifini "putlar için kesilen etten yemem" diyerek reddettiğini işleyen pek çok İslami kaynak vardır.

Bezzar'ın aktardığı ve Üsame b. Zeyd'e varan rivayette kişilerin listesi şöyledir: Bişr Ebu Üsame'den, o da Muhammed b. Amr, Ebu Seleme, Yahya, Üsame b. Zeyd ve Zeyd b. Harise. Bu listede de Mes'udi ismi yok. Üstelik en ağır rivayet de bu. Hani Muhammed Zeyd'e et ikram edince kendisi soruyor: "Bu ne etidir" diye. Muhammed, "biz put adına kesmiştik" diyor. Buna karşı Zeyd, "ben putlar adına kesilen etten yemem" diyor. Evet; en ağır rivayet ve raviler listesinde de Mes'udi yok.(42)

> Hadise göre Hz. Muhammed Zeyd'e et ikram edince, kendisi soruyor: "Bu ne etidir" diye. Muhammed, "biz put adına kesmiştik" diyor. Buna karşı Zeyd, "ben putlar adına kesilen etten yemem" diyor. Evet; en ağır rivayet ve raviler listesinde de, hadisleri güvensiz bulunan Mes'udi yok!

Nesai'nin listesi şöyledir: Musa Ebu Üsame'den, Muhammed b. Amr, Ebu Seleme, Yahya, Üsame b. Zeyd ve bu da babası Zeyd b. Harise'den aktarıyor. Burada da hem Mes'udi'nin adı yok, hem de Muhammed, "biz bu keçi/koyunu put adına kesmiştik" diyor ve Zeyd b. Amr "ben böyle bir etten yemem" diyor.(43)

Makdisi'nin ravi listesi şöyledir: Mahmut Ebu Üsame'den, Muhammed b. Amr'dan, Ebu Seleme'den, Yahya'dan, Üsame b. Zeyd'den o da babası Zeyd b. Harise'den aktarıyor. Bu rivayet zincirinde de Mes'udi adı geçmiyor ve burada deniliyor ki, "Muhammed Zeyd'e et ikram etti; ancak yemedi ve ben Allah'tan başkası namına kesilen etten yemem" dedi.(44)

Esbehani'nin listesine bakalım. Mas'ab Dahhak'tan, o da A.Rahman'dan, Musa b. Ukbe'den, Salim'den, o da İbni Ömer'den aktarıyor şeklinde bir liste sunuyor. Evet; bu listede de adı geçen şahıs yok. Bu rivayette, Hz. Muhammed et yemeğini Zeyd'e sunuyor; ancak kendisi kabul etmiyor ve "ben ancak Allah adına kesilen hayvanın etini yerim" diyor.(45)

İbni Asakir listesi de şöyledir: Ebu Abdullah İbrahim b. Mansur'dan, o da Ebubekir'den, Ahmet b. Ali'den, Muhammed b. Beşar'dan, Abdulvahap'tan, Muhammed b. Amr'dan, Ebu Seleme'den, Yahya'dan, Üsame'den, o da babası Zeyd b. Harise'den şeklinde liste bitiyor. Burada da sözü edilen kişinin ismi yok. Peki, İbni Asakir'in aktardığı bu rivayette ne anlatılıyor? Muhammed, "biz put adına kestik" diyor.(46)

İbni Abdilberr şöyle sıralamış ravileri: Ebu Zenad Musa b. Ukbe'den, o da babası İbni Ömer'den aktarıyor diyor. Burada Mes'udi diye biri geçmiyor ve rivayetin içeriği de şöyle: Hz. Muhammed ikramda bulunuyor; ancak Zeyd, "Allah dışında başkası adına kesilen etten yemem" diyor.(47)

İslam inancına göre peygamberlik çalışmayla elde edilmez; Allah vergisidir, istediğine verir. Bunu yaparken de toplum içinde en saygın olan, tanrının isteklerine doğuştan yatkın olan birine verir ki anlatılanlara göre Zeyd b. Amr, Kur'an'da vasıfları belirtilen tanrıyla daha uyumlu; ancak peygamberliği ona değil de Hz. Muhammed'e veriyor.

Taberani'nin ravi listesi: Abdullah, babası Ahmet b. Hanbel'den, Ebu Üsame'den, Muhammed b. Amr'den, Ebu Seleme'den, Yahya'dan, Üsame'den, o da babası Zeyd b. Harise'den şeklinde bitiriyor. Burada Muhammed'in put adına hayvan kestiği ve bunu itiraf ettiği, bundan hazırladığı yemeği Zeyd b. Amar'a ikram ettiği ve Zeyd'in kabul etmeği bilgisi var.

Listeleri daha da çoğaltabilirim; ancak bu kadarı yeterli. Mesela Ebu Ya'li (h.307.ö), **Hâkim Nisaburi (h.403.ö)** ve daha sayamadığım birçok hadis uzmanı bu olayı işlemiş ve sundukları ravi listesinde de Mes'udi yok. Bunların rivayetinde de Muhammed itiraf ediyor ki, kendisi put adına kesmiş ve Zeyd'e ikram ettiğinde kendisi kabul etmemiştir.(48)

İşte "içlerinde bilmem falanca şahıs var, pek güveni yoktur. Dolayısıyla hadis uydurma olabilir" dedikleri senaryonun gerçeği bu. Yalnız şunu da belirteyim ki, kimi rivayetlerde sözü edilen Mes'udi'nin adı geçiyor. Ancak belirtildiği gibi onun dışında hadisin farklı ravi listesi var. Diyelim ki bu adam sağlam değil; ama onun içinde bulunmadığı farklı ve sağlam kabul edilmiş ravi listeleri var. Ayrıca bu adam hakkında aşırı derecede olumsuz bir tenkit de yok. 14 asırdır çeşitli hadis âlimleri tarafından bu olay anlatılagelmiş, kimse bir şey dememiş; şimdi de kimileri kalkıp efendim "falanca ravinin sicili bozukmuş, ona güven olmazmış" gibi laflar ediyorlar. O zaman sormazlar mı, "madem bu adam güvensizmiş, niye bu kadar hadis âlimi bunu kaynaklarında işlemişler; hemen ilk başta neden bu olayı kayıtlara geçirdiler?"

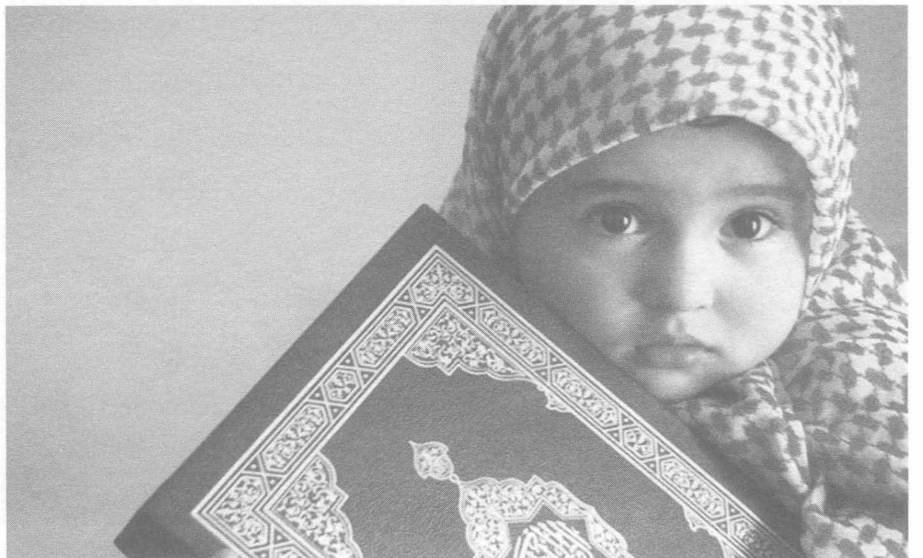
Şu da var ki, Kur'an'a göre en ağır günah Allah'a şirk koşmaktır. Bir ayette, "Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bundan başkasını dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan gerçekten büyük bir günah işlemiştir" diyor.(49)

Bir şey daha var: İslam felsefesine göre/kelamcılara göre peygamber olan kişiler peygamber olmadan önce de en azından- büyük günahları işlememeliler. Ama belirtildiği gibi Hz. Muhammed peygamber olmadan önceki yaşamında en büyük günahı işlemiş, Allah'a eş koşmuştur. Bunun üzerinde daha fazla durmaya değmez. Çünkü bilgiler ortada, kaynaklar ortada, her şey ayan beyan.

Burada haklı olarak şu soruyu sormak lazım: Bilindiği gibi İslam inancına göre peygamberlik çalışmayla elde edilmez; Allah vergisidir, istediğine verir. Bunu yaparken de toplum içinde en saygın olan, tanrının isteklerine doğuştan yatkın olan birine verir. Hal böyleyken anlatılanlara göre Zeyd b. Amr, Kur'an'da vasıfları belirtilen tanrıyla daha uyumlu; ancak peygamberliği ona değil de Hz. Muhammed'e veriyor. Bu da sorgulanması gereken bir durum. Sadece Zeyd değil; o zaman Zeyd gibi birçok teolog vardı. Mesela yeri gelince anlatılacağı gibi Kuss b. Saide, Ümeyye b. Ebi Salt gibi.

Burada şu söylenebilir: Kur'an'da putlardan kaçının anlamında ayetler var. Durum bu iken nasıl denilebilir ki Hz. Muhammed daha önce putlar adına hayvan kesmiş veya onlar adına kesilen etten yemiş! Aslında olay şu: Hz. Muhammed o süre zarfında Zeyd gibi kişilerden bilgi toplamaya çalışıyordu, o da arayışlar içindeydi ve bakıyor ki Zeyd'le birlikte önemli şahsiyetler putlara karşılar. O yüzden zaman içinde kendini peygamber ilan edince putlar adına kesilen hayvanı tanrı adına yasaklıyor ve Kur'an'da işliyor. Zeyd, Kuss, Ümeyye gibilerin dönemi Hz. Muhammed için bir nevi kalfalık, bilgi toplama dönemiydi. Zaten bunların Hz. Muhammed'in projesi üzerindeki olumlu etkilerinden özel başlıklar altında bilgi sunacağım.

Diğer yandan, zaten ayet var ki Hz. Muhammed daha önce dalaletteymiş. Ayet şöyle: **"Seni dalalette bulup** (Edip Yüksel'in Kur'an mealine göre sapık bulup) **sana doğru yolu göstermedi mi?"**(50)

Hz. Muhammed peygamberliğini ilan edince, Zeyd'in kız çocuklarla ilgili hassasiyetini de Kur'an'a taşıyor, "kız çocukları katletmeyin" diyor.

Ayet açık bir şekilde Hz. Muhammed'in daha önce dalalet içinde olduğunu tescil ediyor. Durum bu iken hadise itiraz etmenin bir anlamı kalmaz. Kaldı ki hadisi ben yazmadım; İslami kesim nezdinde güvenilir sayılan onlarca kaynakta geçiyor.

Zeyd'le ilgili Buhari'de şu bilgi de var: Kendisi Şam tarafına gidip Yahudi ve Hıristiyan âlimlerle ayrı ayrı görüşüp dinler konusunda fikir alışverişinde bulunuyor. Sonuçta her iki dinde de kendini görmüyor ve arayışlarını sürdürüyor. İlerde onunla ilgili daha geniş bilgi sunacağım. Zaten bu arayışları sonucu bir ara yine Suriye taraflarına gidince geri dönmüyor, oralarda katlediliyor. Yine Buhari'de de ifade edildiği gibi kendisi Ka'be içinde insanlara seslenerek o günkü inançları kabul etmediğini; tam tersine Hz. İbrahim dini üzerinde olduğunu belirtiyor. Nitekim ondan sonra gelen Hz. Muhammed de İbrahim'i adres gösteriyor, ben o zinciri sürdürüyorum diyor. Buhari'de ayrıca kendisinin o zaman öldürülmek istenen kız çocukları kurtardığı, onları büyüttüğü ifade ediliyor. Zaman içinde Hz. Muhammed peygamberliğini ilan edince, Zeyd'in kız çocuklarla ilgili hassasiyetini de Kur'an'a taşıyor, "kız çocukları katletmeyin" diyor.(51)

C) HZ. MUHAMMED'DEN ÖNCE TÜM MEKKELİLER PUTPEREST MİYDİ?

"Hz. Muhammed zamanında o coğrafyada tüm insanlar ateist veya putperestti, Muhammed geldi onlara tek tanrı inancını getirdi" söylemi doğru değildir. Evet; zamanımızda varoluşla ilgili değişik inançlar olduğu gibi o zaman da farklı inançlar vardı ve bu farklılık daha da devam edecektir. Bir kere açıklamama gerek yok. Çünkü her şeyden önce Kur'an Muhammed zamanında muhalif olanların da tek tanrıya inandıklarını; ancak Muhammed'in tanrı elçisi olduğunu kabul etmediklerini defalarca belirtiyor. Bununla ilgili birkaç ayet sunayım.

1) De ki, 'Gökten ve yerden size rızk veren kim? Kulak ve gözlerin sahibi kim?

Hz. Muhammed'den önce Arap coğrafyasındaki tüm insanların putperest veya ateist oldukları iddiası gerçekdışıdır.

Diriyi ölüden çıkaran, ölüyü de diriden çıkaran kim? Her işi düzenleyen kim?' Onlar, **'Allah'tır' diyecekler.** O halde de ki, siz ona karşı gelmekten sakınmaz mısınız?(52)

2) Sor, "Yedi gökle o büyük arşın Rabbi kimdir? **Allah'tır diyecekler.** De ki, öyle ise siz Allah'tan korkmaz mısınız? De ki, peki her şeyin gerçek yönetimini elinde tutan, her şeyi koruyup gözeten, ama kendisi himaye altında olmayan kimdir? Biliyorsanız söyleyin bakalım! **Diyecekler ki, hepsi Allah'ındır.** De ki, öyleyse nasıl aldanıyorsunuz?(53)

> "Hz. Muhammed zamanında o coğrafyada tüm insanlar ateist veya putperestti, Muhammed geldi onlara tek tanrı inancını getirdi" söylemi doğru değildir. Her şeyden önce Kur'an Muhammed zamanında muhalif olanların da tek tanrıya inandıklarını; ancak Muhammed'in tanrı elçisi olduğunu kabul etmediklerini defalarca belirtiyor.

3) Onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı? Güneşi ve ay'ı kim emrinize verdi?' diye sorsan, **'Allah'diye karşılık verecekler.** Öyleyse neden sapıyorlar?(54)

4) And olsun ki onlara, 'gökleri ve yeri kim yarattı ?' diye sorsan, **elbette ki Allah diyecekler.** De ki, Allah'a hamd olsun/teşekkürler Allah'a.(55)

5) Gerçek din Allah'ındır; Onu bırakıp da putlardan dostlar edinenler, bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz derler.(56)

Evet; ayetler ilginç. Kur'an'ın Allah'ı hem soruyor, hem de kendisi insanlar yerine yanıt veriyor: "Yerle göklerin, kulak ve gözlerin, güneşle ayın sahibi kimdir diye sorsan, onlar Allah diyecekler" diyor. Bir de "madem her şeyin yaratıcısı Allah'tır, Allah'a hamdolsun" diye ısrarla insanlardan **'teşekkür'** istiyor. Acaba benzer sorular bugün de sorulsa, Kur'an'da belirtildiği gibi 'Her şeyin yaratıcısı Allah'tır' şeklinde bir yanıt verilecek mi! Mümkün değil. Çünkü ateistler var, deistler var, agnostikler vs. var. Bir ayette de putlardan dostlar edinenler, bizi Allah'a yaklaştırsınlar niyetiyle böyle yapıyoruz diyorlar diye geçti. Yani aslında hedef bu putlar aracılığıyla Allah'a varmaktır; değil ki onlara tapmaktır. Ama tanrı bunu beğenmiyor, kabul etmiyor. Diğer yandan Hac'da *şeytana taş* atmayı, Arafat'ta durmayı, Ka'be etrafında tur atmayı, Safa ile Merve arasında gidip gelmeyi kabul ediyor, bunu putperestlik saymıyor. Neyse burada amaç, Kur'an bakışına göre Muhammed zamanındaki insanlar ateist değildi; bunu vurgulamaya çalışıyorum. Yukarıda da belirtildiği gibi istisnalar tabii ki her zaman vardır. İslamiyeti güzel göstermek için neler uydurulmamış ki. Mesela "o zaman insanlar helvadan-hamurdan put yapıp ona tapıyorlarmış. Hem bir taraftan insan o helvayı yemiş, hem de kalkıp ona tapmış ve Muhammed gelip insanları bu batıl inançlardan kurtarmış" gibi alaylı sözler. Bunlar İslami kesim tarafından uydurulan bilgilerdir. Çünkü yukarıda geçen ayetlerden birinde, "bu putlar bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye onlara tapıyoruz" şeklinde bilgi vardı. Bugün Müslümanlar Ka'be etrafında tur

Bir ayette, "Her toplum için elçi vardır" diye geçiyor. Bir başkasında tanrı yeminle, 'Her bir toplum için bir elçi gönderdik' diyor. Hâlbuki kutsal kitaplara bakıyoruz onun peygamber dediği kişiler hep İsrailoğulları'ndan ve Ortadoğu'da.

atmayı, Mina'da şeytan taşlarına taş atmayı, Safa ile Merve arasında koşmayı nasıl "Allah'a yaklaşmak niyetiyle yapıyoruz" diyorlarsa onlar da aynı niyeti taşıyorlardı. Bunu her şeyden önce Kur'an kabul ediyor. Olay sadece iktidar kavgasından ibarettir; ötesi yok.

D) KUR'AN'A GÖRE KUR'AN!

Hz. Muhammed'in Kur'an'ı nasıl temin ettiği, hocalarının kimler olduğu konusuna geçmeden; Kur'an gözüyle Kur'an hakkında kısa bir tespit sunmak isterim. Çünkü Kur'an'da birçok ayette, bütün kâinat birleşse Kur'an gibi bir kitap ortaya çıkaramazlar şeklinde bir hodri meydan var. Hem konunun bütünlüğü açısından, hem de iddia edildiği gibi ne kadar harikalar içerdiğini anlamak bakımından bu konuda kısa bazı ayetleri paylaşmak isterim.

1) Kur'an hikmetle doludur ve insanlık için rehberdir

"And olsun hikmet dolu Kur'an'a ki sen (ey Muhammed) peygamberlerdensin" deniliyor. Görüldüğü üzere Kur'an'ın Allah'ı Kur'an'la yemin ederek Muhammed'in peygamber olduğunu söylüyor. Üstelik hikmet dolu bir kitaptır ve üstündür, merhametli Allah tarafından indirilmiştir" diyor.

Başka bir ayette yine Allah yeminle, 'And olsun ki biz sana yüce Kur'an'ı verdik. Şüphesiz Kur'an'ı sana indiren biziz. O, çok yüce bir Kur'an'dır'diyor. Bir diğerinde, 'Kesinlikle şerefli bir Kur'an'dır' diyor. Başka bir yerde, 'Kuşkusuz sen bu Kur'an'ı, bilge ve bilen birinden almaktasın' diyor. Burada Allah adı geçmiyor. Ama bilge ve bilenden Allah kast edilmiştir şeklinde değerlendirilmiş. İlerde bu bilge ve bilenin kim/kimler olduğunu anlatacağım: Zaten makalenin ana konusu da budur.(57)

Bazı ayetlerde Kur'an'da asla şüphe yoktur. O, sakınanlar ve arınmak isteyenler için bir yol rehberidir, şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir. Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş değildir' deniliyor.(58)

Zaman zaman tanrı Kur'an'dan övgüyle söz ederken ümitsizliğini de vurguluyor. Mesela İsra Suresi'nde, "Biz gerçeği Kur'an'da çeşitli biçimlerde ifade ettik ki, düşünüp anlayabilsinler. Fakat bu onların sadece kaçışlarını artırıyor" diyor. Yine aynı surede 'Kur'an okuduğun zaman seninle ahirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz' diyor. Her ne perdeyse! Surenin bir diğer ayetinde, 'Biz Kur'an'dan mü'minlere şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz. Ama bu, zalimlerin zararını artırmaktan başka bir katkıda bulunmaz' diyor. Bu surenin diğer bir ayetinde, 'And olsun ki biz bu Kur'an'da insanlara her örnekten nicelerini sıraladık, ama insanlardan çoğu inkârda direttiler' diyor.(59) Kur'an'ın olumsuz bir yanı da aynı konuda defalarca yapılan tekrarlar.

Yine Kur'an'da kimi ayetlerde "Allah her günahı affeder; ancak kendisine ortak koşanı affetmez" diye geçiyor.(60) Ama aynı konuda bakıyoruz farklı ayetler de var. Mesela Hz. Musa zamanındaki insanları kastederek "Kendilerine açık kanıtlar geldikten sonra buzağıyı (tanrı) edindiler. Biz bunu da affettik" diyor. Hâlbuki buzağıyı tanrı edinmek şirktir. Dolayısıyla az önceki ayetlere göre affetmemesi gerekiyordu. Demek ki duruma göre hareket ediyor.(61)

Yine bir kısım ayetlerde, "Allah adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara bakmayı emreder; hayâsızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Tutasınız diye size öğüt verir" diyor.(62) Ama bakıyoruz buna tam da ters içerikli ayetler de var. Mesela 'Biz bir toplumu yok etmek istediğimizde onun ileri gelen varlıklılarının orada kötülük yapmasına izin veririz. Böylece o topluma verilmiş söz gerçekleşir ve onu yerle bir ederiz' diyor. Evet; çok korkunç.(63)

Kur'an'da Hz. Musa zamanındaki insanları kastederek "Kendilerine açık kanıtlar geldikten sonra buzağıyı (tanrı) edindiler. Biz bunu da affettik" denmesi, şirkin affına işaret ettiği için çelişkili bir ifadedir.

2) Kur'an'da her topluma bir peygamber iddiası

Bir ayette, "Her toplum için elçi vardır" diye geçiyor. Bir başkasında tanrı yeminle, 'Her bir toplum için bir elçi gönderdik' diyor. Hâlbuki kutsal kitaplara bakıyoruz onun peygamber dediği kişiler hep İsrailoğulları'ndan ve Ortadoğu'da. Yalnız Yunus Ninova'da (Musul) görev yapmıştır. Kısacası, ayet her toplum diyor ama hiç kimse iddia edemez ki tanrı Amerika kıtasına, Japonya, Rusya ve Avustralya'ya da bir peygamber göndermiştir.(64)

İşte kitabım iyidir, ant olsun eşi-benzeri yoktur, yüce ve şerefli bir kitaptır demekle olmuyor. İçerik dolu olmalı; madem kâinatın yaratıcısı tarafından gelmiş, o zaman tüm insanları mutlu etmeli. Hammurabi de kendi kanununda hemen giriş bölümünde, "memlekette adaleti hâkim kılmak, şikâyet ve kötülükleri ortadan kaldırmak, güçlünün zayıfı ezmesini önlemek, insanların huzurunu sağlamak, memleketi aydınlatmak, refah seviyesini yükseltmek için, iş başına geldim" diye başlıyor. Demek istediğim, "çözüm göstermeden benimki iyidir, benzeri yoktur, ben tanrıdan gelirim" gibi lafların hiçbir değeri olmaz.(65)

3) Kur'an dağlara inseydi dağlar bile erirdi

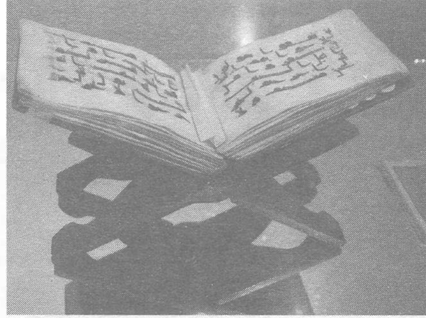
Ayet şöyle: "Biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, Allah korkusundan o dağı, baş eğmiş, çatlamış, yarılmış görürdün. Bu örnekleri, düşünmeler için insanlara anlatıyoruz" diyor.(66)

Başka bir yerde, "Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı, ya da onunla ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur'an olacaktı)" diyor.(67)

Bir bakıma da "insanoğlu Kur'an'a inanmıyorsa dağdan da beter bir yaratıktır" demek istiyor.

4) Kur'an'ın toplu halde inmeyişinin hikmeti

"İnkâr edenler, Kur'an ona toptan, bir kerede indirilseydi ya!" dediler. 'Biz böyle yaptık ki, onunla senin kalbini dayanıklı kılalım. Biz onu parça parça/ayet ayet indirdik' diyor. Bu ayetle Muhammed'e kolaylık olsun diye Kur'an'ın parça parça indiği ifade ediliyor. Bir başka ayette bu sefer **'Onu insanlara ağır ağır okuman için, parçalarına ayırdık ve onu azar azar indirdik'** diyor. Demek ki tek bir sefer göndermeyişin nedeni insanların ödevi az olsun, kolay kavrasınlar diyeymiş. Toplu halde olsaymış ödev zor olacakmış.(68)

Kur'an Allah'ına göre şayet Kur'an Hz. Muhammed'in uydurması olsaydı Kur'an'ın Allah'ı onu yaşatmazdı ve hiç kimse de buna engel olamazdı.

Kur'an'a göre, Kur'an'a inanmayan kör ve akılsız diye nitelenmiş ve şöyle denilmiştir: "Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilenle kör olan (inkar eden) bir olur mu! Bunun bir olmadığını ancak akıl sahipleri anlar."(69)

5) Şiir Muhammed'e yakışmaz

Hz. Muhammed zamanında kimi inanmayanlar onun hakkında 'Bu adam şairdir' diyorlardı. Bunu çürütmek için bakalım Kur'an'da nasıl bir savunma yapılmış. Bu konuda ilginç bir ayet var paylaşmak isterim. Yasin Suresi'nde, 'Biz o peygambere şiir öğretmedik. **Şiir ona yakışmaz** da' diyor. Yorum yapmama gerek yok.(70)

> Hz. Muhammed zamanında kimi inanmayanlar onun hakkında 'Bu adam şairdir' diyorlardı. Bunu çürütmek için Kur'an'da Yasin Suresi'nde, 'Biz o peygambere şiir öğretmedik. Şiir ona yakışmaz da' cümlesi geçiyor.

6) Kur'an Muhammed'in uydurması olsaydı Allah Muhammed'i yok edecekti

"Eğer O (Muhammed), bazı laflar uydurup bize iftira etseydi, elbette onu kıskıvrak yakalar, sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık). Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı" diyor Kur'an'ın Allah'ı.(71)

Başka bir ayette de, "Yoksa 'onu (Muhammed) uydurdu' mu diyorlar? De ki, ben onu uydursam siz beni Allah'tan kurtaracak hiçbir güce sahip olamazsınız."(72)

Evet; bu ayetlere göre şayet Kur'an Muhammed'in uydurması olsaydı Kur'an'ın Allah'ı onu yaşatmazdı ve hiç kimse de buna engel olamazdı. Demek ki ben veya başkası şimdi kalkıp bir kitap yazsak ve 'ey ahali! Allah'tan geliyoruz, bu kitap Allah'tan bir vahiydir' desek tanrı bizi yaşatmayacak, hemen kıskıvrak yakalayıp can damarımızı koparacak. Ne yazık ki insanları yıllardır öyle bir kalıba sokmuşlar ki bunlara inanıyorlar ve bunun için rahatlıkla katliamlar gerçekleştiriyorlar!

7) Kur'an'da yanlış hesap örnekleri

Kur'an'da birçok yerde "Rabbiniz o Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı" diye geçiyor.(73) Ama bir yerde ciddi bir hata var. Toplu halde göklerle yere ayırdığı zamanı belirtirken "altı günde yarattım" diyor; ancak teferruat kısmında hesap tutmuyor. Fussilet Suresi'nde şöyle diyor: "De ki, 'Siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip ona ortaklar mı koşuyorsunuz? O, dört gün içinde yeryüzünde yükselen sabit dağlar yarattı. İki günde de yedi gök yarattı'" Bir kere gök nedir, neyi kast ediyor bu bellisiz. İkincisi, rasgele, ispatsız bir bilgi söz konusu. Bütün bunlar bir yana; ortalıkta bir yanlış hesap var. Birçok ayette yerle gökleri altı günde yarattım diyor; işin teferruatına gelince hesap bozu-

Yıldızların, melekleri dinlemek üzere yukarı çıkmak isteyen şeytanları vurması hadisesi, Hz. Muhammed'den önce yaşayan Ümeyye b. Ebi Salt şiirlerinde de geçiyor. Yani bu batıl inanç o zaman halk arasında yaygındı.

luyor: İki gün dünya, dört gün dağlara ve kocaman evrene de iki gün ayırıyor ve toplam sekiz gün oluyor ki daha önce dediği altı gün hesabı tutmuyor. Çünkü bu son ayette iki gün fazla çıkıyor. Yani içerik bir yana; Kur'an'da birçok yönden hatalar çok. Bu konuda yazdığım bir kitabımda teferruatlı bilgiler var.(74)

8) Yerle uzayın en uzak noktası arasındaki mesafe...

Kur'an'da bir yerde "Melekler ve Ruh (Cebrail) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselirler" diye geçiyor.(75) Başka bir ayette de, "Gökten yere kadar bütün işleri Allah yürütür. Sonra bu işler, süresi sizin hesabınızla bin yıl olan bir günde ona yükselir" diyor. Burada da hayali bir bilgi söz konusudur. Ben konunun içeriğinden ziyade burada basit bir yanlış hesaptan söz etmek isterim. Bir yerde bin yıl, diğer yerde elli bin yıl diyor. Peki, neden böyle ve nedir olay? İslami kaynaklarda da buna sağlıklı bir yanıt yok. Sahabe İbni Abbas'tan soruyorlar: Nedir bu bir günün bin yıla tekabül etme olayı? İbni Abbas moralini bozuyor ve soruya karşı şu soruyu yöneltiyor: "Peki ben de senden sorayım, Kur'an'da bir başka ayette, yerden göğe kadar elli bin yıldır" diye geçiyor. Sen bundan ne anlıyorsun? Adam İbni Abbas'a, ben senden bilgi edinmek istiyorum, sen niye benden soruyorsun ki diyor. Buna karşı sahabi İbni Abbas, ikisi de Kur'an'da vardır ben ne bileyim diyor ve yanıt veremiyor. Daha sonra aynı adam İbni Müseyyeb'in yanında iken başka biri gelip bu ayeti ondan soruyor. İbni Müseyyeb, "ben bunun yanıtını veremiyorum" diyor. Adam orda kendisiyle İbni Abbas arasında geçen soru-yanıt şeklindeki konuşmayı hatırlatınca, İbni Müseyyeb adama, "İşte İbni Abbas'ın yanıtını veremediği sorunun cevabını ben mi vereceğim? İbni Abbas benden daha bilgili" diyor.(76)

Bazı İslam âlimleri konuyu çözemeyince; hesap tutsun diye şöyle bir formül ortaya atmışlar. "Yer de gök gibi yedi kattır ve her kat arası beş yüz yıldır. Yedi kat yerle yedi kat göğün toplamı 14 ve bunun beş yüz yılla çarpımı yedi bin olur. Geliş gidişleri hesaba katsak bu sayı iki kat oluyor ve toplam on dört bin yıl olur. Göğün son katıyla Allah'ın Arş'ı arasındaki mesafe de 36 bin yıldır. Bu durumda otuz altı bin ile on dört binin toplamı elli bin olur" diye bir hesap ortaya çıkarmışlar. Bu durumda demek ki dünyanın çapıyla uzayın çapı eşitmiş. Çünkü yerle göğün her katı arasındaki mesafe eşitse sonuç böyle olur. Hâlbuki dünyanın büyüklüğü uzaya karşı bir hiç değerindedir. Bu son matematik hesabı Suyuti, İbni Kesir ve İbni Ebi Hatem gibi Müfessirler kendi tefsirlerinde sahabi İbni Abbas'a dayandırarak işlemişlerdir.(77)

Kur'an'ın içeriği bu ve Allah da devamlı meydan okuyor, "kâinat toplansa kitabım gibi bir kitap ortaya koyamazlar" diyor.

Ben de derim ki "yazdığım birkaç kitabımın eşi, benzeri ne bu dünyada yazılmıştır, ne de yazılacaktır; tüm yazdıklarım Nobel ödülünü ve daha alasını hak etmiş niteliktedir". Peki, benim bu sözümün hiçbir değeri var mı? Tabii ki yoktur. Burada önemli olan içeriktir.

E) KUR'AN'DA ESKİ BATIL İNANÇLARIN İZLERİ

Bu konu hakkında Kur'an'da çok sayıda ayetler var: 'İnanmayanlar, bu ayetler eskilerin masallarından başkası değildir' derler anlamındaki ifade Kur'an'da dokuz yerde tekraren geçiyor. Demek ki o zaman bu tez üzerinde birçok insanın durduğu, Muhammed'i bu konuda sıkıştırdığı için habire ayet üzerine ayet indirmiş.(78)

O zaman bir kısım inanmayanlar, "Kur'an Muhammed'in iftirasıdır, sağdan soldan bir şeyler getirip uyduruyor ve Allah'tan bana vahiy geliyor diyor" eleştirisinde bulunuyorlardı. Bu zaten Kur'an'da geçiyor, Kur'an bunu itiraf ediyor.(79)

Tabii ki bu eleştirilere karşı Kur'an'da farklı savunmalar var. Onlardan biri yukarıda anlatıldı ki, tanrı diyor "Muhammed uydursaydı ben onu sağ bırakmazdım" şeklindeydi. Başka savunma yöntemleri de var. Mesela "Kur'an Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı (uyduruk olsaydı) o zaman içinde birçok çelişki bulunacaktı" şeklinde bir savunma, bir iddia var. Hâlbuki hem içerik, hem de gramer yönünden ve başka yönlerden boğazına kadar yanlışlarla doludur.(80)

Bazı İslâm alimleri Kur'an'a dayanarak, dünyanın çapıyla uzayın çapını eşit göstermişlerdir. Hâlbuki dünyanın büyüklüğü uzaya karşı bir hiç değerindedir.

Eski batıl inançlar derken burada birkaç somut örnekle açmak isterim: Bir gün bir kabileden kaç kişilik bir grup Hz. Muhammed'in yanına gelir. Onlardan biri, "biz yukarıda/göklerde olup bitenler hakkında kehanet yoluyla malumat sahibiyiz" der ve bu konuda Muhammed'e bildiklerini şöyle anlatır: Şeytanlar yukarı çıkıp melekleri dinlemek istedikleri zaman yıldızların ateşi onları yakıp yok eder. Evet; bu açıklama o Arap adamın.(81)

Yıldızların, melekleri dinlemek üzere yukarı çıkmak isteyen şeytanları vurması hadisesi, Hz. Muhammed'den önce yaşayan Ümeyye b. Ebi Salt şiirlerinde de geçiyor. Yani bu batıl inanç o zaman halk arasında yaygındı.(82)

Bakıyoruz bu olup bitenlerden sonra aynı mitoloji olduğu gibi Kur'an'da yer alıyor. Hemen Diyanet'in Kur'an mealinden sunayım: "Onu (dünyaya yakın olan göğü), inatçı her türlü şeytandan koruduk. Onlar yüce âlemi (melekler topluluğunu) asla dinleyemezler. Her yönden kovularak atılırlar. Onlara sürekli bir azap vardır. Ancak (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa, onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder" diyor. İşin bilimsel yanı bir kenara; daha önce kâhinlerin öne sürdükleri bir inanç Kur'an'da tanrı buyruğu olarak takdim ediliyor.(83)

Ben işin mitolojik yönü üzerinde durmam; ancak bununla ilgili kısa bir soruyla devam edelim diyorum. Malum ABD ve Rusya Müslüman olmadıkları halde uzaya gittiler ve böyle giderse ilerde orada ve daha uzaklardaki uzay cisimlerinde karargâh kuracaklar. Ayrıca bunların Müslümanları sömürdükleri bir gerçek de var. Peki, "tanrı madem şeytanlara yukarı çıkmaya izin vermez, o zaman niye ABD ve Rusya'ya vize verdi?" diye sormak lazım.

Ben burada Halil A.Kerim'in (1930-2002) kitabından bir özet sunmak isterim. "İslam, çoğu kurallarını, Arap yarımadasında yaşayan insanlardan almıştır" diyor ve örnekler veriyor. "Mesela ahlak, sosyoloji, iktisat, hukuk, siyaset, hatta kullanılan dil bile yeni değildir" diyor. İnsanın Kur'an'daki bilgilere bakınca dehşete düş-

Tevrat ile Kur'an arasında ciddi benzerlikler bulunmaktadır.

memesi elde değil. Çünkü çoğu cahiliye dönemi denilen eski örf-adetlerin aynısı diyor ve şu örneklere devam ediyor. Hac ve Umra daha önce de vardı. Ka'be'nin kutsiyeti, Ramazan ayına hürmet daha önce de vardı. Eşhürü'l hurum denilen hürmetli aylar (Zil-Kade, zil-Hicce, Muharrem, Recep ayları) daha önce de vardı. Zina cezası, hırsızlık ve içki konusunda durum daha önce yine aynıydı. Kısas, Kan bedeli, kasame (bir insan kaç kişi tarafından katledilseydi hepsi ceza alırdı) daha önce de vardı. Bunları sıraladıktan sonra teferruata geçiyor ve o zaman Arap yarımadasında 21 değişik hac yerleri olduğunu, Hz. Muhammed hepsini batıl sayıp yok ederek sadece kendininkinin hak olduğunu öne sürdü şeklinde devam ediyor. Evet; Kur'an'daki bazı konular bölgenin eski örf-adetlerinden derlenmiştir; bunu vurgulamaya çalıştım.(84)

> Halil A. Kerim: "İslam, çoğu kurallarını, Arap yarımadasında yaşayan insanlardan almıştır. Mesela ahlak, sosyoloji, iktisat, hukuk, siyaset, hatta kullanılan dil bile yeni değildir. İnsanın Kur'an'daki bilgilere bakınca dehşete düşmemesi elde değil. Çünkü çoğu cahiliye dönemi denilen eski örf-adetlerin aynısı."

F) TEVRAT VE YAHUDİ KÜLTÜRÜNDEN SEÇİLEN AYETLER

Yahudilikten Kur'an'a aktarılan bilgiler iki kategoride ele alınabilir: Biri, direkt Tevrat kitabından Kur'an'a aktarılan ayetler, diğeri ise Yahudi halkı arasında meşhur olan Yahudilik kültüründen aktarılan ayetler. Bu, İncil'den Kur'an'a aktarılan bilgiler için de geçerlidir. Bunu birkaç örnekle açalım.

Kur'an'daki tüm İsrailoğulları hikâyeleri Tevrat'tan bir alıntıdır. Yine helal-haramla ilgili konularda Muhammed Tevrat'tan Kur'an'a epey bilgi aktarmıştır. Ben hepsini değil; hem içerik hem de cümle denklemi itibariyle Tevrat'la Kur'an'da aynı olan bazı somut örnekler vermek isterim. Bunlara geçmeden önce, Kur'an'da geçen ve Kur'an'ın Tevrat'tan bir alıntı olduğunu itiraf eden bazı ayetler sunmakta fayda görüyorum.

19 ayetlik A'la Suresi'nin ilk cümlelerinde yaratıcının yaptıklarından söz ediliyor. Daha sonra Muhammed'e bazı tavsiyelere geçiliyor, tanrıyı dinleyen ve dinlemeyenlerin durumundan bahsediliyor, ahiret hayatının daha güzel olduğu vurgulanıyor ve sonunda da bu anlatılanlar önceki kitaplarda, İbrahim ile Musa'nın kitaplarında vardı deniliyor ve böylece sure bitiyor. Burada önemli olan Kur'an tanrısının Kur'an'da anlatılanların eski kaynaklarda var olduğunu, bunların yeni olmadığını kabul etmesi.(85)

Bir ayette, "O (Kur'an'da anlatılanlar) geçmişlerin kitaplarında da vardı" diye geçiyor. Bunlar açık bir şekilde Kur'an'ın, öncekilerden bir alıntı olduğunun itirafıdır.(86)

Kur'an Tevrat bilgisiyle doludur. Hele İsrailoğulları peygamberleri diye bilinen 20'den fazla kişilerin hayat hikâyeleri olduğu gibi Tevrat'tan bir alıntıdır. Fikir olsun diye bazı somut örnekler verip diğer konulara devam edelim.

1) Tevrat başındaki ilk ayet, **"Allah gökleri ve yeri yarattı"** şeklindedir. Aynı

cümle olduğu gibi Kur'an'da da geçiyor.(87)

2) Tevrat'ta, 'Allah, kendi suretimde, bana benzer şekilde insan yaratayım ki denizin balıklarına, göklerin kuşlarına, sığırlara, tüm yeryüzüne ve yerde sürünen her şeye hâkim olsun dedi ve kendi suretinde insan yarattı (Adem'i kastediyor)' diye geçiyor. Kâinatta insan hizmetine sunmak için her şeyi yarattım ifadesi Kur'an' da birkaç yerde geçiyor. Mesela; "Gökleri ve yeri yaratan, yukardan indirdiği su ile rızk olarak ürünler yetiştiren, emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri, nehirleri, ay ve güneşi, geceyle gündüzü sizin buyruğunuza veren Allah'tır" diyor.(88)

Başka ayetlerde, "Geceyi, gündüzü, Güneş'i ve Ay'ı sizin emrinize vermiştir" diye geçiyor.(89)

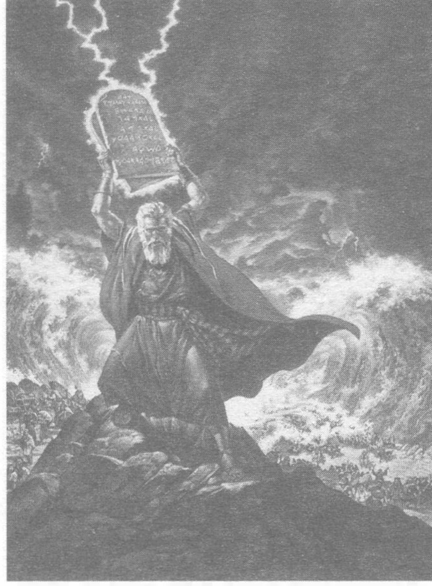
Diğer bir ayette, "Göklerde ve yerde olanları, hepsini sizin buyruğunuz altına vermiştir" deniliyor.(90)

Sözün kısası, yaradılış konusunda Kur'an'daki ayetler Tevrat'tan ancak bir alıntıdır. Tevrat'la Kur'an'ı eline alıp karşılaştıran normal bir insan bile bunu açık bir şekilde görebiliyor.(91)

3) Adem ile Havva cennete konurken kendilerine her şey serbest bırakılır; ancak tek bir şey yasak edilir. Onlar o yasağı çiğneyince ceza olarak cennetten atılırlar. Kur'an'da anlatılan bu hikâye olduğu gibi Tevrat'ta geçiyor.(92)

4) Tevrat'ta Âdem'in ilk iki çocuğunun hikâyesi anlatılıyor: Uzunca bir hikâye. Sonunda Kabil Habil'i katlediyor. Yalnız Tevrat'ta kabil yerine Kâin geçiyor. İslam'da ise Kabil olarak anlatılıyor. Kısacası, Kur'an'da anlatılan bu iki kardeşin olayı Tevrat'tan bir alıntıdır.(93)

5) Kur'an'da birkaç surede anlatılan Hz. İbrahim'in hayat hikâyesi fazlasıyla Tevrat'ta geçiyor. Orada, "Hz. İbrahim Harran'dan çıkınca 70 yaşındaydı" diye başlıyor ve devam ediliyor. Öyle ki Kur'an'da Hz. İbrahim'in ismi 69 yerde geçerken Tevrat'ta ise nerdeyse bunun iki katı olarak geçiyor. Buna bakarak hikâyenin Tevrat'ta ne kadar kapsamlı olduğu ve

Musa Peygamber hakkında Tevrat'ta yer alan pek çok hikâyeye, Kur'an'da da aynı şekilde rastlamak mümkündür.

bunun özetinin özeti çıkarılıp Kur'an'a konduğu kolay anlaşılır. Öyle ki Muhammed İbrahim'i Kur'an'da işlerken bir de bir sureye ad yapıyor, İbrahim suresi diye. Yine Tevrat'ta anlatılan Yusuf, Hud, Nuh, Yunus gibi peygamber diye inanılan kişileri Kur'an'da işlerken onları da birer sureye isim yapmıştır.(94)

6) Tevrat'ta cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak, yanığa yanık, yaraya yara, bereye bere cezası uygulanacak diye geçiyor. Aynı ayet olduğu gibi Kur'an'a alınmıştır.(95)

Hatta Kur'an'la Tevrat arasında o kadar detaylarda ortaklık var ki insanın aklı duruyor. Mesela Tevrat'ta deniliyor ki "Allah Hz. Musa'ya, kavminden yetmiş kişi al çıkın bana secde edin dedi". Bu cümle olduğu gibi Kur'an'a alınmıştır.(96)

> Kur'an'da Hz. Musa'nın mucizelerinden (gösterdiği olağanüstü olaylardan) sıkça söz edilmekte ve örnekler verilmektedir. Mesela elini koynuna bırakıp çıkarınca eli bembeyaz oluyor. Kur'an'da bu beş ayrı surede tekrar edilerek geçiyor.

7) Firavun kendi kavmine talimat veriyor, "İsrailoğulları'ndan doğum yapan kadınların çocukları erkek ise öldürün" diye. Bu hikâye de olduğu gibi Kur'an'da defalarca işlenmiştir.(97)

Hz. Musa tanrı emriyle bir sandığa konup suya atılıyor ve bir kanaldan gidip Firavun'un havuzuna giriyor, onun sarayında kalıp büyüyor ve sonra bilinen anti Firavuncu Musa ortaya çıkıyor. Bu hadise Tevrat'ta işlendiği şekliyle Kur'an'a alınmıştır.(98)

Tevrat'ta kurbanlık bir inekten söz ediliyor ve renginin kırmızı olduğu belirtiliyor. Kur'an'da bu anlatılırken rengi sarı diye geçiyor. Yani detayına kadar bilgiler aynı.(99)

8) Tevrat'ta Hz. Musa Mısır'dan çıkıp Medyen'e gelince bir kuyu başında hayvanlarını sulamayı bekleyen yedi kız kardeş görüyor ve onlara su konusunda yardımcı oluyor. Sonunda onların babaları yanına gidiyor ve o kızlardan biriyle evleniyor ve kayınpederine çobanlık yapmaya başlıyor. Ufak farklarla birlikte bu olay Kur'an'da da anlatılıyor.(100)

Kur'an'da Hz. Musa ile ilgili şöyle bir olay var: Hz. Musa Tuva vadisine girince Allah ona, pabuçlarını çıkar; çünkü sen kutsal bir yerdesin diyor. Aynı olay olduğu gibi Tevrat'ta da anlatılıyor.(101)

Kur'an'da Hz. Musa'nın mucizelerinden (gösterdiği olağanüstü olaylardan) sıkça söz edilmekte ve örnekler verilmektedir. Mesela elini koynuna bırakıp çıkarınca eli bembeyaz oluyor. Kur'an'da bu beş ayrı surede tekrar edilerek geçiyor.(102)

Yine Kur'an'da Hz. Musa rabbine yalvararak benim dilim ağırdır/kekeyim, ben yalnız bu görevi yapamam. O yüzden kardeşim Harun'u da benimle birlikte bu işle görevlendir şeklinde duası geçiyor ve Allah da kabul ediyor. Bu yalvarış olduğu gibi Tevrat'ta da geçiyor.(103)

Yine Kur'an'da anlatıldığına göre Hz. Musa Mısır'da sihirbazlarla karşı karşıya

Kur'an'da insanın yaradılış evreleri hakkında bilgi verilirken, ilkin topraktan (Adem'i kastediyor), ondan sonra, meni, derken ete kemiğe bürünme -Yunus Emre'nin dediği gibi- büyüme şeklinde devam ediliyor. Bu Tevrat'ın Eyüp bölümünden bir alıntıdır.

kalınca hepsi bastonlarını atıyorlar yılan oluveriyor; ancak Harun'unki onlarınkini yutuyor. Bu da olduğu gibi Tevrat'ta geçiyor.(104)

Firavun-Musa mücadelesinde Kur'an-da deniliyor ki, biz Firavun kavmi üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik. Aynı olaylar Tevrat'ta fazlasıyla anlatılmaktadır.(105)

Kur'an'da birkaç yerde, İsrailoğulları Mısır'dan çıkıp çöle gelince Allah onlara kuvvet helvasıyla bıldırcın kuşunu gönderdiğini söylüyor. Bu hikâye de Tevrat'tan bir alıntıdır.(106)

Gerçekten Hz. Musa hakkında Kur'an'ın Tevrat'tan aldıkları aşırı derecede fazla. Bir fikir oluşsun diye Musa hakkında her iki kitaptan yaptığım karşılaştırma sanırım yeterli. Bilgiler zaten faydasız; kaldı ki çok açık bir şekilde detayına kadar ilgili konulardaki ayetlerin Tevrat'tan bir alıntı olduğu tartışmasız. Yalnız bazı yerlerde bunların Kur'an'a alınışı farklı olmuş. Mesela Tevrat'a göre Hz. Musa ve kavmi Mısır'dan çıkıp çöle gelince tanrı onlara "kuvvet helvasıyla bıldırcın kuşlarını yiyin" demiş. Bu gayet normaldir: İkisine ulaşmak zor değil. Bunlar o zaman o bölgede demek ki varmış; adeta onlara helal kılıyor/yiyebilirsiniz diyor. Ancak Kur'an bunu farklı bir anlatımla işliyor: "Size kudret helvasıyla bıldırcın indirdik" diyor. Cümle denklemi böyle olunca, bunları olağanüstü bir şekilde yukarılardan göndermiş demek oluyor. Bazen konular Tevrat'tan Kur'an'a aktarılınca benzer farklar olmuştur. Çünkü olay 14 asır önce olmuş. O bakımdan o zaman için bu kadar hata normal karşılanmalı diyebiliriz veya belki de Hz. Muhammed bilerek olayı bu şekilde işlemiştir; bu da mümkündür.

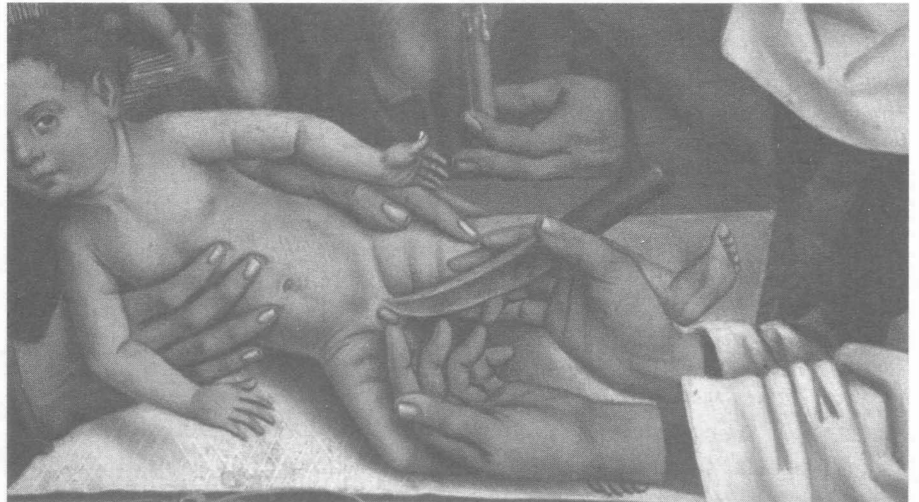
Kur'an'da insanın yaradılış evreleri hakkında bilgi verilirken, ilkin topraktan (Adem'i kastediyor), ondan sonra, meni, derken ete kemiğe bürünme -Yunus Emre'nin dediği gibi- büyüme şeklinde devam ediliyor. Bu da Tevrat'ın Eyüp bölümünden bir alıntıdır.(107)

Daha önce o bölgede yaşayan kimi insanların inançlarına göre anne, kız, hala, teyze, iki kız kardeşle evlilik, babanın eşi (üvey anne) ile evlilik yasaktı. Babanın hanımıyla evlenen adama **'deryüz'** denirdi. Bugün biz de az bir farkla deyüz kelimesini kullanıyoruz. Yine genelde herkes kendi dengiyle (küfv) evlenirdi. Toplum içinde itibarı olan bir kişi, kızını ancak itibarı olan birine verirdi. Eş boşama yine İslam'daki gibi üç talakla ancak gerçekleşirdi. Ölen birinin yıkanması, kefenlenmesi, üzerine dua okunması (cenaze namazı gibi), defnedilmesi, kabri başında iyiliklerinden söz edilmesi eskiden beri vardı. Bugün hocaların ölen birinin cenazesi başında, hakkınızı helal edin demesi işte bu eski gelenekten gelir. Yine ağız çalkalaması (İslam'da buna mazmaza denir), buruna su çekmek (istinşak), misvak kullanmak, etek, koltuk altı traşları, tuvalet ihtiyacını giderirken kendini bir cisimle temizlemek (ki İslam'da buna istinca denir), bıyık ve saç tıraşı, sünnet olmak gibi adetler eskiden beri vardı. Muhammed'den önce o coğrafyada yaşayanlardan Yahudi ve putperestler sünnet olurdu. Hatta Dr. Cevat Ali, Tevrat'ta anlatılan İsmail'in sünnet olayı; aslında gösteriyor ki Hz. İbrahim zamanında o coğrafyada bu bir gelenekmiş diyor. Yani İbrahim'le başlayan yeni bir olay değildir.(108)

Dediğim gibi Kur'an-Tevrat karşılaştırması konusunda kimi yazarlar bilgi verdikleri için (İlhan Arsel gibi) ben bunun üzerinde fazla durmam. Konunun bütünlüğü açısından birkaç özet örnek verdim. Kısacası, Kur'an'ın sağlandığı yerler çok; ancak Kur'an'daki İsrailoğulları konusunda (alıntı bakımından) Tevrat bir numaradır. Çünkü bu hikâyeler İncil'de yoktur.

G) İNCİL VE HIRİSTİYANLIKTAN SEÇİLEN AYETLER

a) Hz. İsa, kişi Allah sevgisini kendi evine, hanımına, kardeşlerine, anne ve babasına, çocuklarına tercih etmişse o her vakit kazançlı olacaktır. Yani Allah sevgisi her şeyden önce gelir diyor. Kur'an'da ise "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir milletin babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabâları da olsa Allah'a ve elçisine düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin." şeklinde formüle edilmiştir.(109)

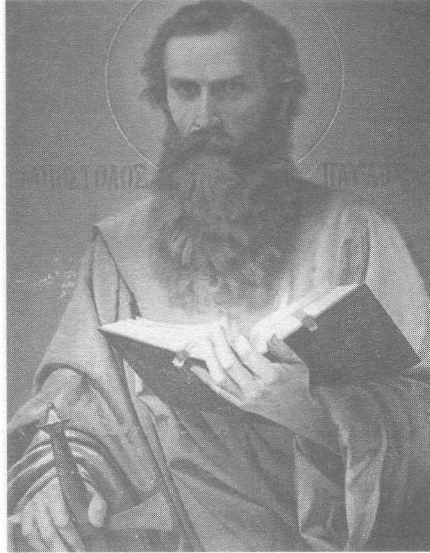
Hz. Muhammed'den önce de o coğrafyada yaşayanlardan Yahudi ve putperestler sünnet olurdu.

Burada şu nokta da dikkat çekicidir; belirtmek isterim. Hz. İsa, ben önceki peygamberleri yıkmaya gelmedim; tam tersine onların getirmiş olduğu şeriatı tamamlamaya geldim diyor. Aynı şeyi Hz. Muhammed de Kur'an'da defalarca dile getirmiştir. Başta Hz. Musa olmak üzere değişik peygamberlerden övgüyle söz edilmiş ve yukarıda da belirtildiği gibi bunlardan kimilerini Kur'an surelerine ad bile yapmıştır.(110)

b) İncil'de Hz. İsa'ın çeşitli hastalıklara yakalananları, delileri ve sara hastalarını tedavi edip iyileştirdiği bilgisi vardır. Hz. İsa'yla ilgili aynı bilgiler fazlasıyla Kur'an'da işlenmiştir. (111)

c) Hz.İsa'yı istemeyenler onu yakalayıp ortadan kaldırmak için planlar kurmuşlar bilgisi İncil'de var. Bu açıklama Kur'an'da "Onlar (Yahudiler) tuzak kurdular (Hz. İsa'ya karşı). Allah da tuzak kurdu. **Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır**" şeklinde ifade ediliyor. İlginç: Allah tuzakçıymış; ancak onun tuzağı en hayırlısıymış. Allah'ın tuzakçı ve hem de en iyihayırlı tuzakçı olduğunu belirten ayetlerden birkaçını sunmak isterim. Az önceki ayet, Yahudilerin Hz. İsa'ya karşı kurduğu tuzaktan bahsediyor. Aynı zamanda Hz. Muhammed'e karşı kurulan tuzaktan söz eden ayetler de var. Mesela; hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Allah da onlara karşı tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır diyor. Bir başka ayette, "Öncekiler de (peygamberlerine karşı) tuzak kurmuşlardı. **Bütün tuzaklar Allah'a aittir"** diye geçiyor. Semud kavmiyle ilgili şöyle bir ayet var: "Onlar bir tuzak kurdular. Farkında değillerken **Allah da bir tuzak kurdu"** diyor. Yunus Suresi'nde, "Ayetlerimiz hakkında onların tuzakları var. De ki: **'Allah, daha çabuk tuzak kurar.'** Şüphesiz elçilerimiz (melekler) kurmakta olduğunuz tuzakları yazıyorlar" diye geçiyor. Evet, konu tanrı tuzağı değil; ancak İncil ve Kur'an karşılaştırmasını yaparken bir yerde tanrı tuzağından söz edilince konuyu bir az açtım.(112)

d) İncil kültürü sayılan Pavlus'un birinci Korintoslulara mektuplar kısmında,

Kur'an'da Pavlus İncil'inden parçalara da rastlanmaktadır.

"iyilik sahipleri için cennette öyle nimetler var ki göz onları görmemiş, kulak onları duymamış ve bunlar kimsenin de kalbine gelmemiş" diye geçiyor. Ayette de"Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez" deniliyor.(113)

Kur'an'da böyle geçiyor; ancak kudsi hadiste Pavlus'un kullandığı ifadenin orijinali geçiyor. Malum İslama göre kudsi hadis de Allah'ın sözüdür; ancak cümleyi Muhammed kurmuştur. Bu kudsi hadis müttfekün aleyhtir. Yani Buhari ile Müslim'in ortak işledikleri hadislerdendir. Buhari bunu dört yerde, Müslim de birçok farklı rivayetle almıştır.(114)

Yukarıda da bir yerde belirtildiği gibi Kur'an'da bazı şeyler İncil'de geçmediği halde Hz. Muhammed bunları Hz. İsa'ya mal etmiştir. Mesela inanmayanlar Hz. İsa'dan bir sofra (yemek) istiyorlar, Allah yukardan bize bir güzel yemek göndersin ki senin peygamber olduğuna inanalım diyorlar. İşte bu yalnız Kur'an'da vardır.(115)

> Hz. İsa'yı istemeyenler onu yakalayıp ortadan kaldırmak için planlar kurmuşlar bilgisi İncil'de var. Bu açıklama Kur'an'da "Onlar (Yahudiler) tuzak kurdular (Hz. İsa'ya karşı). Allah da tuzak kurdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır" şeklinde ifade ediliyor.

Yine Kur'an'da deniliyor ki Hz. Meryem için Allah yukardan yemek gönderiyormuş. Zekeriya Peygamber (din mantığına göre peygamber diyorum) ne kadar Meryem'in yanına gitmişse hep onun yanında yiyecekler görmüş ve bu da nerden geliyor diye sorunca; Meryem, Allah'tan gelir yanıtını vermiştir. Belki merak olur diye olayı kısaca anlatayım. Hz. Meryem doğunca onu teyzesinin kocası Zekeriya'ya teslim ediyorlar, o baksın diye. Henüz Zeynep tıfıl iken Zekeriya ne kadar onun yanına varmışsa hep farklı yiyecekler görmüş. Yani Meryem'in de Allah tarafından mucizeler gördüğünü ifade etmek isteniyor ayetlerde(116)

Tevrat ve İncil'den Kur'an'a bilgiler aktarırken, zaman zaman büyük yanlışlar yapıldığını da görüyoruz. Kur'an'da deniliyor ki, Hz. İsa çamurdan kuş-kartal yapıp onlara ruh vermiş.(117)

Bunlar İncil'de yok; ancak ya Hz. Muhammed'den önce fanatik Hıristiyanlar (tıpkı fanatik Müslümanların Muhammed için uydurdukları gibi) İsa ve ailesi hakkında bu gibi masalları uydurmuşlar veya İsa'dan yaklaşık 6 asır önce yaşamış olan Hindistanlı Gotama Buda (MÖ 563-483) için uydurulan ve orta doğuya yayılan hikâyelere dayanır. Kur'an'da buna benzer gariplikler çok.

Mesela; şu an var olan tüm İncil nüshalarında (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) Hz. İsa'nın yakalanıp çarmıha gerdirilmek üzere öldürüldüğü belirtiliyor, öldürüldüğü kabul ediliyor. Hatta bu işlemin kaç saat sürdüğü bile İncil'de belli. Yani kendisi ölüyor, can veriyor ve onu gömüyorlar.(118)

Peki, bakalım Kur'an'da nasıl işlenmiş; bunu da özetleyelim. "Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük demeleri yüzünden (onları lânetledik). Hâlbuki onu ne

öldürdüler, ne de astılar; ancak (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler, bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve **kesin olarak onu öldürmediler.** Tam tersine Allah **onu kendi katına yükseltti"** diyor.(119)

Ben burada Hz. Muhammed'in bu bilgileri bilmeyerek aldığına ihtimal vermiyorum. Bunu bilerek böyle yaptığı kesin. Şöyle ki, Hz. İsa'yı zaten Yahudiler götürdüler. Dolayısıyla bu iki kesim zaten birbirlerini sevmiyordu. Kendisi İsa'yı göklere çıkarmakla Hıristiyanları kazanmak istemiş. Zaten o zaman onunla en çok kafa tutan, uğraşan Yahudilerdi. Hatta Yahudi düşmanlığını Kur'an'a taşıyor; Hıristiyanları ise Kur'an'da Müslümanlara yakın olarak gösteriyor. **Amaç, parçala yut misali.** İlgili ayet şöyledir: "Şu tartışılmaz bir gerçektir ki, iman edenlere en şiddetli düşmanlık duyanları, Yahudilerle şirke batanları bulursun. Şu da tartışılmaz bir gerçektir ki, insanların iman edenlere sevgide en yakın olanlarını, biz Hıristiyansız diyenleri bulursun. Bu böyledir. Çünkü o Hıristiyanlar içinde derin araştırmalar yapan keşişler, kendini Allah'a adamış rahipler vardır" diyor.(120)

Ayette Hıristiyanlar Müslümanlara yakın gösterilirken öne sürülen gerekçe de çok ilginç: "Hıristiyanlar içinde derin araştırmalar yapan keşişler vardır" diyor. Yahudiler sanki cahil mi?

Hâlbuki Yahudilik İslama daha yakındır ve zaten Kur'an'ın nerdeyse ezici çoğunluğu Tevrat'tan bir alıntıdır. Mesela Yahudilikte tek tanrı inancı var; ama Hıristiyanlıkta üçlü sistem var ve İsa Allah'ın oğlu olarak kabul edilir. Bu ise şirktir. Hatta Hz. Muhammed daha ileri giderek Yahudiler hakkında hakaret içeren ayetler indiriyor. Kur'an'da birkaç yerde, "biz Yahudileri yaptıklarına karşılık maymun ve domuza çevirdik" diyor. Yahudilerin maymun ve domuza çevrilmesi zaten hikâye. Burada önemli olan yaklaşımdır. Yahudileri ceza olarak domuz ve maymuna dönüştürmeyle ilgili ayetler Kur'an'da üç yerde geçiyor.(121)

İsa'nın babasız dünyaya geldiğini ancak Kur'an öne sürüyor. Hâlbuki İncil'e göre İsa'nın babası var: Meryem'in kocası Yusuf'tur ve ikisinden de İsa doğuyor diye net olarak geçiyor.

İsa'nın babasız dünyaya geldiğini ancak Kur'an öne sürüyor. Kur'an'a göre Hz. İsa, tanrının üfürüp püfürmesinden Meryem rahmine düşmüştür. Yani asıl babası insan değildir. Bu konuda ayette şöyle deniliyor: "Ve cinsiyet organını/ırzını titizlikle koruyan o kadını da (Meryem'i) an. **Biz ona ruhumuzdan üfledik;** onu ve oğlunu cümle âlem için bir ibret kıldık." Bir başka ayette, "İffetini korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). **Biz ona ruhumuzdan üfledik"** diyor..(122)

Hâlbuki İsa hakkında bu kadar inanılmazlar ancak Kur'an'da geçiyor. İncil'e göre İsa'nın babası var: Meryem'in kocası Yusuf'tur ve ikisinden de İsa/Mesih doğuyor diye net olarak geçiyor. Bu, hem Matta, hem de Luka nüshasında var.

> Yahudilik İslama daha yakındır ve zaten Kur'an'ın nerdeyse ezici çoğunluğu Tevrat'tan bir alıntıdır. Mesela Yahudilikte tek tanrı inancı var; ama Hıristiyanlıkta üçlü sistem var ve İsa Allah'ın oğlu olarak kabul edilir. Bu ise şirktir.

Evet; Hz. İsa'yı ve Hıristiyanları hedef tutmuyor; ancak akıl almaz bir şekilde, aşırı derecede ona torpil yapıyor ve bu inanılmazı yaparken de 'ancak benimki doğrudur, sözlerim tanrıdan gelmedir' diyor!(123)

Sanki İsa öldürülse bu bir eksiklik sayılmış da bundan onu göklere çıkarmış. Bu da anlamsız olmakla birlikte Kur'an'ın diğer ayetleriyle çelişiyor. Çünkü Kur'an defalarca bahsediyor ki birçok peygamber katledilmiştir. O zaman niye İsa katledilse onunki bir eksiklik sayılsın!(124)

Hz. Muhammed İncil'den Kur'an'a bilgiler aktarırken kimi konularda hiç değişiklik yapmamış, kimilerinde ise aşırı değişiklikler görüyoruz. Mesela bazı ayetlerde şunlar anlatılıyor. "O (İsa), İsrailoğullarına bir elçi olacak (ve onlara şöyle diyecek:) Size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o hemen kuş olur. Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır". "Ey Meryem oğlu İsa! Sen iznimle, çamurdan kuş gibi bir şey yapmış ona üflemiştin de iznimle kuş olmuştu; anadan doğma körü, alacalıyı iznimle iyi etmiştin. Ölüleri iznimle diriltiyordun" diyor.(125)Bu konularda İncil nüshalarında şu bilgiler var: Hz. İsa **sıtma** hastalığına yakalananları,(126) **slaca** hastalarını iyileştiriyor. Üstelik bu bilgiler tüm İncil nüshalarında var.(127) Yine Hz. İsa'nın kör olanları(128), **sağır ve dili peltek** olanları sağlıklarına kavuşturduğu İncil'de anlatılıyor.(129)

Bir de Hz. İsa'ya çeşitli hastalıklara maruz kalanlar gelir ve o da onları iyileştirir şeklinde bir genel bilgi var İncil'de.(130)

Ölüleri dirilttiğine dair somut örnekler var. Ölen bir kıza tekrar can veriyor. Yine bir kadının tek oğlu varmış. Çocuk ölünce Hz. İsa kadına üzülüyor ve o çocuğa can veriyor.(131)

Yukarıda İncil'deki bilgilere ters bir şekilde Kur'an'da Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğini, Hıristiyanların Müslümanlara

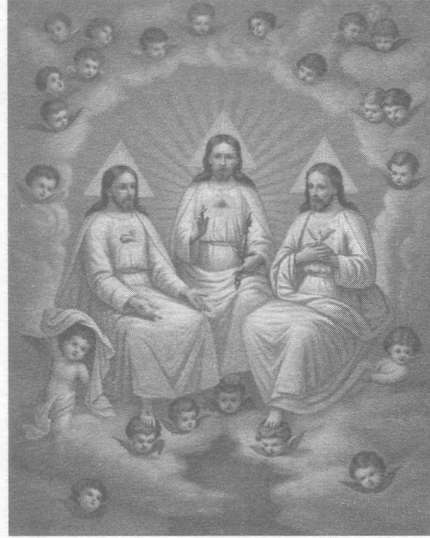
daha yakın olduklarını ifade eden ayetlerin bilerek seçilmiş bir nevi politik sözler olduğunu belirttik. Sanırım İncillerdeki bilgilere ek olarak Kur'an'a aldığı' 'Hz. İsa çamurdan kuş yapıp üflemek suretiyle ona hayat veriyordu' sözünü de bilerek kullanmıştır. Bu da 'Nasıl olsa İsa ölüleri diriltmiş, hastaları, kör ve sağırları iyileştirmiş ve bunu Hıristiyanlar kabul ediyorlar. Çünkü İncil'de geçiyor. Ben bu mucizeleri biraz daha geniş tutayım ki onlar da sevinip bana düşman olmasınlar' niyetini taşımış olabilir. Ben burada bunları anlatmakla bunlar olmuştur, olağanüstü şeylerdir demek istemiyorum. Maksadım, Kur'an'ın detayına kadar ne denli önceki inançlardan, örf-adetlerden seçilmiş olmasını vurgulamaktır.

Her ne kadar Hz. Muhammed kimi konularda siyasi mülahazalardan dolayı bilerek farklılıklara başvurmuştur diyorsak da; bu genel olarak geçerli değildir. Ortada ciddi yanlışlar vardır. Buna da birkaç örnek vermek isterim.

Kur'an'da Hz. Meryem'le ilgili yanlış bilgi

Kur'an'da Hz. İsa'nın annesi Meryem hakkında bilgi verilirken, ey Harun'un ablası, ey İmran kızı diye hitap ediliyor.(132) Doğrudur: Hz. İsa'dan yaklaşık 13 asır önce yaşayan Hz. Musa'nın kız kardeşi Meryem vardı. Tevrat'taki bilgilere göre bunlar üç kardeşti: Harun, Musa ve kız kardeşleri Meryem. Bunların babaları **İmran**, anneleri de **'Yokebed'**(133) Tevrat 1. tarihler kısmında, İmran (Armam) çocukları sayılırken Harun, Hz. Musa ve Meryem (Miriyam) diye geçiyor. Hatta Tevrat Sayılar bölümünde bir keresinde Harun ile Meryem, Habeşli bir kızla evlenmiş diye Hz. Musa'yı eleştirmişler diye detaylı bir bilgi de geçiyor. Yani bunlar kardeş.(134)

Sünni tarihçilere göre bile Hz. İsa'nın annesi Meryem'in babası **Yohakim**, annesi **Hanne** diye geçiyor. Burada ciddi bir bilgi yanlışlığı, isimleri birbirine karıştırma söz konusudur. Yani Hz. Muhammed İsa'nın annesi Meryem'i Hz. Musa ve Harun'un kız kardeşi, onların babası olan İmran'ın kızı saymıştır. Bu ciddi bir bilgi eksikliğidir. İşte bazı yerlerde Hıristiyanların gönlünü almak için farklı şeyler söylemişse de, aynı niyet bu kimi örneklerde söz konusu değildir.(135)

Teslis inancı bizzat İsa'ya dayanmadığı halde Kur'an'da, "ant olsun ki, Allah üçün üçüncüsüdür diyenler kâfir olmuşlardır" denilmektedir.

Hz. İsa hiçbir zaman ben, annem ve Allah üçümüz ortak tanrıyız dememiştir

Bir ayette, "Allah, 'Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara Beni ve annemi Allah'tan başka iki tanrı olarak benimseyin dedin?' İsa, 'Haşa, hak olmayan sözü söylemek bana yaraşmaz; eğer söylemişsem, şüphesiz sen onu bilirsin" diye yanıt vermiş.(136)

> Sünni tarihçilere göre bile Hz. İsa'nın annesi Meryem'in babası Yohakim, annesi Hanne diye geçiyor. Burada ciddi bir bilgi yanlışlığı, isimleri birbirine karıştırma söz konusudur.
> Yani Hz. Muhammed İsa'nın annesi Meryem'i Hz. Musa ve Harun'un kız kardeşi, onların babası olan İmran'ın kızı saymıştır.

Hz. İsa'dan sonra kimi aşırı Hıristiyanlar Hz. İsa'ya tanrının oğlu olarak inanmışlar. Az önceki ayet Hz. İsa'nın bundan bigâne olduğunu kabul ettiği halde yine bakıyoruz Kur'an'da bu teslis (üçlü tanrı inancı) işlenmiştir. Bir ayette, "ant olsun ki, Allah üçün üçüncüsüdür diyenler kâfir olmuşlardır" deniliyor. İsa'nın söylemediği ve zamanında geçerli olmadığı bir sözü getirip bu şekilde Kur'an'a taşımanın ne anlamı vardır?(137)

H) ÇEŞİTLİ ÖRF-ADET VE EFSANELERDEN SEÇİLEN AYETLER

Kur'an'da var olan her bilgi Tevrat ve İncil'den alınmış değil. Bunun alındığı başka kanallar da var. Onlardan biri de o güne kadar süre gelen örf-adetler. Buna da biraz değinmek isterim.

Hz. Muhammed on yıllık Medine döneminde ganimet-talan ve cariyeler primiyle milleti baskınlara gönderince; çevredekiler korkudan heyetler halinde gelip Müslüman olmak zorunda kalırdı. Bu on yıllık Medine döneminde irili-ufaklı 90 civarında savaş ve baskınlar olmuştur. Korkudan diyorum. Çünkü kendisi vefat edince çoğu inananlar İslamiyeti terk ettiler. Yalnız Mekke, Medine bir de Bahreyn'de bir cami kalmış. Bunun üzerine Ebubekir bu irtidat (dinden çıkma) hareketlerini bastırmak için- yine ganimet, talan ve cariye dopingiyle-katliamlara girişiyor. Ben bunları değişik kitaplarımda kanıtlarıyla işledim. Burada konu bunlar değil. Şunu demek istiyorum. Bir ara Ezd kabilesinden bir heyet Hz. Muhammed'e gelip Müslüman olduklarını beyan ediyorlar. Kendisi onlardan soruyor; her toplumun bir gerçeği, geleneği vardır. Sizin neyiniz var? Onlardan **Süveyd b. Haris** adında biri yanıt veriyor. Bizde şu şu gelenekler vardır diyor. Bunun üzerine Muhammed, 'Bunlar edip, akıllı, halim-selim bir topluluktur; nerdeyse bu özellikleriyle peygam-

Muhammed'den önce yapılan savaşlarda ele geçen ne varsa, liderler onun dörtte birini kendine alır kalanı katılımcılar arasında dağıtılırdı. Hz. Muhammed bu geleneği de Kur'an'a taşıdı. Ayet şöyle: Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir diyor.

ber mertebesine ulaşırlar' diyor. Bu adam heyetle gelmiş Müslüman olduğunu bu sözlerle anlatıyor; ancak kendisi münafık (İslamı kabul etmediğini içinde gizliyor). Böyledir işte; ortalıkta korku varsa can havlusundan adam kabul etmek zorunda!(138)

Hz. Muhammed'den önce o coğrafyada üç talak (boşanma) geleneği vardı. Mesela dönemin ünlü şairlerinden **A'şa (Meymun b. Kays)** hanımına haksızlık yapınca, kadının akrabasından iki kişi gidip onu tehdit ediyorlar: Ya kızımızı boşayacaksın, ya da sopamız sırtından kalkmayacak diyorlar. Adam, tamam eşim boş olsun diyor. Onlar bunu kabul etmiyorlar; sen üç sefer onu boşayacaksın diyorlar. Adam da, sopa yemektense üç sefer boşarım diyor ve boşuyor. Şunu da belirteyim ki, bu ünlü şair Muhammed döneminde yaşadığı halde islamiyeti kabul etmemiştir. İşte Muhammed bu eski geleneğe de Kur'an'da yer veriyor ve bir erkek eşini boşarsa üç sefer koşulunu getiriyor. Ayette, "Boşama iki kezdir. Bunun ardından ya iyilikle tutmak ya da güzelce serbest bırakmak gerekir" deniliyor. Yani üçüncü kez boşanırsa artık sondur/ayrılmak gerekiyor. Şayet günün birinde o kadınla bir daha evlenmek isterse adamın işi zor. Çünkü ayete göre bir daha onunla evlenebilmesi için kadının bir başka erkekle evlenmesi gerekir ve o erkeğin de o kadınla cinsel ilişkide bulunması ve kendi iradesiyle kadını boşaması lazım. Konumuz bu değil; ancak değinmişken bunu da belirtmiş olayım. Tüm bu bilgiler Kur'an'da geçiyor.(139)

Farklı bir örnek daha vereyim. Muhammed'den önce yapılan savaşlarda ele geçen ne varsa, liderler onun dörtte birini kendine alır kalanı katılımcılar arasında dağıtılırdı. Hz. Muhammed bu geleneği de Kur'an'a taşıdı. Ayet şöyle: Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir diyor.

Görüldüğü gibi görünürde oranlarda bir fark var. Daha önce dörtte bir iken bunu beşte bir yapıyor. Sözde mal hep zenginler arasında el değiştirmeden böyle bir formül uygulanıyor. Ama daha da kötü yapıyor. Çünkü olayı sadece beşte bire indirgemek değil ki. Ganimet, talan henüz dağıtılmadan, Hz. Muhammed ne istese ondan kendine özel (Safiy denilen) bir şey alır, ondan sonra kalanın dağıtımına başlardı. Mesela Beni Mustalık baskınında kendine Cüveyriye seçiyor. Yine Hayber baskınında kendine özel Safiye b. Hüyey adındaki kadını seçiyor ve ondan sonra kalan ganimetin taksimine geçiliyor. Bu da yetmedi; şayet bir savaş veya baskın hazırlığına başlansa ve karşı taraf korkudan gelip teslim olsa, o zaman onların tüm malı "Fey" adı altında tanrı adına Muhammed'e bırakılır. Hâlbuki askerlerin korkusundan dolayı karşı taraf teslim olmuşsa, burada yine etken olan ordudur; ama Kur'an bunu kabul etmiyor/hepsi Muhammed'indir diyor ve gerekçe de, siz savaşmadınız, at koşturmadınız; o yüzden size(askerlere) hak yoktur diyor. Bu durumda eski formül olan dörtte bir, askerler için daha avantajlı. Konumuz bu değil; yalnız eski bir geleneği anlatırken tam anlaşılsın diye biraz açtım. Burada mevzuumuzla ilgili olan şu: Eskiden beri ganimetle ilgili var olan bir geleneğin tanrı buyruğu olarak Kur'an'da resmiyet kazanması. Bunlar birer örnektir; yoksa birçok konuda Hz. Muhammed eski örf-adetlerden de yararlanmıştır.(140)

I) KUR'AN'DA ESKİ ŞAİR VE TEOLOGLARIN İZLERİ

1) Ka'b b. Lüey b. Galip (m.454.ö)

Kur'an'dan ilginç bir ayetle başlayalım. "Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce Kitabı okuyanlara sor. Andolsun, sana Rabbinden hak geldi, sakın kuşkulananlardan olma!" diyor.(141)

Bir kere bu ayetle tescil ve kabul ediliyor ki, Muhammed döneminde Kur'an'da anlatılanları bilen adeta bir danışma heyeti varmış. Öyle bir heyet ki, Muhammed bile Kur'an'ın Allah'tan geldiği konusunda

Kur'an'a konulan üç talak (boşanma) geleneği, Arap coğrafyasında İslam'dan önce de vardı.

Hz. Muhammed, pek çok eski şair ve teologdan etkilenmiştir.

şüphede ise onu bu şüphelerden kurtaracak kadar güçlü. Tanrı böyle diyor. Peki, bunun izini hem bu başlıkta, hem de ilerde **'Gerçek Cebrailler'** başlığı altında bir sürelim de bakalım kimlermiş o kitabı okuyanlar. Ben bu iki bölümü benimsiyorum ve diyebilirim ki bunlar makalenin ana damarlarıdır.

Bu başlıkta meşhur bazı şair, edip, teologların Kur'an'ın ortaya atılmasına ne denli katkı sunduklarını anlatmaya çalışacağım. Kur'an'ın izleri Hz. Muhammed'den önce yaşamış olan birçok şair, teolog, düşünce adamı tarafından dile getirilmiştir. Abd Avn Ravdan'ın o dönemde yaşayan şairlerle ilgili yazdığı ansiklopedi kitabında binlerle ifade edilen bir şair sayısından söz ediyor, onların hayat hikâyelerini anlatıyor. Tabii ki hepsi önemlidir. Her biri bir şey demişse, damlaya damlaya göl olur misali Kur'an gibi bir kitabın ortaya çıkmasına kaynak olarak yeter de artar bile. Zaten Kur'an'da zor bir şey yok ki. Ben burada o zamanki şair, edip ve dinlerle, varoluşla ilgilenen birkaç kişi üzerinde duracağım. Bunlar bize birçok şey anlatmaya yeterli.(142)

Ka'b b. Lüey b. Galip, Hz Muhammed'in 7. sıradaki dedesidir. Kimi kaynaklarda Muhammed'in peygamber ilan edilmesiyle Ka'b arasındaki zaman da bellidir: Muhammed'den 560 yıl önce yaşamıştır. Zerikli ise onun miladi 454 yılında vefat ettiğini yazıyor. Genel kanı, kendisinin Hz. Muhammed'den 120 yıl önce vefat etmesi yönündedir. Her ne olursa olsun Hz. Muhammed'den yıllar önce yaşayıp vefat eden bu insanın bakalım onun Kur'an'la örtüşen görüşleri nelerdir?(143)

Arapların kendisine değer verdiği biri. Öyle ki, onun ölümünü tarih başı yapmışlar ve bu, hicrete kadar devam etmiştir. Kendisi insanlara 'Yere, göğe bakın ibret alın, bunların mutlaka bir yaratıcısı vardır' diyordu. İnsanları kendi aralarında şefkat ve merhamete davet ediyor, birbirlerine selam vermelerini, verilen sözün yerine getirilmesini, akrabalık bağının güçlendirilmesini, yoksul ve yetimlere sahip çıkılmasını tavsiye ediyordu

Ka'b'ın bir Cuma (Arube) günü vermiş olduğu hutbesinde geçen bazı düşüncelerini Kur'an ayetleriyle karşılaştırmak isterim.

Mesela Ka'b hutmesinde, **Leylün sac** demiş: Sâkinleşen veya karanlığı tam basan gece demek. Kur'an'da ise bunun karşılığı "Sâkinleşen/karanlığı tam basan geceye ant olsun" şeklindedir. Yani aynı konu, aynı anlam; ancak ayette tanrı yemini fazladır ve kelime fiil kalıbıyla geçiyor. Ka'b ise kelimenin sıfat kalıbını kullanmıştır. **Neharun dah:** Yani gündüz aydınlıktır. Kendisi 'Dah' kelimesini kullanmış ki sıfat bir kelimedir. Kur'an'da aynı anlamda ve konuda 'Duha' kelimesi kullanılmıştır ve "Kuşluk vaktine ant olsun" şeklinde formüle edilmiştir. Biri aynı kökten 'Dah' şeklinde sıfat kelimesini kullanmış, diğeri ise aynı kökten isim olarak 'Duha' kelimesini kullanmıştır. Aradaki fark bu. Ancak ayette bu örnekte de tanrı yemini fazladır: 'Kuşluk vaktine ant olsun' diyor.(144)

Burada şunu belirtmek gerekir ki, tanrının Kur'an'da eşya ile yemin etmesi daha önce Araplarda da bir adetti. Mesela Kur'an'da Duha (kuşluk vakti), Leyl (gece), Şems (güneş), Kamer (ay) ile tanrı yemin ediyor ve bu isimlerin geçtiği sureye de bunları ad yapıyor. Aynısı Hz. Muhammed'in dedelerinden Haşim zamanında da meydana geliyor. Haşim ve kardeşi bir dava için rahip Huzai'nin yanına varıyorlar. Rahip sözlerine başlarken, ant olsun aya, yıldıza, buluta... şeklinde devam ediyor ve ondan sonra olay hakkında konuşmaya başlıyor. Yani Kur'an'da geçen eşya ile yemin konusu da öteden beri yaygındı, Araplarda kullanılıyordu.(145)

Kur'an'ın izleri Hz. Muhammed'den önce yaşamış olan birçok şair, teolog, düşünce adamı tarafından dile getirilmiştir. Abd Avn Ravdan'ın o dönemde yaşayan şairlerle ilgili yazdığı ansiklopedi kitabında binlerle ifade edilen bir şair sayısından söz ediyor Her biri bir şey demişse, damlaya damlaya göl olur misali Kur'an gibi bir kitabın ortaya çıkmasına kaynak olarak yeter de artar bile.

Ka'b hutbesinde, dünyayı beşik **(mihad)** olarak tanıtıyordu. Kur'an'da ise, "Biz yeryüzünü bir beşik **(mihad)** yapmadık mı?" şeklinde anlatılıyor. Konu aynı, anlam aynı; ancak cümle formatı farklıdır. Kur'an'da biz dünyayı beşik yapmadık mı diye soru şeklinde geçiyor. O kadar fark normaldir! Yine Ka'b, dağlar birer kazık **(evtad)** gibidir demiş. Kur'an'da ise "Dağları birer kazık **(evtad)** yapmadık mı?" ifadesiyle geçiyor. Burada da olay aynı, ifadeler aynı; ancak cümle soru şeklinde kurulmuştur.(146)

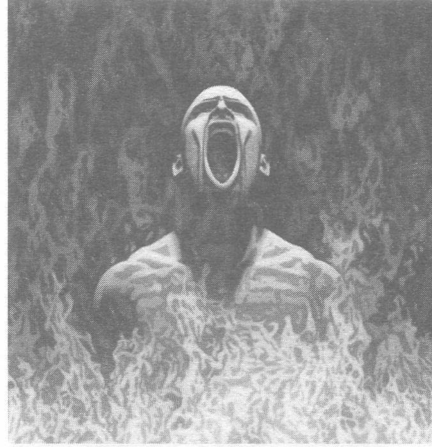
Yine Ka'b, **gök bina** şeklinde yaratılmıştır diyordu. Aynı cümle Kur'an'da da geçiyor, 'O Allah ki, size göğü bir bina yaptı' deniliyor. Ka'b'dan benzer örnekler çoğaltılabilir. Kur'an'la çakışan bu birkaç örneği şunun için sundum. Hz. Muhammed'den yıllar önce yaşamış olan biri kalkıp bunları hutbelerinde söylemişse artık Kur'an'ın nereden geldiği ve ne kadar mucize olduğu konusunda düşünmek lazım. Daha neler var neler; anlatacağım.(147)

Hz. Muhammed henüz yok iken şiirleri birincilik kazanıp Ka'be kapısına asılan şairler de Kur'an'ın oluşmasına ilham kaynağı olmuşlardır. Bunlardan İmrüü'l Kays'ı zaten özel olarak işleyeceğim. Bunlar yedi şairdi; ancak İmrüü'l Kays, Züheyir b. Ebi Selma ve Nabiğa Zebyani en meşhur olanlarıydı. Bunlardan Züheyir b. Ebi Selma Allah hakkında, 'Öyle bir Allah ki, gizli aşikâr ne varsa hepsini bilir' diyordu. Allah bu dünyada er-geç zalimin yaptığını yanında kâr bırakmayacak; şayet bu dünyada cezasını çekmiyorsa ahirette karşılığını bulacaktır diyordu. Aynı şeyler Kur'an'da da anlatılıyor.(148)

2) İmrüü'l Kays b. Hücr el-Kindî (m.540.ö)

Bu ünlü şairin düşünceleri birçok ayetin oluşumuna ilham kaynağı olduğu bir gerçektir.

Az önce de geçtiği gibi zamanında yapılan şiir müsabakalarında şiirleri birincilik kazandığı için bir nevi ödül olarak Ka'be'ye asılan yedi şairden en meşhur olanıdır. Genel kanı, bu adam Hz. Muhammed'in doğumundan yaklaşık 30 yıl önce vefat ettiği yönündedir. Miladi 565'te vefat ettiğini yazanlar da vardır. Ama sonuç ne olursa olsun bu adam vefat ettiğinde Hz. Muhammed henüz doğmuş değildi.(149)

Şair Züheyir b. Ebi Selma, "Allah zalimin yaptığını yanında kâr bırakmayacak; bu dünyada cezasını çekmiyorsa ahirette karşılığını bulacak" diyordu. Aynı şeyler Kur'an'da anlatılıyor.

Bunu şunun için ekledim: Eğer Hz. Muhammed'in peygamberliği döneminde yaşamış olsaydı İslami kesim, 'Efendim; İmrüü'l Kays şiirlerini Hz. Muhammed'den ve dolayısıyla ayetlerden kopya etmiştir' diyeceklerdi. Ama böyle bir fırsat yok. Çünkü belirtildiği gibi henüz Hz. Muhammed yok iken yıllar önce vefat etmiştir.(150)

İmrüü'l Kays b. Abis ile konumuz olan ünlü şair İmrüü'l Kays el-Kindi farklı kişilerdir; bunu özellikle belirtmek isterim. Çünkü hem tarihleri, hem de düşünceleri farklı. Kimileri yanlış anlar diye belirtmek istedim.

Eğer Hz. Muhammed'in peygamberliği döneminde yaşamış olsaydı İslami kesim, 'Efendim; İmrüü'l Kays şiirlerini Hz. Muhammed'den ve dolayısıyla ayetlerden kopya etmiştir' diyeceklerdi. Ama böyle bir fırsat yok. Çünkü henüz Hz. Muhammed yok iken yıllar önce vefat etmiştir.

İmrüü'l Kays el-Kindî şiirlerinin Hz. Muhammed ve Hz. Ali tarafından övülmesi, yine Hz. Muhammed tarafından onun Arap şairlerinin öncüsü olarak nitelendirilmesi, şöhretini daha da artırmıştır.(151)

İmrüü'l Kays'ın ilginç bir özelliği de putlarla arasında cereyan eden ok falında göze çarpmaktadır. Kendisi bir niyet için **Zülhalasa** adlı putun önünde durarak ok falı çeker. Ancak falın kendi isteği doğrultusunda çıkmaması onu sinirlendirir ve sonuçta puta öfkelenir. Putun başına oklar fırlatmakla öfkesini dindirmek ister. Bu durum da onun putlara karşı tavrının önemli ipuçlarını göstermekte, tamamıyla onlara bağlı olmadığını ortaya koymaktadır.

Hz. Muhammed'in bu ünlü şairden ne kadar etkilendiği, şiirlerinden ne kadar yararlandığı konusunda, **"Allah İmrüü'l Kays'ın belasını versin ki henüz Kur'an inmeden kalkmış Kur'an'da işlenen konuları işlemiştir"** diye bir rivayet var İslami kaynaklarda. Hadisleri değerlendiren Acluni bunu işlerken de bu söz sahtedir şeklinde herhangi bir olumsuz yorum da yapmamıştır.(152)

Buna benzer bir açıklamayı da Menavi yapmış ve bununla ilgili değişik örnekler sunmuştur. Menavi, **'Kur'an henüz inmeden İmrüü'l Kays onun ayetlerini işlemiştir'** diyor ve örnekler gösteriyor(153).

Hz. Muhammed İmrüü'l Kays hakkında, **'Bu adam kıyamet günü cehennemlik olan şairlerin sancaktarlığını yapacaktır'** diyor. Bir taraftan önemli bir şair olduğunu belirtiyor (bu işin sanat yönü), diğer taraftan da cehennemliktir diyor (bu da işin düşünce yönüne göredir). Peki, durum bu iken gerçekten onun düşünceleri ve hatta cümlelerinin aynısı ondan sonra ayet olarak değerlendirilip Kur'an'a eklenmiş mi; buna bir bakalım.

Kur'an'da Abese Suresi'nin 17. ayetinde, **'İnkârından dolayı insana yazıklar olsun'**; Kamer Suresi ilk ayette de, **'Kıya-**

Kur'an'da Abese Suresi'nin 17. ayetinde, 'İnkârından dolayı insana yazıklar olsun'; Kamer Suresi ilk ayette de, 'Kıyamet yaklaştı ay yarıldı' deniliyor. Bu her iki cümle de İmrüü-l Kays'ın şiirlerinde vardır.

met yaklaştı ay yarıldı' deniliyor. Bu her iki cümle de İmrüü-l Kays'ın şiirlerinde vardır. İmrüü'l Kays bir şiirinde, **'Yeryüzü kendine has sarsıntıya uğratıldığı, içindekileri dışarı çıkarıp attığı ve insan, "Neler oluyor?" dediği zaman, İşte o gün insan tekrar kendi kökü üzerine dirilecek ve hesap günü için hazırlanacaktır. O sırada adil bir melik/tanrı hesap soracak ve kişinin durumuna göre ya onun lehine, ya da aleyhine karar verecektir'** diye açıklamalarda bulunuyor. Bu bilgi olduğu gibi Zilzal suresinde geçiyor.(154)

Bazen ayette geçen **'Yeryüzü içindekileri dışarı çıkarıp attığı zaman'** tabiri, ahiretle hiç ilgidsi olmayan günlük konularda mecazi anlamda kullanılırdı. Mesela bir futbolcu, 'yarın oynayacağımız maçta kıyamet koparacağız' diyorsa, tabii ki bundan gerçek kıyamet kasdedilmiyor: Amaç, rakimizi ezip heçeriz, kazanağız. Kaldı ki İmrüü'l Kays'tan başka şaire **'Hunsa'** da Hz. Muhammed'e okuduğu bir şiirde, **'Yeryüzü içindekileri dışarı attığı zaman'** ifadesini kullanmıştır. Bu, o zaman mecazi anlamda birçok konuda kullanılan meşhur bir sözdü. Yine aynı sözü Husayn bi Hamam da kullanmıştır. Bu adam 612'de vefat ettiğinde Hz. Muhammed henüz iki yıllık peygamberdi.(155)

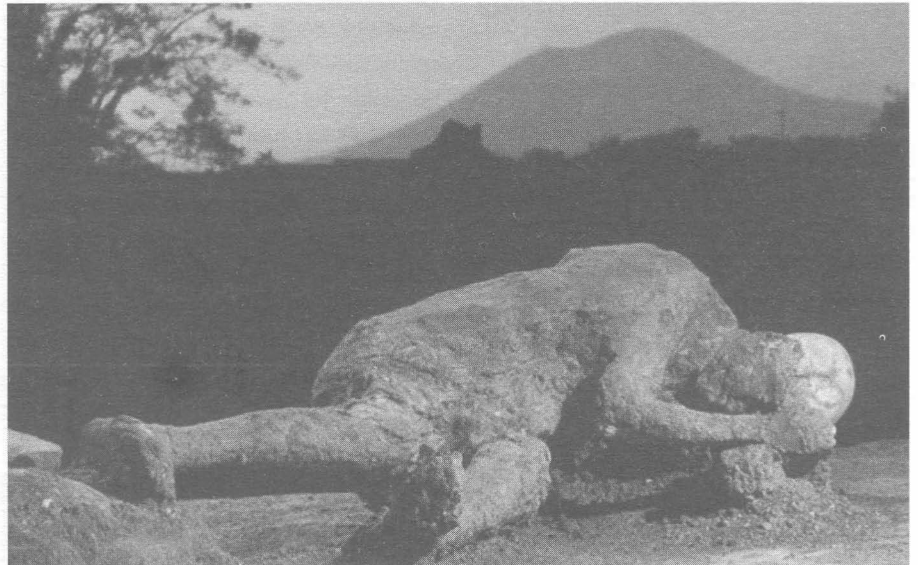
Kısacası, ayette geçen bu cümleler daha önce insanlar tarafından kullanılıyordu, bunlar Kur'an'la yeni ortaya atılan şeyler değil.(156)

Şair Husayn b. Hamam şöyle diyor: İnsanların amelleriyle baş başa kaldığı kıyamet gününde maskaralık olanlardan Allah'a sığınırım. O gün kâfirlerin terazisi hafif gelecek (günahları ağır gelecek) ve **yeryüzü kendine has sarsıntıya uğratılacaktır.** Dikkat edilirse hem cümlenin anlamı Kur'an'a uygun, hem de yeryüzünün kendine has sartsıtıya uğratılması ifadesi az önceki ayette geçen biçimiyle ounun anlatımlarında da var.(157)

Kur'an'da Semud kavminin başına gelenler anlatılırken orada bir deve hikâyesi anlatılıyor. Sözde Allah o toplumu sınamak için kendilerine bir dişi deve göndermiş. Sonuçta onlardan biri deveyi öldürmüş. Allah da onlar üzerine korkunç bir ses göndermek suretiyle onları o ses yoluyla yok etmiş. Burada amacım bu mitolojiyi anlatmak değil. Burada ayetle İmrüü'l Kays şiirleri arasında bir uygunluktan söz ediyoruz. Şöyle ki, ayette geçen **'Feteata feakere'** (biri ileri atılıp deveyi kesti demek), ile **'Keheşimi'l muhatazar'** (ağılcının serptiği kuru ot gibi kırılıp ufaldılar demek) ifadeleri İmrüü'l Kays'ın şiirlerinde de geçiyor. İşin ilim ve mantık yanı bir tarafa; bir kere sağlam İslami kaynaklarda bunların İmrüü'l Kays şiirlerinde işlendiği ifade ediliyor. Ancak İmrüü'l Kays bunları aşk konusunda işlemiş; kadının biri bir bayram günü bana çattı beni bu hale getirdi diyor. Kur'an'da ise bunlar Semud kavmiyle ilgili işlenmiştir. Tabii ki burada önemli olan bu orijinal ifadelerin ilkin kimler tarafından kullanılmasıdır. Aradaki fark, Muhammed bu kavramları başka konularda işlemiştır. Bu pek bir şey ifade etmiyor.(158)

Hz. Muhammed'in dönemin şairlerinden yararlandığı konusunda kendi itirafı vardır. Üstelik ilgili cümle en başta Buhari'de birkaç yerde ve Müslim'de geçiyor. Hz. Muhammed, şairin söylediği en güzel söz şair Lebid'indir ki, **"İyi bilin ki Allah'tan başka her şey boştur, her nimet de hiç şübhesiz kalıcı değildir"** demiştir diyor. Burada iki şey önemli: Biri, demek ki yerine göre şairlerden güzel sözler seçmiştir. İkincisi, şairlerin ne söyledikleri hakkında ayrıca bilgisi de varmış.(159)

Bir şiirinde şunları söylüyor. Rahman (Allah) bu bulutları gönderdiği zaman yeryüzünde her kuru yer nasibini alır. Bunlar ölçülüdür, bir nizam intizam dâhilinde cerayan eder. Rahman bunu insanlar arasında icra eder. Aynı şeklide bakıyoruz bu inanç, ayetlerde de geçiyor. Nebe Suresi'nde, "(14-16) Size tohumlar, bitkiler, (ağaçlar) sarmaş dolaş olmuş bağlar bahçeler yetiştirmek için üstüste yığılıp sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik" diyor. Yine Kur'an'da biz göğü yükselttik, ayı güneşi yarattık derken, bunu ölçülü yaptık diyor. Yani İmrüü'l Kays'ın dediği gibi bir nizam ve intizam söz konusu. Ama görüldüğü gibi bu, Kur'an'la yeni ortaya atılan bir düşünce değildir. Şu da var ki, bu şair her ne kadar şiirlerinde ila-

Kur'an'da Semud kavminin başına gelenler anlatılırken, İmrüü'l Kays şiirlerine atıflar mevcuttur.

hiyatla ilgili beyanatlarda bulunmuşsa da, kendisi ağırlıklı olarak şiirlerinde kadınlardan/aşktan söz etmiştir. İmrü'l Kays denince ilk akla gelen kadın ve aşktır. Ama ne olursa olsun kendisi de Kur'an'da geçen bazı konuları işlemiştir. Kaldı ki bunlar İslami kaynaklarda anlatılmaktadır.(160)

3) Kuss b. Saide el-Eyadî (m.600.ö).

Kuss, Hz. Muhammed henüz peygamberliğini ilan etmeden vefat ediyor. Genel görüş, kendisi miladi 600'de, hicretten **23** yıl önce vefat etmiştir ki, o zaman Hz. Muhammed **30** yaş civarında ve henüz peygamberlik iddiası ortalıkta yok.(161)

Bilindiği gibi Hz. Muhammed kırk yaşına geldiğinde peygamber olduğunu öne sürmüştü. Sunacağım bilgileri tarihçi ve Kur'an yorumcusu İbni Kesir, Cahız, hadis âlimlerinden Taberani, Beyhakı, İbni Hacer Askalani, tarihçi Cevat Ali gibileri işlemişlerdir.

İlkin Kuss'la ilgili bilgiyi Hz. Muhammed'den dinleyelim. Bu bilgiyi aktaran raviler, bilginin şahitleri hayli fazladır. Bunların başında sahabeden Enes b. Malik, İbni Abbas, Ubade b. Samıt adındaki şahıslar gelir.

Kuss b. Saide'nin kavmi bir ara Hz. Muhammed'in yanına gelince kendisi onlardan, **'Kuss'a ne oldu bilginiz var mı?'** diye soruyor. Kendileri, Kuss vefat etti yanıtını veriyorlar. Hz. Muhammed o sırada şunları anlatıyor. Yıllar önce ben Kuss bin Saide'yi Ukaz panayırında hac aylarında halka hitap ederken dinledim. O sırada kırmızı bir deveye binmişti. Konuşması çok güzel ve cazipti. Bu arada, hatırıma gelmeyen bazı şiirleri de var deyince; Ebubekir, 'Sözünü ettiğin o şiirler benim hatırımdadır' diyor ve onları orada okuyor.

Hz. Muhammed'in Kuss'tan aktardıkları mesajlardan birkaçı şöyledir: Bizden önce yaşayıp gidenlerde bize ibretler/dersler olmalı. Her canlı ölümü tadacaktır, gökte haber var (tanrı vahyini kastediyor), yerde ibretler vardır, yıldızlar hareket halindedir, kıyamet mutlaka kopacaktır, yükseltilmiş tavana yemin olsun (ki Kur'an'da Tur Suresi 5. ayette Arapça ifadesi **"Sekfun mer'fu"** diye geçiyor) gibi bilgiler. Ne hikmetse bu anlatılanlar Kuss'tan sonra ayet olarak Kur'an'da yer alıyor. Bir de günümüzde sıkça hutbelerde söylenen **'Emma bâdü'** yani bundan sonra ifadesi yine Kuss'un icadıdır. Yazışmalarda kullanılan, **'Falancadan falancaya'** sözü yine ilk defa onun tarafından kullanılmıştır. Aşağıda sunacağım Kuss bin Saide'nin Ukaz panayırındaki konuşması birçok İslami kaynakta geçiyor.(162)

Kuss, davalarda şahitler davacıya, yemin ise davalıya aittir diyordu. Bu, Hz. Muhammed'in şeriatında da geçerli bir kuraldır ve her dört mezhebe göre de tartışmasızdır. Yine Kur'an'da İhlâs suresinde geçen **'Allah öyle biridir ki ne doğmuş, ne de doğurmuştur'** sözü, Hz. Muhammed'den yıllar önce Kuss tarafından dile getirilmiştir. Kur'an'da Fil suresinde anlatılan Ebabil kuşları hikâyesini Kuss b. Saide de verdiği vaazında dile getiriyordu. Ebrehe adında biri Mekke'deki Ka'be'ye alternatif olarak Yemen'de bir Ka'be yapıyor ki, halk gidip orayı ziyaret etsin. Çıkan bir olaydan dolayı Ebrehe kalkıp Mekke'deki Ka'beyi yıkmaya karar veriyor. Yola çıkınca artık fırtına mı oluyor her nedense sözde Ka'be yıkımını başaramıyor. İşte burada Muhammed, tanrı Ebabil kuşlarını gönderdi de Ebrehe ve ordusunu imha etti diyor ve bunu Kur'an'da Fil suresinde anlatıyor. İşte aynı mitolojiyi Kuss b. Saide ve başkaları da Muhammed'den önce işliyordu. Kur'an yorumcusu ve tarihçi İbni Kesir şunları yazıyor: Muhammed'den önce Arap yarım adasında Ka'be gibi kutsal yerler çoktu. Bugün Ka'be nasıl kutsal bilinip tavaf ediliyorsa, o zaman halklar gidip o yerleri tavaf ederlerdi diyor. Şimdi nasıl hac için belli bir zaman şart ise, onlar da bu kutsal yerleri belli zamanlarda hac ederlerdi ve bu aylara da haram aylar/Eşhürü'l-Hurum denirdi (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Receb ayları). O zaman da bu aylarda savaş olmazdı, kimseye zulüm yapılmazdı, bunlar barış aylarıydı. Hal böyleyken daha sonra tüm bu örf-adetler tanrı buyrukları olarak Kur'an'a geçti.

Kur'an'ı etkileyen Kuss, Hz. Muhammed henüz peygamberliğini ilan etmeden vefat ediyor. Genel görüş, kendisi miladi 600'de, hicretten 23 yıl önce vefat etmiştir ki, o zaman Hz. Muhammed 30 yaş civarında ve henüz peygamberlik iddiası ortalıkta yok.

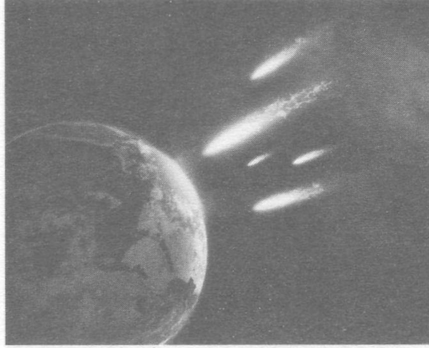
Ebu Zer-i Gıfari gelip Müslüman olunca Muhammed ondan da Kuss hakkında bilgi edinmek istiyor. Ayrıca Muhammed, Kuss'un Ukaz panayırında okuduğu hutbeyi burada da anlatıyor, kendisinden çok etkilendiğini belirtiyor.

Sözün kısası, şu ortaya çıkıyor ki, Kur'an'ın ortaya çıkmasında Kuss'un da önemli derecede katkısı olmuştur, onun görüşlerinden de istifade edildiği kesindir.(163)

Hz. Muhammed ayrıca toplum huzurunda, **"Allah'a yemin ederim ki Kuss kıyamet gününe inanan biriydi"** diyor.(164)

Kuss'un Ukaz panayırında halka hitaben yapmış olduğu konuşmanın bir özetini sunmak isterim: **Ey insanlar!** Gelin, dinleyin, belleyin ve ibret alın! Yaşayan ölür! Yağmur yağar, otlar biter; çocuklar doğar, anne ve babalarının yerlerini alırlar. Derken, hepsi ölüp gider! Hadiselerin ardı arkası kesilmez; hepsi birbirini kovalar. Dikkatle dinleyin! Gökte haber, yerde ibret alınacak şeyler vardır. Yeryüzü büyük bir divan, gökyüzü yüksek bir tavan. Yıldızlar yürür, denizler durur. Gelen kalmaz, giden gelmez. Acaba gidenler vardıkları yerden hoşnut oldukları için mi orada kalırlar? Yoksa orada kalıp da uykuya mı dalarlar?

Ey insanlar! Hani babalar, dedeler, atalar? Nerede soy sop? Hani o süslü saraylar ve mermer binalar yükselten Ad ve Semûd kavimleri? Hani dünya varlığından gururlanıp da kavmine, 'Ben sizin en büyük Rabbiniz değil miyim?' diyen Firavun'la Nemrud? Onlar, zenginlik ve kuvvet bakımından sizden çok daha üstündüler. Ne oldular? Bu yer onları değirmeninde öğüttü, toz etti, dağıttı. Kemikleri bile çürüyüp dağıldı. Evleri yıkılıp ıssız kaldı. Yerlerini yurtlarını şimdi köpekler şenlendiriyor. Sakın onlar gibi gaflete düşmeyin, onların yolundan gitmeyin! Her şey fanidir; baki olan ancak Allah'tır ki o birdir, eşi ve benzeri yoktur! İbadet ancak ona yapılır. Allah doğmamış, doğurmamıştır! Daha önce gelip geçenlerde bize ibret alınacak şeyler çoktur! Ölüm bir ırmaktır. Girecek

Hz. Muhammed, kendisini de çok etkileyen Kuss için, "Allah'a yemin ederim ki Kuss kıyamet gününe inanan biriydi" diyor.

yerleri çoktur, ama çıkacak yeri yoktur! Büyük küçük hep göçüp gidiyor! Giden geri gelmiyor! Kesinlikle biliyor ve inanıyorum ki, herkese olan, size ve bana da olacaktır.(165)

Evet; Kuss bu konuşmaları yaparken Hz. Muhammed de dinleyenler arasında dikkatle onu izliyor ve dinliyordu.

Yıllar sonra Hz. Muhammed peygamberliğini ilan edince artık Kuss b. Saide vefat etmişti, yaşamıyordu.

Hz. Muhammed her fırsatta ne kadar da heyecanla Kuss'tan bahsetmiş, o tarihi konuşmalarını hep dile getirmiş ve onu tanıyan insalara, söylediklerini anlatın anlatın diye israr etmiş! İşte bu Kuss'un söyledikleri daha sonra ortaya atılan Kur'an'ın değişik ayetlerinde yer alıyor.

Kur'an'ın ortaya çıkmasında Kuss'un da önemli derecede katkısı olmuştur, onun görüşlerinden de istifade edildiği kesindir. Kuss'un Ukaz panayırında halka hitaben konuşurken, Hz. Muhammed de dinleyenler arasında dikkatle onu izliyor ve dinliyordu. Yıllar sonra Hz. Muhammed peygamberliğini ilan edince artık Kuss b. Saide vefat etmişti, yaşamıyordu.

Söz 'Ukaz'panayırından açılmışken o zaman var olan diğer panayır ve alışveriş merkezleri hakkında da kısa bir bilgi eklemek isterim. O zaman nerdeyse hemen hemen hergün ya panayır, ya da alışveriş merkezleri kurulurdu. Az önce sözü edilen **Ukaz** panayırı en meşhur olanıydı. Taif'e yakın bir yerde kuruluyordu ve burada ticari, kültürel gibi faaliyetler icra ediliyordu. Ayrıca hem yerel ölçekte, hem de daha geniş ölçekte hizmet veren panayır ve pazarlar vardı. Mesela Arafat yakınında Zü'l Mecaz, Mekke yakınında Mecenne, Mekke-Yemen arasında Hubaşe, Hayber'de Nutate, ayrıca Hacr, Rabiye, Deba (buna Çin'den, Hindistan'dan, doğu ve batıdan katılımcılar olurdu), Dumetü-l Cendel, Hecer, Müşakkar, Suhar, Aden, San'a ve daha sayamadığım birçok ticari merkez ve panayırlar senenin değişik aylarına dağılmak üzere icra edilirdi. Bunlara kısa değinmemin nedeni, meraklı bir insan için bunlar aynı zamanda kültür, inanç alışverişi için adeta bir okul kadar önemliydi. Hz. Muhammed nasıl **Ukaz** panayırında Kuss'un konuşmalarını unutmamışsa, benzer şeyler başka kişliler tarafından da ortaya atılmıştır. Evet; bunlar adeta bir hayat okulu gibi, merak eden insanda mutlaka etki bırakan aktivitelerdi.(166)

Hele kısmen saydığım bu panayır ve ticaret mezkezleri hep dâhiliydi, Hicaz bölgesinde oluyordu. Bir de Mekke halkı ticaret için aylarca Şam tarafına gider kalırdı. Nitekim Hz. Muhammed de bir iki sefer bu kervanlara katılmıştı. Burada da Bahira, Nastura gibi Hıristiyan din adamlarıyla görüşmüştü. Yeri gelince bu konuda zaten bilgi sunacağım.

4) Zeyd b. Amr b. Nüfeyl (m.606.ö)

Bu adam aslen Mekkeli, Hz. Muhammed'in soyundan. Aynı zamanda halife Ömer'in de amcaoğluydu. Hz. Muhammed henüz peygamber olmadan (**miladi 606**'da) kendisi vefat ediyor. Bakalım neler söylemiş, nasıl biriymiş.(167)

Hz. Muhammed nasıl inanç konusunda bir sonuca varmak için ara sıra Hira Dağı'na çıkıp tefekkür etmişse/konsantre olmaya çalışmışsa, Zeyd de zamanında aynı dağda epey kalmıştır. Yani bu dağa/mağaraya çıkma olayı öteden beri süregelen bir gelenekti/adeta nirvanaya çıkma yeriydi. Hatta Zeyd, o dönem var olan dinlere inanmadığı ve yeni arayışlar içinde olduğu için Hz. Ömer'in babası Hattap -ki aynı zamanda onun amcasıydı, Zeyd'in Mekke'ye girişini yasaklıyor. Hz. Muhammed nasıl daha sonra Mekke'de tutunmayıp Medine'ye gitmeye zorlandıysa, aynı eziyeti daha önce o da çekmiştir. Zeyd bazen fırsat bulup amcasından gizli olarak Mekke'ye girerdi; ancak Hz. Ömer'in babası Hattap bunu duyduğunda tekrar onu döver, ona eziyet verir ve Mekke'den çıkartırdı. Nedeni de o gün var olan dini inanca karşı çıkıp yeni bir din peşinde olması. Din konusunda araştırmalarını derinleştirmek için bir ara Şam tarafına gidince; orada kimileri tarafından katledilir.(168)

Kaynaklarda, Mekke'de Hira dağına çıkıp da ibadet etme geleneği ilk defa Hz. Muhammed'in dedesi A. Muttalip tarafından ortaya atıldığı belirtiliyor. Genelde geceleri de orda kalıp tefekküre dalıyordu.(169)

Bazı İslami kaynaklarda enteresan bilgiler de var. Mesela Zeyd, Ömer'in babası tarafından Mekke'den kovulup Hira'ya gidince, o süreç içinde Muhammed de onun yanına gidip ondan **Arapça okuma-yazma, varoluşla ilgili bilgiler ediniyor.** Burhanettin Delv/Delu bunu kitabında yazıyor.(170)

Cinlere inanmak eskiden beri vardı. Zeyd b. Amr bir şiirinde, "ben cinleri terk ettim, ne Uzza putuna taparım, ne de onun iki kızına. Ayrıca kendisine tapınan Hübel'i de terk ettim" diyor. Burada dikkat edilmesi gereken, bu adam Muhammed'den önce yaşamış ve ben cinleri terk ettim diyor. Ama bakıyoruz ondan sonra gelen Muhammed cinlere Kur'an'da yer ayırıyor ve üstelik bir surenin adını da Cin Suresi yapıyor.(171)

Zeyd, Kur'an'dan önce cinlere inanmadığını açıkça ifade ediyordu.

Zeyd, insan haklarına saygılı, hümaniter bir kişiliğe sahip; döneminde önde gelen mütefekkirlerden biriydi. Örnek vermek gerekirse; diri diri gömülmekle yüz yüze kalma ihtimalı bulunan kız çocuklara sahip çıkıyordu. Kendisi kızın velisine, 'Ona karışma! Ben onun tüm masraflarını karşılarım' diyor ve bu durumdaki kız çocukları yanına alıp kurtarıyordu. Kız çocuğu büyüdüğünde Zeyd onun velisine, **'İstersen kızı masrafıyla birlikte sana geri vereyim, istersen yanımda kalmaya devam etsin'** diyordu.

Yine meşhur Ferezdek'ın dedesi Sa'saa, kız çocukların diri mezara gömülmesi olsun, başka şekilde öldürülmeleri olsun karşıydı. Bu da şiir şeklinde dile getirilmiştir.(172)

> Hz. Muhammed nasıl inanç konusunda bir sonuca varmak için ara sıra Hira Dağı'na çıkıp tefekkür etmişse/konsantre olmaya çalışmışsa, Zeyd de zamanında aynı dağda epey kalmıştır. Yani bu dağa/mağaraya çıkma olayı öteden beri süregelen bir gelenekti/adeta nirvanaya çıkma yeriydi.

Bu harika bir insani yaklaşımdır. İşte Hz. Muhammed zamanında böyle insanlar vardı; ancak islamiyeti güzel göstermek için, ondan önceki dönemi hep kötü göstermeye çalışmışlar, onu cahiliye devri diye tanıtmışlardır. Bunun gerçekle hiç ilgisi yoktur. İktidarlar hep böyledir: Gelen bir öncekini hep kötülüyor, onlara kusurlar buluyor. Her dönemde istisnalar illaki olmuştur, oluyor ve olacaktır da. O dönemin koşullarında elbette ki birileri kız çocuğunu diri olarak mezara gömmüştür/ gömmek istemiştir; ancak bunu genellemek doğru değildir.(173)

Hz. Muhammed'den yıllar önce hem Zeyd b. Amr, hem de Ümeyye b. Ebi Salt'ın yaradılış hakkında kullandıkları iki önemli terim var. Biri, 'O Allah ki yeri dahv etti/ sağlam bir şekilde döşedi. Diğeri ise dağları **irsa** etti/sağlam bir şekilde yerleştirdi' şeklindedir. Zaman içinde bunların kullandıkları **'Dahv ve İrsa'** terimleri aynı amaçla ve aynı konuyla alakalı olarak ayet olarak değerlendiriliyor. Bunlar Naziat Suresi'nde geçiyor.(174)

Bu kelimelerin Hz. Muhammed'den önce o bölgenin şairleri tarafından kullanıldığını Kur'an yorumcusu Kurtubi ve nerdeyse ilk islam tarihçisi İbni Hişam anlatıyorlar. Az önce geçen iki kelimenin(dahv ve irsa) içinde bulundukları şiirde Kur'an'la uyuşan başka örnekler de vardır. Mesela Zeyd b. Amr ve Ümeyye b. Ebi Salt şöyle diyorlar: Allah dünyayı yaratırken mahlûkatı onda yaydı. Bunlar, **'Tenad'** denilen kıyamet gününe kadar burada yaşayacaklar diye. Burada kullanılan Tenad kelimesi kıymet anlamında kullanılmıştır. Yine yaymak anlamında kullanılan **'Besse'** kelimesi bu şiirde kullanılmıştır. Bunlar da harfiyen Kur'an'da işlenmiştir. Hâlbuki orijinal kıyamet kelimesi var iken bunun yerine Tenad kelimesini kullanmak Araplarda yaygın değildi/hala da değildir. Maksat, bu ünlü şairler kullanınca kelimeler değer bulmuş. O yüzden Muhammed de getirip bunları ayetlerinde işlemiştir.(175)

Mesela Zeyd b. Amr ve Ümeyye b. Ebi Salt şöyle diyorlar: "Allah dünyayı yaratırken mahlûkatı onda yaydı." Bunlar, 'Tenad' denilen kıyamet gününe kadar burada yaşayacaklar diye. Burada kullanılan Tenad kelimesi kıymet anlamında kullanılmıştır. Bunlar da harfiyen Kur'an'da işlenmiştir. Hâlbuki orijinal kıyamet kelimesi var iken bunun yerine Tenad kelimesini kullanmak Araplarda yaygın değildi.

Hele üstelik kimi açıkgöz islam âlimleri bundan mucizeler çıkarmaya çalışmışlardır. Mesela bilim adamlarınca dünyanın elips şeklinde olduğu ortaya atıldıktan sonra bazı İslami yazarlar, 'Efendim bak Kur'an dünyanın yuvarlak olduğuna asırlar önce değinmiş' demeğe başladılar. O da şöyle: Kur'an'da geçen **'Dahv'** kelimesinin bir anlamı da yumurta şeklinde yaratmak demek. Hal böyle olunca demek ki dünyanın yuvarlak olduğu Kur'an'da geçiyormuş gibi gülünç iddiada bulunanlar var. Kaldı ki kabul edelim ki kelimeden bu anlam çıksın. O zaman bunu Muhammed'den önce Zeyd ve Ümeyye söylemişlerdir. Dolayısıyla bunlarda bir keramet varsa bu ikisinindir. Bu yorumlar zaten önemli islam âlimleri tarafından yapılmamıştır. Mesela bir ara M. Emin Eminoğlu adında Türkiye'den biri *Kur'an Işığında Kainatın Fethi* diye bir kitapçık yazmıştı; onda benzer mucizeler gördüm! Tıpkı bir zamanlar Dr. Haluk Nurbaki'nin nerdeyse fizik, kimya gibi ilimlerin kurallarını getirip İhlâs Suresi'ne yerleştirmesi gibi. Bunlar mesnetsiz şeylerdir, bilgisiz insanların kafasını karıştırmaktan başka bir şey değildir.

Zeyd b. Amr hakkında islamda en eski tarihçilerden sayılan İbni Hişam'dan bir özet sunmak isterim.

Zeyd, döneminde var olan önemli dinlere vakıf biriydi. Ne Yahudi, ne de Hıristiyanlığı benimsiyordu. Ayrıca döneminde Arapların benimsediği dinleri de kabul etmiyordu. Putlardan uzak duruyordu, kesilmeyen hayvan eti pistir diyor ve yemiyordu. Kan içmek, putlar adına kesilen hayvan eti yemek haramdır/pistir diyordu. Az önce ifade edildiği gibi kız çocukların katline karşıydı.

Zeyd öldükten sonra bir gün onun oğlu Sait Hz. Muhammed'den soruyor, böylesine bir babaya dua edelim mi? Hz. Muhammed, edebilirsin diyor ve ekliyor: Baban kıyamet günü tek başına haşir olunacak diyor, çok önemli biri olduğunu belirtiyor. Zeyd uzun bir şiirinde şunları anlatıyor. Kıyamet günü hesap verilirken insan acaba şimdiden bir tanrıya inansa mı daha hayırlı yoksa bin tanrıya inanmak mı! (Tabii ki tek tanrıya inanmak daha iyi) Lat ve Uzza'yı terk ettim ve doğru olanı da budur. Aynı zamanda Hübel'e de inanmıyorum; ki daha önce ona inanıyordum. Zeyd Allah hakkında Rahman, Gafur, Rabb sıfatlarını kullanıyordu. Bugün bunların hepsi Kur'an'da var. Yine Zeyd, Allah birçok insanı helak etti ki, onların işi hep kötülüktü. Kimilerini, toplum içinde iyilik yapsınlar diye yarattı. Ben rahman olan rabbime taparım ki, günahlarımı affetsin. Ey insanlar! Allah'ın takvasına sarılın. Böyle yaptığınızda pişman olmazsınız, göreceksiniz ki iyilerin yeri cennet olacaktır. Kâfirler için de **'Sair'** denen cehennem olacaktır ve ayrıca dünyada da onlar maskaralık olacaklardır. Hele ölümden sonra kalpleri sıkışan bir durumla karşılaşacaklardır diyordu. İbni Hişam onun hakkında uzunca bir bilgi veriyor.(176)

Burada basit bir örnek vereyim: Zeyd'in, cehennem için kullandığı 'Sair' terimi daha sonra oluşan Kur'an ayetlerinde **17** yerde işleniyor.(177)

Zeyd bir şiirinde, kıyamet gününde hesap vermekten kurtuluş yoktur diyor. Daha sonra onun bu sözü de ayet olarak değerlendiriliyor.(178)

Diğer bir şiirinde Firavun'la alay ederek Musa ve Harun hakkında şunları dile getiriyor: "Allah onlara, gidin zulümkâr olan Firuvun'u Allah'a davet edin ve ona deyin ki, sen mi bu gökleri direksiz yaratıp bu hale getirmişsin? Ona, sen mi bu göklerin ortasında aydınlatıcı cisimler (ay, güneş yıldızlar gibi) yerleştirmişsin diye sorun dedi" şeklinde devam ediyor. Bütün bu ifadeler ondan sonra Kur'an'da harfiyen yer alıyor. Gerçekten bazı ayetler virgülüne kadar Zeyd'in sözlerinin aynısıdır. Mesela Taha Suresi 43. ayette, Musa ve Harun'a hitaben, "İkiniz Firavun'a gidin; çünkü o azdı" diye geçiyor. Bu, Zeyd'in kullandığı cümlenin aynısıdır.(179)

Zeyd'in şiirinde Firavun'la ilgili yazdıkları, Kur'an'da aynen yer almaktadır.

Zeyd b. Amr Varaka ile birlikte Musul'a gidip Hıristiyan bir âlimden dinler konusunda bilgi topluyor. Ayrıca Zeyd aynı amaçla defalarca Şam tarafına gidiyor. Sonuçta Varaka Hıristiyanlığı kabul ediyor; ancak Zeyd hiçbir din kabul etmiyor; ben Hz. İbrahim'in dinini benimsiyorum diyor ve arayışlara devam ediyor.(180)

Zeyd o kadar Hz. Muhammed üzerinde olumlu iz bırakmış olmalı ki, kendisi Zeyd için, **'Ben onu cennette gördüm'** ifadesini kullanıyor. Bu, o kadar senden bilgi aldım, senden yararlandım buna karşı mekânın cennet olsun demektir.(181)

İlginçtir ki Hz. Muhammed'in kendilerine cennet müjdesi vediği on kişiden biri de bu Zeyd b. Amr'ın oğlu Sad'dır. Haklı olarak, acaba Hz. Muhammed Zeyd'den çok yararlandığı için mi oğlunu da bu on kişilik listeye almış diye bir soru akla gelir! Çünkü onun gibi yüzlerce sahabi vardı. Dolayısıyla hepsinin içinden niye Zeyd'in oğlu?

Şu da önemli ki Hz. Muhammed, ben annem için Allah'tan izin talebinde bulundum ki ona duacı olayım; bunu kabul etmedi. Kabrini ziyaret etmem için izin istedim verdi' diyor. Bu izni Allah'tan nasıl istemiş, Allah'la nasıl buluşmuş, nerede sohbet etmişler hikâyesine girmiyorum. Bu hadis en başta Müslim, Ebu Davud, Nesai, İbni Mace; Ahmet b. Hanbel Müsned'i gibi kaynaklarda geçiyor.(182)

Diğer yandan, -az önce de geçtiği gibi- Zeyd'i cennetle müjdeliyor. Hâlbuki ikisi de islamdan önce yaşamışlar. Niye annesine izin yok, niye Zeyd'i cennetle müjdeliyor!

Yukarıda da geçtiği gibi Hz. Muhammed kendini peygamber ilan etmeden beş yıl önce Zeyd vefat ediyor.(183) Kısacası; Zeyd putlara karşıydı, Allah'ın varlığına ve birliğine, cennet ve cehenneme inanırdı. O da Allah'ın isimlerini işliyordu. Mesela Allah, Rahman, Gafur, Rab gibi ve daha neler, neler... Yukarıda bir başlıkta anlatıldı ki Zeyd, henüz Hz. Muhammed peygamber olmadan putlar adına kesilen etten yemezdi; ancak Hz. Muhammed'in peygamber olmadan putlar adına kesilen etten yediği sağlam kaynaklarla izah edildi. Başlangıçta gerçek bu iken daha sonra bakıyoruz Hz. Muhammed putlar adına kesilen hayvan konusunu Kur'an'a taşıyor.

Hz. Muhammed'in büyük saygı duyduğu ve "cenneti müjdelediği" Zeyd, Hz. İbrahim'in dinini benimsediğini söylüyordu.

Hz. Muhammed'in Zeyd'in şakirdi olduğuna ve Kur'an'da onun temposunu sürdürdüğüne ilişkin birçok kanıt var. Mesela Zeyd Ka'ba'ye doğru yönelip namaz/ibadet ederdi. Daha sonra Hz. Muhammed peygamber olunca yaklaşık bir buçuk yıl Mescid-i Aksa'ya yönelip namaz kıldı; ondan sonra Ka'be kıbledir diye Bakara Suresi'ne ayetler yerleştirdi ve Zeyd'in kıble hakkındaki görüşünü onayladı. Zeyd'in diri olarak öldürülen kız çocukları hakkındaki hassasiyetini az önce anlattım. İşte Zeyd'den sonra bu konu da Kur'an'a taşınıyor. Zeyd hiçbir dinde kendini görmüyordu; yalnız Hz. İbrahim dini diyordu. Hz. Muhammed bunu da kabul edip birkaç ayette buna yer verdi. Zeyd, Zina yapmayın diyordu. Zaman içinde Hz. Muhammed Kur'an'da bu konuya da yer verdi. Putlar adına kesilen et haramdır dedi. Zeyd daha sonra bunu da Kur'an'a taşıdı. Bugün Müslümanların yaptığı gibi Hac ibadetini ifa ederken Arafat'ta duruyordu, yine bugün Müslümanlar Hac yaparken okudukları 'Lebbeyke...' duasını daha önce o da okuyordu. Zeyd o zaman bu düşünceleri söylediği için Mekke toplumunun inançlarına ters düştüğünden, en başta akrabası tarafından eziyete maruz kalıyordu ve Mekke'den kovuldu. Aynı şeyler Hz. Muhammed'in de başına geldi. Daha fazla örnekler gösterilebilir. Bütün bu ortak yanlar bir şeyler çağrıştırmıyor mu? Elbette ki bunlar birbirlerinden bağımsız değildir. İşte Zeyd böyle bir Zeyd'di.

İlginçtir ki Hz. Muhammed'in kendilerine cennet müjdesi vediği on kişiden biri de bu Zeyd b. Amr'ın oğlu Sad'dır. Haklı olarak, acaba Hz. Muhammed Zeyd'den çok yararlandığı için mi oğlunu da bu on kişilik listeye almış diye bir soru akla gelir! Çünkü onun gibi yüzlerce sahabi vardı. Dolayısıyla hepsinin içinden niye Zeyd'in oğlu?

5) Husayn b. Hamam Fezari (h.612.ö)

Bu şair Hz. Muhammed'den büyük; vefat ettiğinde Muhammed henüz iki yıllık peygamberdi. Ondan Kur'an'a geçen bazı sözlerini özetle sunmak isterim. Bir şiirinde şunları söylüyor: Takva sahibi olmaktan başka kurtuluş yoktur.

Emirler yukardan, Allah katından gelir. Ben maskaralık/rezillikten Allah'a sığınırım. O gün (kıyameti kasdediyor) insan kendi hayatında ne işlemişse karşısına çıkacaktır. Kâfirlerin iyilik terazileri hafif gelecek, o gün yer köre şiddetli sarsıntısıyla sarsılacak. O gün bir çağırıcı seslenip şöyle diyecek: Ey insanlar! Kabirlerden çıkın ki, yer içinde neler varsa ortaya çıksın. O gün suçlular için bir tarafta cehennem, diğer tarafta zincirler hazır bekleyecektir.

Onun tüm bu anlattıkları Kur'an'da tekrar edilerek geçiyor. Kimisi bu adam, henüz Hz. Muhammed peygamberliğini ilan etmeden vefat etmiş diye yazmış. Bunun ayrıca şiir divanı da vardır. Kimi din âlimlerine göre şiirleri hikmetle dolu bir düşünürdür. Ayrıca putlara karşı olan bir insandı.(184)

Düşünceleri Kur'an'la o kadar uyumludur ki, Ayşe binti Şatii (1930-1998) Mısır'da yayınlanan *el-Ehram* gazetesindeki köşesinde şunları yazıyor: Yer sarsıntısıyla ilgili var olan ayetleri, Husayn b. Hamam'ın şiirleriyle yan yana getirince, sanki bu şairin yanında Kur'an'dan Zilzal Suresi varmış da ona bakaraktan şiirlerini yazmıştır. Çünkü ilgili konuda onun şiirleri hem kelime kalıbı bakımından, hem içerik bakımından ayetlerin aynısı. Evet; bunu diyen Ayşe Hanım, Arap dili konusunda başta Suudi Arabistan olmak üzere iki üç devletten ödül alan biri. Bu, aslında Kur'an hazırlanırken sanki Muhammed'in Husayn gibilerin şiirlerini yanına alıp yazdığının bir itirafıdır. Çünkü ilk söyleyen bu gibi şairlerdir. Muhammed ise daha sonra gelmiştir.(185)

6) Ümeyye b. Ebi Salt (h.2.ö)

Ümeyye, Sakif kabilesinden Abdullah b. Ebi Rebia'nın oğludur. Babası da onun gibi aydın biri ve şairdi. Annesinin adı ise Rukiyye binti Şems. Kendisi yaşça Hz. Muhammed'den büyük ve ondan yıllar önce dünyaya gelmişti. Hicri 2 yılında vefat ediyor. Şiirlerinden kendisinin önemli bir teolog olduğu zaten belli oluyor. Anlattıklarıyla Kur'an'ın birçok ayeti tıpa tıp aynıdır. O yüzden kimi ayetler Ümeyye'nin fikirlerinden bir kopyadır demek yerinde bir ifade olur. Henüz Hz. Muhammed peygamberlik iddiasında bulunmamış iken, Ümeyye başta Araplar olmak üzere Hz. Muhammed gibi dünya peygamberi olmayı hedefliyordu, buna hazırlanıyordu. Ömrünün son yıllarında Bahreyn'e yerleşiyor ve orada 8 yıl kalıyor. Bir gün Taif'e dönünce ona, senin peşinde olduğun peygamberliği Muhammed senden önce ilan etti diyorlar. Durum böyle olunca onunki kursağında kalıyor. Bu, Hz. Muhammed'in koşullarının Ümeyye'ninkinden çok daha elverişli olmasından kaynaklanır. Çünkü Hz. Muhammed Hatice ile evlenmekle bir kere birçok avantaj sahibi olmuştu. Hem meddi olarak (çünkü Hatice çok zengindi), hem de manevi olarak Hz. Muhammed'in koşulları daha elverişliydi. Hatice bilgili bir kadındı. Hz. Muhammed hem onun bilgisinden ve önerilerinden yararlandı, hem de kadın bizzat Muhammed'in peygamberliği için kulis yapıyordu. Bunları ileriki başlıklarda daha fazla izah edeceğim. Önceki kitaplarımda da özetle değindim.(186)

Husayn b. Hamam Fezari vefat ettiğinde Muhammed henüz iki yıllık peygamberdi. Fakat onun "emirler yukardan, Allah katından gelir" görüşüne, Kur'an'da aynen yer verilmektedir.

Ancak Ümeyye için bu imkânlar söz konusu değildi. Kendisi geçimini ticaretle sağlıyordu. Bazen ticaret için bir yere giderken aylarca kalıyordu. İşte bu gibi olumsuz nedenlerden dolayı kendisi peygamberliğini ilan etmekte gecikince Hz. Muhammed fırsatı değerlendirdi ve ondan önce peygamberliğini ilan etti.

Müslüman tarihçiler, aslında Ümeyye Muhammed'in peygamberliğini kabul ederdi; ancak Bedir Harbi'nde onun yakınları katledilince artık Muhammed'e karşı tavır almış, onun aleyhinde çalışmıştır gibi laflar öne sürmüşler; ancak bunun gerçekle hiç ilgisi yoktur.(187)

> Husayn b. Hamam Fezari'nin düşünceleri Kur'an'la o kadar uyumludur ki, Ayşe binti Şatii (1930-1998) Mısır'da yayınlanan el-Ehram gazetesindeki köşesinde şunları yazıyor: "Yer sarsıntısıyla ilgili var olan ayetleri, Husayn b. Hamam'ın şiirleriyle yan yana getirince, sanki bu şairin yanında Kur'an'dan Zilzal Suresi varmış da ona bakaraktan şiirlerini yazmıştır."

Bedir Harbi'nde onun da etkisi olduğu söyleniyor. Karşı tarafı Muhammed'e karşı teşvik ve tahrik etmiştir diye bilgiler var. Müşriklerden önemli şahsiyetler bu savaşta katledilir ve Muhammed'in emriyle toplu halde Kalip kuyusuna atılırlar. Ümeyye bunlar lehine şiirler söyler. Kaldı ki bu ölenler arasında Rebia b. Abdi Şems'in oğulları Utbe ve Şeybe de vardı ki, bunlar şair Ümeyye'nin kuzenleriydi. Kendisi hem putperestliğe karşı, hem de aynı zamanda Muhammed'in getirmiş olduğu islama karşıydı; onu peygamber olarak kabul etmiyordu. O da Muhammed gibi Şam taraflarına gitmiş, orada varoluş/din konularında dönemin *ünlü din* âlimleriyle görüşmüştü. Tabii ki okur-yazar biriydi. Şiirlerinde hem Tevrat, hem de İncil'den bilgiler işlediği açık bir şekilde belli oluyor; tıpkı Hz.Muhammed'in aynısını yaptığı gibi.

Muhammed'in onun fikirlerinden ne kadar yararlandığını ve ayetlerini ne kadar onun düşüncelerinden oluşturduğunu anlamak için ilkin en başta Sahih-i Müslim'de geçen bir hadisi paylaşmak isterim, ondan sonra onun sözleriyle Kur'an ayetleri arasındaki ortak yanları irdelemeye çalışacağım.

Bir gün Hz. Muhammed'le **Şerid b. Süveyd** adında biri yolculuk ediyorlar. Muhammed Şerid'i arkasında aynı deveye bindirmiş giderken bir ara Şerid'den soruyor: Sen Ümeyye b. Ebi Salt'ın şiirlerinden hiç biliyor musun? Şerid 'evet' deyince Muhammed, 'o zaman anlat bakalım' diyor. Adam, "ben bir beyit okuyunca Muhammed bana devam et dedi. Ben bir beyit daha okudum. O bana yine devam et dedi. Bir beyit daha okudum. Kendisi yine bana devam et dedi. Öyle ki ben o sırada ona Ümeyye'nin yüz beytini okudum. Sonunda Muhammed, 'Ümeyye kendisi şiirleriyle müslümandır; ancak inanmamıştır' dedi" diyor. Burada dikkatleri çeken önemli bazı noktalar var. **Birincisi:** Mu-

hammed bilgi almak için bilerek adamı arkasında devesine bindiriyor ki rahat rahat ondan bilgi almış olsun. **İkincisi:** Sen Ümeyye'nin şiirlerinden hiç biliyor musun teklifinin Muhammed'den gelmesi. **Üçüncüsü ve en can alıcı olanı:** Adam her defasında bir şiir okuyunca Muhammed ona devam et diyor. Adam her beyitten sonra duruyor, Muhammed de devam et diyor ve sonuçta yüz beyit okuyor. Bu şu demek oluyor ki, Muhammed adama yüz sefer 'oku' demiştir. Burada şunu sormak lazım: Muhammed Ümeyye'nin söylediklerini niye o kadar heyecanla sorup zevkle dinliyordu? İşte onları öğrenip ayetlerine kaynak arıyordu da ondan. **Dördüncüsü**, Muhammed'in şiirleri dinledikten sonra **'Yemin olsun ki az daha Müslüman oluyormuş'** demesi. Bu, yemin olsun ki ben Ümeyye'den birçok ayet için malzeme topladım demektir. Kaldı ki Muhammed'in çoğu ayetleri harfiyyen Ümeyye'nin şiirlerinde işlenmiştir; bunları anlatacağım.(188) Hz. Muhammed hakkında öne sürülen bazı mitolojiler daha önce aynen Ümeyye hakkında da söylenmiştir. Mesela İslami kaynaklarda anlatılıyor ki, melekler gelmiş Muhammed'in kalbini çıkarıp temizlemiş ve tekrar yerine koymuşlar. Bu inanç daha önce Ümeyye hakkında da söylenmiştir. Mekke'nin fethinden sonra (Ümeyye artık o sırada yaşamıyordu) bir gün Hz. Muhammed **Ümeyye'nin kız kardeşi Faria**'dan soruyor, sen ağabeyinin şiirlerinden hiç hatırlıyor musun? Kadın, evet diyor ve bildiklerini anlatıyor: Ümeyye bir yolculuktan döndüğü zaman ilkin yanıma gelirdi. Bir gün yine bir ticaret yolculuğundan dönmüştü ve yanıma gelip uyudu. Benim de elimde bir iş vardı, kendisi uyurken ben işimi yapıyordum. O sırada iki **kuş/kuş şeklinde iki yaratık (melek) gelip onun göğsünü açtı ve** kalbini çıkarıp ellerine koyduktan sonra bir daha yerine yerleştirip gittiler. Daha sonra Ümeyye uykudan kalkınca sordum, bir yerin ağrıyor mu diye? Hayır dedi.

İşin masal tarafı bir yana. Burada şu gerçek gözden kaçmamalı ki, Hz. Muhammed'in göğsünün melekler tarafından açılması hikâyesi -görüldüğü gibi- yeni değil. Bu taktiği ondan önce başkaları da

Hadislere göre Hz. Muhammed, Kur'an'daki pek çok ifadeyle benzeşen Ümeyye'nin şiirlerini özellikle okutmaktadır.

uygulamışlardır. Demek ki keramet göstermek için benzer formüller öteden beri uygulanagelmiştir.

Kadın bu olayı anlattıktan sonra onun şiirlerinden uzunca bir bölümü Hz. Muhammed'e okur. Kendisi olup bitenleri kadından dinleyince, Allah Ümeyye'ye vermiş; ancak kendisi yemesini bilmemiştir diyor ve Araf Suresi 175. ayetini okuyor. Ayetin anlamı şu:

"Onlara şu adamın haberini de oku: Kendisine ayetlerimizi verdik de onlardan sıyrıldı, çıktı, şeytan onu peşine taktı, böylece azgınlardan oldu."(189)

Hz. Muhammed hakkında öne sürülen bazı mitolojiler daha önce aynen Ümeyye hakkında da söylenmiştir. Mesela İslami kaynaklarda anlatılıyor ki, melekler gelmiş Muhammed'in kalbini çıkarıp temizlemiş ve tekrar yerine koymuşlar.
Bu inanç daha önce Ümeyye hakkında da söylenmiştir.

Ümeyye'nin bu kız kardeşi (Faria) zeki bir bayandı. Hz. Muhammed onun anlattıklarına karşı şaşkınlık içinde kalıyor.(190)

Birçok müfessir (Kur'an yorumcusu), A'raf Suresi'nin az önceki ayetinde kendisinden söz edilen kişinin Ümeyye olduğunu belirtmişlerdir. Mesela Suyuti ilgili ayetin açıklamasında 'Bu ayet Abd b. Hamit, Nesai, İbni Cerir, İbni Münzir, İbni Ebi Hatem, Ebu Şeyh, Taberani, İbni Merdeveyh ve İbni Asakir gibileri Abdullah b. Amr'e dayandırarak Ümeyye hakkında indiğini söylemişlerdir' diye belirtiyor.(191)

Aynı bilgileri A.Razzak Sem'ani ve müfessir İbni Kesir de kaynaklarında işlemişlerdir. Burada önemli olan, Muhammed'in Şerid b. Sevad'a söylediği gibi kadına da, Ümeyye'nin şiirlerinden hatırında varsa bana anlat demiş olması.(192)

İşin ilginç yanı, Muhammed hem Ümeyye'nin kız kardeşinden talep ediyor, 'Ağabeyinin şiirlerinden bana oku' diyor; hem de Şerid b. Süveyd'den ısrarla onun şiirlerini dinlemek istiyor ki deminde ifade edildiği gibi ayetlerine malzeme bulsun; ama diğer yandan da şairler aleyhinde ayet oluşturup Kur'an'a ekliyor ve o ayetin içinde bulunduğu sureye de 'Şairler' anlamına gelen 'Şuara' suresi deniyor. İlgili ayetin anlamını da vereyim: "Şairlere ancak çapkınlar, sapkınlar uyar" diyor. Evet; bu herhangi bir söz değil; Kur'an'ın ayetidir.(193)

Peki, o şiirlerde neler vardı; bir özet de onlardan sunayım:

O şiirlerde, 'her canlı eninde sonunda zeval bulacaktır' ifadesi vardı. Bu, aynı zamanda Al-i İmran Suresi'nde de geçiyor.(194)

Hz. Muhammed'e okunan o şiirlerde, 'Kıyamette hesap günü o kadar uzundur ki, genç olan biri o günde yaşlanacaktır' diye geçiyor. Kıyamet günüyle ilgili Kur'an'da da 'Çocukların saçlarını ağartan bir gün' nitelemesi vardır. Yine Hz. Muhammed'e okunan Ümeyye'nin o şiirlerinde, 'Hamd-sena Allah'a mahsustur, onun eşi-benzeri yoktur' diye geçiyor. Bu zaten

Ümeyye kıyamet günüyle ilgili 'O'nun (Allah'ın) sözü, kuşkusuz yerine gelecektir' diyor. Aynı ifade olduğu gibi Kur'an'da Meryem Suresi 61. ayetinde de geçiyor. Kur'an'da Maide Suresi 118. ayetinde Hz. İsa'dan alıntı yapılarak, "Onları cezalandırırsan (ey Allah), onlar senin yaratıklarındır. Onları bağışlarsan, kuşkusuz sen üstünsün" deniliyor. Buna benzer bir açıklama da Ümeyye şiirlerinde geçiyor.

Kur'an'ın karakterdir, defalarca anlatılıyor. Her şeyden önce Fatiha'nin hemen ilk ayetinde 'Hamd Allah'a mahsustur' diye geçiyor. 'Ona (Allah'a) benzer hiç bir şey yoktur' ifadesi de Şura Suresi 11. ayetinde geçiyor. Yine okunan o şiirlerde kıyamet gününde insanların iki kısım olacağını, bir kısmın **Sait** (talihli), bir kısmın da **Şaki** (talihsiz) olduğu ifade ediliyor. Bu inanç olduğu gibi ve aynı terimlerle Kur'an'ın Hud Suresi 105. ayetinde geçiyor.

Muhammed'e okunan Ümeyye şiirlerinde 'Allah açık olanı da, gizli olanı da bilir' cümlesi geçiyor. Kur'an'da Taha Suresi 7. ayette, 'Allah gizli olanı da gizlinin gizlisini de bilir' diye geçiyor. Ümeyye kıyamet günüyle ilgili 'O'nun (Allah'ın) sözü, kuşkusuz yerine gelecektir' diyor. Aynı ifade olduğu gibi Kur'an'da Meryem Suresi 61. ayetinde de geçiyor. Kur'an'da Maide Suresi 118. ayetinde Hz. İsa'dan alıntı yapılarak, "Onları cezalandırırsan (ey Allah), onlar senin yaratıklarındır. Onları bağışlarsan, kuşkusuz sen üstünsün" deniliyor. Buna benzer bir açıklama da Ümeyye şiirlerinde geçiyor.(195)

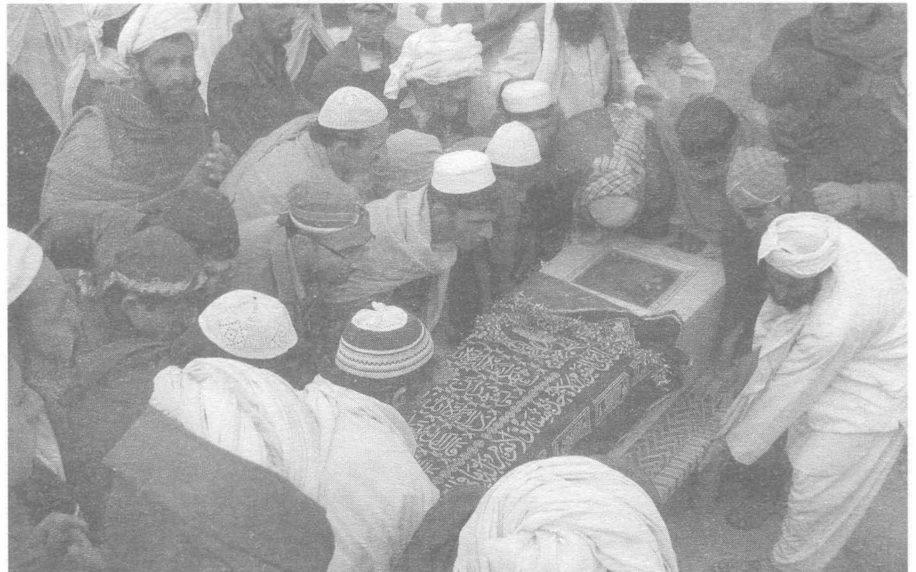
Buraya kadar Hz. Muhammed'in ısrarla Şerid b. Süveyd ve Ümeyye'nin kız kardeşi Faria'dan dinlediği şiirlerin içeriği hakkında kısa bazı bilgiler sundum. Tabii ki adamın geniş bir görüşü vardı; düşünceleri sadece o şiirde saklı değildi. Piyasalarda adamın koskocaman şiir divanı vardır. Şimdi de Ümeyye'nin Kur'an'la çakışan genel düşünceleri hakkında somut bazı örnekler özetlemek isterim.

Ümeyye genelde inanç konularını, gök, yer, güneş, ay, melekler, geçmiş peygamberler(din ağzıyla), kıyamet, cennet-cehennem, Allah'ın varlığı ve tek olduğu meselelerini işlemiştir. Bir sözünde, **'Allah'a hamd olsun, onun eşi benzeri yoktur. Bunu böyle kabul etmeyen kendine zulüm eder'** diyor. Cennet hakkında yazdığı şiirinde cennette ne boş şeylere ne de günaha yer yoktur diyor. Aynı tema Kur'an'da Tur Suresi 23. ayetinde de geçiyor.(196)

Ümeyye oruç tutardı, içkiyi kendine yasaklamıştı. Arapları kitap okumaya alıştıran duyarlı bir kişiydi.(197)

Ebu Süfyan anlatıyor: Biz ticaret için Ümeyye ile beraber Şam taraflarına sefere çıkmıştık. Ümeyye kimin evinde misafir olmuşsa hep yanında kitap bulundurur, insanlara bir şeyler anlatırdı.(198)

Şiirleri inançla-dinle ilgiliydi. Ahiret, cennet, cehennem, hesap günü gibi ölüm ötesi hayattan bahsediyordu. Bir de kendi zamanında veya zamanına yakın meydana gelen olayları işliyordu. Mesela Yemenli Ebrehe'nin Ka'be'yi yıkma teşebbüsü ve başına gelenleri anlatıyordu. Malum Muhammed de bu olayı Kur'an'da Fil Suresi'nde işlemiş. Bunu yurkadı kısaca anlattım. Muhammed nasıl Kur'an'da peygamber diye geçen eski insanların hikâyelerini işlemişse (Musa, İbrahim, Nuh, Eyup, Yusuf gibi) o da şiirlerinde bunlara geniş yer veriyordu. Kur'an'da nasıl Arapça olmayan yabancı kelimeler ve hatta garip/anlamsız sözcükler kullanılmışsa o da aynı yöntemi uyguluyordu. Mesela şiirlerinde **Sahur** kelimesini ay anlamında kullanmış ki, Arapça değil; bu kelime Aramice'dir. Kaldı ki Araplar o zaman bunların anlamını da bilmiyordu. Yine **Saltit** ve **Teğrur** kelimelerini Allah'ın birer sıfatı olarak kullanıyordu ki, bunlar da Arapça değil. Gök anlamına gelen **Sakure** ve **Hakure** isimlerini kullanıyordu. Bunlar da Arapça değil ve halk bunların da anlamını bilmiyordu. Muhammed'in aynı taktiği uygulamasının nedeni, insanların, abo Muhammed ne garip şeylerden söz ediyor. Demek ki bildiği bir şey vardır; Allah'tan ona garip bilgiler geliyor demelerini sağlamak. Bir de Ümeyye'nin cinlerle konuştuğunu, onların kendisini dinlediğini halka anlatıyordu. Hırisiyanlık, Yahudilik dışında ayrıca hem birçok din biliyordu, hem de birçok kitap okumuştu. Âdem, Nuh Tufanı,

Al-i İmran Suresi'ndeki, 'her canlı eninde sonunda zeval bulacaktır' ifadesi, Ümeyye'de de geçmektedir.

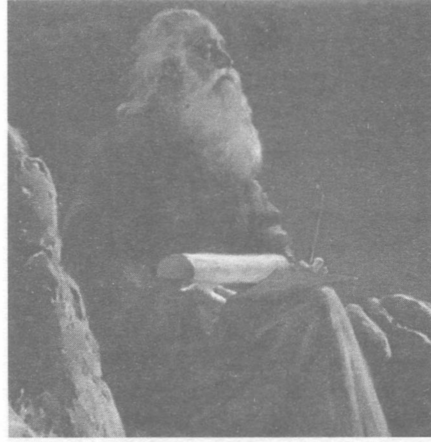
Zilkarneyn, Hz. Süleyman-Yemen kraliçesi Belkıs ve Hüdhüd denilen kuşun hikâyesini, Hz. İbrahim ve kurban olarak kesilmek istenen oğlunun hikâyesini, Davud Peygamber, Musa ve Firavun, Ad kavmi, Hz. İsa ve annesi Meryem'in olayı gibi Kur'an'da anlatılan tüm bunları Ümeyye Muhammed'den önce kendi şiirlerinde işlemiştir. Aynı taktiği Muhammed de Kur'an'da uygulamıştır. Çoğu surelerin başında anlamsız kelimeler kullanmıştır. (Mesela; Bakara ve Al-i İmran surelerin ilk ayetleri, başlarında Ha-Mim geçen birkaç sure gibi) Kısacası, toplumu etkilemek amacıyla Ümeyye nasıl şiirlerinde yabancı ve anlamsız kelimeler kullanmışsa, nasıl peygamber denilen o eski kişilerin başından geçenleri anlatmışsa aynı taktiği daha sonra Muhammed de Kur'an ayetlerinde uygulmıştır. Hatta cin konusunda Hz. Muhammed Kur'an'da bir surenin adını da Cin Suresi yapmıştır. Gerçekten çoğu Kur'an ayetleriyle Ümeyye düşünceleri nerdeyse ikiz gibi: Birbirlerinden farkları yok.(199)

İslami kaynaklarda Ümeyye hayvan dilini biliyormuş bilgisi de vardır. Etrafındakiler onu Süleyman Peygambere benzetiyorlarmış. Ümeyye, "aslında ben peygamberliğimi ilan edecektim; ancak Muhammed benden önce kendini ilan etti; artık bu konuda bana şans kalmadı" diyor, şiirlerinde Allah'ı çok övüyordu.

Ümeyye'nin düşünceleriyle ilgili bundan sonra özetleyeceğim bilgiler, Muhammed'in neden onun şiirlerine meraklı olduğunu kesin bir şekilde ortaya koyuyor.

Bakalım hem Ümeyye'nin şiirlerinde, hem de genel olarak düşünceleriyle Kur'an ayetleri arasında nasıl bir ortak bilgi varmış görelim.

Ümeyye'nin şiirlerinde anlatılanlar değil ki sadece anlam olarak ayetlere uyuyor; bazı beyitleri, mısraları hem anlamıyla, hem de kelimeleriyle yüzde yüz Kur'an ayetlerine uyuyor: Aralarında fark yok. Mesela Meryem Suresi 61.ayette cennetle ilgili, **'Onun(Allah) sözü, kuşkusuz yerine gelecektir'** diye geçiyor. Bu, Ümeyye şiirlerinde harfiyyen vardır. Alusi, bunları kendi tefsirine bile taşımıştır.(200)

Kur'an'da peygamber diye geçen eski insanların hikâyelerine, Ümeyye de şiirlerinde geniş yer veriyordu.

Ümeyye'nin şiirlerinde özellikle kâinatın tek bir yaratıcısının olduğu açık bir şekilde vurgulanıyor. Ayrıca adalet sahibi bir tanrı vurgusu vardır. Bir de dağları yeryüzüne diken, yeryüzünde çeşitli gıdalar var eden, yaradan, can alan, kıyamet günü herkesi sorguya çeken, herkesin eline daha önce dünyada iken ne yaptığını içeren bir kitap veren, iyilik yapanların kitapları onların sağ ellerine, kötülük yapanların ise sol ellerine verilecek diyen odur.(201)

Yine ona göre kıyamet gününde bir kısım insanları cennete, bir kısmını da cehenneme gönderen, herkese orada daha önce dünyada ne yaptıklarının karşılığını verecek olan Allah'tır. Ahirette günahkârlar zincirlenerek cehenneme sevk edilecek ve orada sonsuza kadar kalacaklar. İnananlar ise gölgeliklerde istirahat edecekler. Orada bal, içki, süt, elma, nar, incir, soğuk ve saf su, insanın canı ne istese vardır diyen Ümeyye'dir. Orada ayrıca huriler vardır, güzel yataklara yaslanmışlardır. Güzel elbiseler giymişler, kollarında altın bilezikler vardır. Tüm bu anlatılanlar olduğu gibi Kur'an ayetlerine de serpilmiştir.

> İslami kaynaklarda Ümeyye hayvan dilini biliyormuş bilgisi de vardır. Etrafındakiler onu Süleyman Peygambere benzetiyorlarmış. Ümeyye, "aslında ben peygamberliğimi ilan edecektim; ancak Muhammed benden önce kendini ilan etti; artık bu konuda bana şans kalmadı" diyor, şiirlerinde Allah'ı çok övüyordu.

Kur'an'da Ashabü'l Kahf mitolojisi anlatlıyor. 6-7 kişilik bir grup köpekleriyle birlikte bir mağaraya sığınıyorlar ve köpek kapıda, onlar içerde uyuyorlar. 309 yıl uykuda kaldıktan sonra kalkıp dışarı çıkıyorlar. Ümeyye bu konuda, 'O grup içerde uyurken kimse yoktu; yalnız köpekleri kapıda bekliyordu' diyor. Ümeyye'nin bu açıklaması ilgili ayette değişik Kur'an yorumcuları tarafından işlenmiştir. Bunlar arasında Zemahşeri ve Alusi gelmektedir. Ayrıca birçok islam tarihi kaynaklarında da geçiyor. Burada bir önemli nokta da, Ümeyye o grubun sayısı hakkında bir açıklama yapmamış. Kur'an da aynen Ümeyye gibi bunu muğlâk bırakmıştır. Şöyle diyor: "Tahminde bulunanların bazıları, 'Onlar üçtür, dördüncüleri köpekleridir,' derken diğerleri de, 'Beştir, altıncıları köpekleridir,' diyecekler. Başkaları ise, 'Yedidir, sekizincileri köpekleridir,' diyecekler. De ki, 'Onların sayısını en iyi bilen Rabbimdir.' Onları bilen azdır. Onlarla yüzeysel olması hariç tartışmaya girme ve onlardan hiç kimseye de bu konuyu danışma." Mitolojik bir konu olmakla birlikte; burada önemli olan, Ümeyye bunların sayısı hakkında bilgi vermediği için oluşan ayet de işi muğlâk bırakmış, kesin bir rakam belirtilmemiştir. Bilmem kimi dört demiş, kimi beş demiş, kimi yedi demiş diyor. Peki, bunun bir anlamı var mı?(202)

Hele Kur'an'da anlatılan çoğu İsrailoğulları hikâyeleri onun şiirlerinde sıkça işlenmiştir.

Burada Muhammed tüm fikirlerini Ümeyye'den almıştır demiyorum. Kur'an'ın kaynaklarını getirip bir veya birkaç kişiye sığdırmak doğru değildir. Kökenleri çok çeşitlidir. Kendisi birçok kişiden ve kaynaktan bilgi topladığı gibi

Burada Muhammed tüm fikirlerini Ümeyye'den almıştır demiyorum. Kur'an'ın kaynaklarını getirip bir veya birkaç kişiye sığdırmak doğru değildir. Kökenleri çok çeşitlidir. Bir kere Hz. Muhammed'in ailesinden de Kur'an'da anlatılanlara yakın olan kişiler vardı. Dolayısıyla bunların da Muhammed'in projesi üzerinde etkisi olduğu bir gerçektir. Çünkü ailesi o zaman Mekke şehrinin yöneticileriydi.

Ümeyye'den de almıştır ve Ümeyye sadece o kişilerden biridir. Düşünceleriyle Kur'an ayetlerinin birbirlerinin ne kadar aynısı olduğu konusunda daha fazla bilgi için, Ümeyye'nin şiirlerini içeren divanlarına bakılabilir.(203)

Ben bu başlıkta bir şahsın Muhammed üzerinde bıraktığı iz üzerinde bazı bilgiler paylaştım. Sanırım bundan önemli mesajlar da ortaya çıktı. Örnek olsun diye Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalip'ten kısa bir örnek ekleyip Ümeyye ile devam edeceğiz. Bunu şunun için yazıyorum: Bir kere Hz. Muhammed'in ailesinden de Kur'an'da anlatılanlara yakın olan kişiler vardı. Dolayısıyla bunların da Muhammed'in projesi üzerinde etkisi olduğu bir gerçektir. Çünkü ailesi o zaman Mekke şehrinin yöneticileriydi. Abdulmuttallib'in inançları hakkında Halebî'nin kaynağından kısa bir özet sunmak isterim. Bunlar aynı zamanda İbni'l Cevzi'nin de eserlerinde geçiyor.

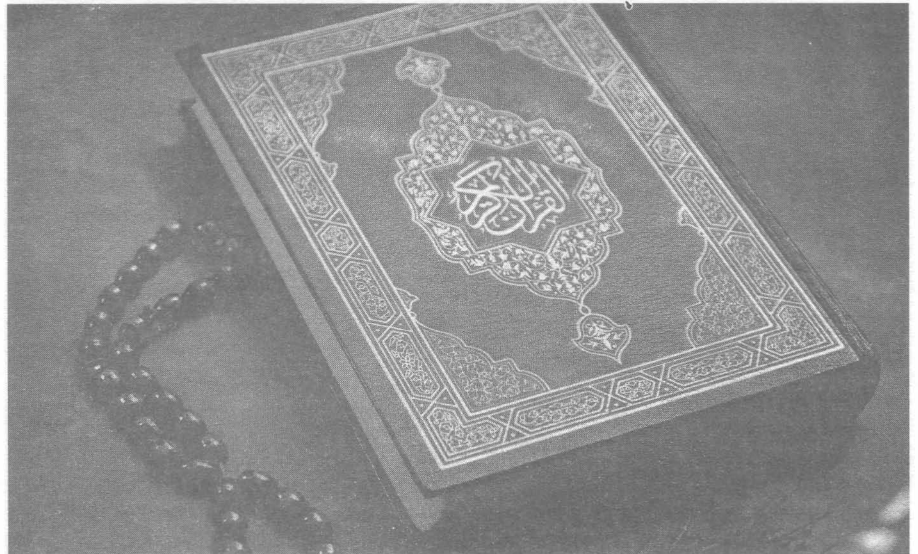
O zaman insanlar Abdulmuttalip'e **"Feyaz"** diye lakap takmışlardı. Yani ziyalı, faydalı insan. Çünkü kendisi insanlara yardım ettiği gibi yabani hayvanlara ve kuşlara da yiyecek bir şeyler veriyordu, hümaniter ve cömert biriydi. Bir gün Mekke'de bir Yahudi ile Mekke halkından Harb adında birinin arasında kavga çıkıyor. Harb, ben bu yahudiyi öldüreceğim diye karar veriyor. Abdulmuttalip bunu duyunca Harb'i uyarıyor, sakın böyle bir şey yapma diyor. Sonuçta hem bunu önlüyor, hem de Harb'den **100** deve alıp Yahudi tarafına veriyor. Abdulmuttalip çocuklarına, asla kimseye zulüm yapmayın, zina etmeyin, toplumun düzenini bozmaya kalkışmayın diye nasihatlerde bulunuyordu. Hep iyi ahlaklı olun, kötü şeylerden kaçının diyordu. Şu ifade onundur: Bu dünyada kim zulüm yaparsa, kendisi henüz ölmeden onun cezasını ödeyecektir. Şayet bu dünyada ödemezse o zaman ölümden sonraki ahiret hayatında bunun cezasını çekecektir diyordu. Demek ki Kur'an ve dolayısıyla islamda geçen ahiret inancı Muhammed döneminde onun bir kısım akrabası tarafından da kabul ediliyordu. Abdulmuttalip ayrıca, putlara tapmaya karşıydı. Kendisi Ka'be'yi çıplak olarak tavaf etmeyin, yakın akrabayla evlenmeyin, nesli koruyun (bir evladın kime ait olduğu bilinsin) diyordu. Ayrıca kız çocukların diri olarak gömülmesine ve içki içmeye karşıydı. Halebi bunları anlatırken, Abdulmuttalib'in çoğu fikirleri daha sonra ya Kur'an'da ya da hedislerde yer almıştır diyor. Bu önemli bir itiraftır.(204)

Abdulmuttalip, bir adakta bulunursanız onu mutlaka yerine getirin diyordu. Kur'an'da geçen 'Çalan kişinin elini kesin' sözü daha önce Abdulmuttalip tarafından da savunuluyordu. Bunlar önemli tespitlerdir.(205)

İbni Düreyd (h.321.ö) şunları yazıyor: Muhammed'den olmasaydı Sakıf kabilesi Ümeyye'yi peygamber olarak kabul ederdi. Çünkü kendisi Hıristiyanlık eğitimini almış, birçok Hıristiyan hocadan din konusunda bilgi almıştı. Ayrıca Yahudilik hakkında eğitim almıştı ve genel olarak dinler konusunda birçok kitap okumuştu, ölünce de Hz. Muhammed'in paygamberliğine inanmamıştı diye yazıyor.(206)

Muhammed'le Ümeyye düşünceleri arasında ilginç bir benzerlik daha var. Mesela; Tevrat ve İncil düz bir yazı ile yazılmışken, Kur'an kafiyelidir. Bu da gösteriyor ki Muhammed Ümeyye, Kuss gibi dönemin önemli şairleri taklit etmiş, Kur'an'ı kafiyeli bir şekilde oluşturmuştur; ancak şairler gibi güzel bir tempo tutturamamıştır.

Ümeyye bir şiirinde 'Kıyamet günü günahkârların giyecekleri gömlek katrandandır ve kendilerine zincirler vurulacaktır' diyor. Kur'an da suçlu olanların kıyamet günü giyecekleri katran ve onlara takılacak zincirden söz ediyor. Gömlekleri katrandandır ifadesi İbrahim suresi 50. ayetinde, yine suçlulara zincirler takılacak anlamındaki ayetler birkaç yerde işlenmiştir. Mesela Kur'an'da cehennemle ilgili **'hamim'** kelimesi kullanılıyor. Bu da Ümeyye'nin şiirlerinden alınan bir terimdir.(207)

Buhari'de geçen bir hadiste Muhammed Ümeyye'nin genel durumuna bakınca, **'Nerdeyse Müslüman sayılır'** demiştir. Bu bir bakıma Muhammed'in ondan yararlandığının bir ikrarıdır/itirafıdır.(208)

Her ne kadar konu anlaşılmışsa da, yine Ümeyyenin düşünceleriyle ilgili bir özet sunmak istiyorum:

Allah'a teşekkür edin. Çünkü o teşekküre layıktır. Farklı bir ifadeyle, hamd ve minnet sana mahsustur ey insanların rabbi. Padişah ve hüküm sahibi sensin. Sen insanı anne rahminde bir damladan yarattın.(209)

Ümeyye Nuh Tufanı'ndan söz ederken, Allah Nuh ve taraftarlarına, gemiye binin ben sizi korurum demiştir diyor ve son olarak da geminin Cudi Dağı üzerinde durduğunu belirtiyor. Daha sonra oluşan Kur'an'da bunun aynısı işleniyor. Kur'an'da, en son Nuh Gemisi, Cudi Dağı üzerinde durdu ayrıntısı da vardır.(210)

Cennette hurma, üzüm, elma, nar, zeytin ve güzel su vardır. Orada hazır et, ayrıca canları ne isterse vardır, orada güneş yüzü görmemiş huriler vardır. Bunlar yataklara yaslanmış sadece kocalarına bakacaklar.(211)

Gözler Allah'ı görmez. Yukarıda Allah'a ibadet eden melekler vardır. Ümeyye'nin bu fikirleri Kur'an'ın değişik yerlerinde ayet olarak şekillenmiştir; hatta Ümeyye Allah hakkında **'Müheymin'** (koruyup gözeten) kelimesini kullanmış. Daha sonra bu kelime de Kur'an'da Haşir Suresi 23. ayetinde Allah'ın bir sıfatı olarak yerini almıştır.

Ümeyye, "Tek bir tanrıya inanmak mı daha hayırlıdır; yoksa birçok tanrıya inanmak mı? Elbette ki tek tanrıya inanmak hayırlıdır" diyordu. Daha sonra onun bu sözü de ayet olarak Kur'an'a geçiyor. Şöyle ki, Yusuf Suresi 39. ayette, **'Çeşitli rablere inanmak mı daha iyidir, yoksa tek ve her şeye egemen olan Allah'a inanmak mı?'** deniliyor.

Ümeyye bir şiirinde, "Allah'ım, iyiliğinle Yunus Peygamberi bir balığın içinden çıkardın; ki daha önce birkaç gece balık içinde kalmıştı. Sudan çıkardıktan sonra,

Ümeyye'nin Nuh Tufanı efsanesi hakkında söyledikleri de, Kur'an'a aktarılmış gözükmektedir.

güneşte vucudu bozulmasın diye onun üzerine bir kabak fidanını bitirdin" diyor. Ümeyye'nin işlediği bu hikâye daha sonra ayet olarak Kur'an'da yerini alıyor. İlgili ayetlerin meali şöyledir: "Şüphesiz Yunus da peygamberlerdendi, kaçıp yüklü gemiye binmişti. Balık onu yuttu, biz onu sahile attık (sudan çıkardık). Ve üstüne (gölge yapması için) kabak türünden geniş yapraklı bir bitki bitirdik."(212)

Ümeyye hakkında İbni Asakir'in bir araya getirdiği bilgilerden bir kesit eklemek isterim. İbni Asakir yukarıdan beri Ümeyye hakkında anlatılanları, kız kardeşinin Muhammed'e anlattığı, 'iki kişi geldi, Ümeyye'nin göğsünü açtı' olayını, Muhammed'in Şerid adındaki kişiden Ümeyye hakkında bilgi topladığını güzel bir şekilde işlemiştir. Üstelik Muhammed adama, gel arkamda deveme bin demiş ki adam binsin de Ümeyye hakkında ona bilgi versin. Kaldı ki Ümeyye'nin her şiiri okunduğunda Muhammed, Ümeyye doğru söylemiştir vurgusunu yapıyor. Yanı sıra Ümeyye'nin iki kızının da babalarının göğsünün açılıp kalbinin çıkarıldığını ve tekrar yerine konduğunu anlatmışlardır diye aktarıyor.(213)

> Ümeyye Nuh Tufanı'ndan söz ederken, Allah Nuh ve taraftarlarına, gemiye binin ben sizi korurum demiştir diyor ve son olarak da geminin Cudi Dağı üzerinde durduğunu belirtiyor. Daha sonra oluşan Kur'an'da bunun aynısı işleniyor. Kur'an'da, en son Nuh Gemisi, Cudi Dağı üzerinde durdu ayrıntısı da vardır.

İbni-l Cevzi'ye göre, Hicri 2. yılında vefat eden Ümeyye, eski kitapları bilip de okuyan biriydi. Ayrıca putperestliğe karşı olan, kendini peygamberliğe hazırlayan biriydi. Muhammed kendini ondan önce peygamber olunca artık o vazgeçti ve bu yüzden de Muhammed'e haset eder/onu sevmezdi. Muhammed onun hakkında, 'Şiirleriyle Müslümandır; ancak fiilen kâfirdir' ifadesini kullanmıştır diyor. Bunlar zaten yukarıda anlatıldı. İbni-l Cevzi onun hakkında genel bir bilgi verdikten sonra yaklaşık 100 mısralık bir şiirini sunuyor.

O şiirde şunlar var:

Hamd, mülk ve nimet sana mahsustur ey rabbimiz. Senden daha üstün bir şey yoktur. Havada kuşlar seni tesbih eder. Gökte Arş üzerinde 'müheymin/gözetip koruyansın. Yüzler sana secde ederler. Senin etrafını nur kaplamış ışık saçmaktadır. Meleklerin vardır ve onların ayakları yerde, başları da göklerde sana secde ederler. Gökler/arş senin emrinle durmaktadır. Melekler içinde Ruhul kudus denilen Cebrail ile Mikail vardır. Melekler Allah'a ibadet ederler, ruku ve secde ederler. Melekler yerde de bulunur ve her birinin görevi vardır. Allah ne doğmuş ne de doğurmuştur. Allah **'Samed'dir,** onun **'küfvü'** yoktur. Yani her şey ona muhtaçtır ve benzeri yoktur. Mahlûkat gelip geçicidir; ancak Allah hep vardır. Her şey fani olacak; ancak o baki kalacaktır. O, her daim can alır ve yaratır. Yıldırım, tüm vahşi hayvanlar ve ağaçlar onu tesbih eder.

Ümeyye putperestliğe karşı olan, kendini peygamberliğe hazırlayan biriydi. Muhammed kendini ondan önce peygamber olunca artık o vazgeçti ve bu yüzden de Muhammed'e haset eder/onu sevmezdi. Muhammed onun hakkında, 'Şiirleriyle Müslümandır; ancak fiilen kâfirdir' ifadesini kullanmıştır.

Ölümden ve ölüm sonrası öbür dünyadan kork ey insanoğlu. Allah meleklere, Âdem'e secde edin dedi. Hepsi ona secde etti; ancak biri kibirlendi, ben ateşten yaratılmışım dedi ve secde etmedi (şeytanı kasd ediyor). Şeytan hep bizi yoldan çıkarmaya çalışır. Allah âlemlerin ve yerle dağların rabbidir. Gökleri yedi kat şeklinde ve direksiz yaratmıştır. Ayrıca gökleri güneş ve ay ile aydınlatmıştır. Yukarılardan su/yağmur gönderir; onunla tarım yetişir ve canlılar hayatlarını idame ettirirler. Yeri yarar ve ondan çeşmeler, ırmaklar şeklinde su akar. Allah'tan başka her canlı yok olacaktır. Sonra zamanı gelince bir çağırıcı çağırır(melek) ve hepimiz kabirlerden kalkıp mahşere gideceğiz. Her insanın sağ ve sol eline onun kitabı(dosyası) verilecek ve sen yaptıklarını kendin oku, dünyada iken neler yaptığını kendin gör denilecektir. O zaman adalet terazisi kurulacak ve kimsenin kimseye torpili geçerli olmayacaktır. Yalnız kişinin ameli/dünyada yaptıkları ona fayda verecektir. Tabii ki Allah dilediğini bağışlayacak bu ayrı; buna engel yoktur. Günahkârlar çıplak bir halde cehenneme sevk edilecekler. Derileri yandığında bir daha eskisi gibi olacak ve sürekli bu şekilde azap edileceklerdir. Su istediklerinde kendilerine **'Hamim'** denilen kaynar su ikram edilecek. Onların ahirette yiyip içtikleri zakkumdur. Orada ölüm yoktur ki kurtulsunlar; hep böyle yaşayacaklardır.

Takva sahipleri ise cennette üzüm ve hurma gölgeliklerinde istirahat edecekler. Orada canları ne isterse vardır. Orada **istabrak** giyerler. Orada süzme baldan, sütten, temiz sudan ve insanı sarhoş etmeyen içkiden ırmaklar vardır.

Malum Âdem ile Havva'ın mitolojisi Kur'an'da anlatılıyor. Bu ikili kendilerine cennette yemesi yasak edilen maddeyi yiyince Allah onları cennetten kovuyor. Bu konuda şöyle bir ayet var: Birbirinize düşman olarak inin! Size dünyada bir süreye kadar kalma ve yararlanma imkânı veriyorum diyor.(214)

İşte Âdem-Havva ile ilgili bu cennetten atılıp dünyaya yerleştirme konusu yine daha önce Ümeyye'nin şiirlerinde işlenmiştir.

Evet; bunlar Ümeyye'nin bir şiirinin özetidir. Görüldüğü gibi nerdeyse Kur'an bu fikirlerinden adeta özetlenmiş bir kitap gibi. Bütün bu anlatılanlar Kur'an'da vardır.(215)

Ümeyye'nin şiirlerini böylece özetledikten sonra şimdi de örnek olsun diye bunlardan birkaçının Kur'an ayetlerinde yerlerini göstermeye çalışalım:

1) Ümeyye, Allah gökleri yedi kat şeklinde yaratmış ve onlara ne ayak takmış, ne de sütun: Onları kendi kudretiyle havada durdurmuştur diyor. Bu konuda Kur'an'da iki yerde, "Gökleri, gördüğünüz gibi direksiz yükselten Allah'tır" şeklinde ifade ediliyor. Yani Ümeyye'nin anlatımıyla Kur'an'daki anlatım yüzde yüz aynı.(216)

2) Ümeyye şiirlerinde, kıyamet günü suçlular cehenneme atılıp ciltleri yanınca bir daha eski haline dönüşecekler ve bu durum sürekli devam edecek. Ayrıca onlara **zincirler** vurulacak. Su istediklerinde kendilerine **hamim** (kaynar su) ve zakkum verilecek diyor. Aynı terimler(yandıklarında tekrar eski hale gelme, zincirlere vurulma, **zekkum** ve hamim kelimeleri) Kur'an'da defalarca geçiyor ve cehennemdekiler hakkında kullanılıyor. Öyle ki Kur'an'da 'hamim' kelimesi 18 yerde tekrar edilerek geçiyor. Yine Ümeyye'nin cehennemliklerin yiyip içecekleri arasında saydığı Zekkum kelimesi Kur'an'da aynı anlamda üç yerde geçiyor. Ümeyye şiirlerinde, cehennemliklere zincirler vurulacaktır diyor. Bu zincir vurma olayı Kur'an'da sekiz yerde tekraren geçiyor.

Âdem-Havva ile ilgili bu cennetten atılıp dünyaya yerleştirme konusu yine daha önce Ümeyye'nin şiirlerinde işlenmiştir.

Ayrıca Kur'an'da şu farklı detay da var: Cehennemliklere vurulacak o zincirlerin uzunluğu **70** arşındır diye. Ayetin mealini de vereyim: "Suçlu olanı, uzunluğu yetmiş arşın (zir'a) olan bir zincire vurun" deniliyor. Buna daah önce de zaten değindim.(217)

Ümeyye'nin, havada kuşlar Allah'ı tesbih eder sözü Nur Suresi 41. ayette : "Görmedin mi göklerde ve yerde olanlar, kanatlarını çırparak uçan kuşlar Allah'ı tesbih eder (şanını yüceltirler)?" şeklinde ifade ediliyor.(218)

3) Ümeyye, **"Allah sameddir ve küfvü olmayandır'** diyor. Yani her şey ona muhtaçtır, onun benzeri yoktur. Bu anlam ve aynı kelimeler olduğu gibi ayet olarak İhlâs Suresi'nde geçiyor. Orda da geçen Samet ve Küfüv kelimeleri aynı anlamı ifade ediyor.(219)

4) Cennetliklerin durumu Ümeyye şiirlerinde şöyle anlatılıyor: Cennete gireceklere orada süzme bal, temiz su, süt ve sarhoş etmeyen içki vardır diyor. Ayrıca onlar ne isterlerse orada vardır şeklinde hem genel bir ifade kullanıyor, hem de kimi nimetlerin isimlerini veriyor. Mesela orada nar, elma, hurma, zeytin, incir var diye bir kısmını ismen veriyor. Aynı durum harfiyen Kur'an'da da söz konusudur. Kur'an'da Muhammed Suresi 15. ayette, "Allah'a karşı gelmekten sakınanlara sözü verilen cennet şöyledir: Orada temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren içki ırmakları, süzme bal ırmakları vardır. Onlara orada her türlü ürün vardır" deniliyor. Başka bir ayette, "Orada canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı herşey vardır" diye geçiyor.(220)

5) Ümeyye'nin kız kardeşi onun hakkında Hz. Muhammed'e bilgi verirken uzun bir şiirini de okuyor. Buna zaten yukarıda değindim. O şiirin içeriğine ve o şiirde geçen o garip kelimelere bakıyoruz bunlar olduğu gibi Kur'an'da da var. Mesela Ümeyye cehennemliklerden söz ederken, öyle bir ateş ki sahibini her yandan kuşatır diyor. Yine cennetlik olanın durumunu işlerken, cennette onlar için yastıklar dizilmiştir diyor. Her iki konu aynı terim ve kalıplarla Kur'an'da da geçiyor.(221)

Ümeyye'nin cennet tasviri, Kur'an'daki Muhammed Suresi'nde yer alanının neredeyse aynıdır.

6) Ümeyye Allah hakkında, 'Senin etrafını nur kaplamış ışık saçmaktadır' diyor. Aynı niteleme Kur'an'da Nur suresinde de geçiyor. Ayette Allah'ın nuru şöyle izah ediliyor:

"Allah, göklerin ve yerin nurudur. Nurunun temsili şöyledir: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fanus içinde. Fanus, sanki inci gibi parlayan bir yıldız gibi mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur" deniliyor. Bu, Diyanet'in Kur'an tercemesinden alıntıdır. Bu ayetle Ümeyye'nin tanrı tanımı aynıdır.(222)

> Ümeyye, Allah gökleri yedi kat şeklinde yaratmış ve onlara ne ayak takmış, ne de sütun: Onları kendi kudretiyle havada durdurmuştur diyor. Bu konuda Kur'an'da iki yerde, "Gökleri, gördüğünüz gibi direksiz yükselten Allah'tır" şeklinde ifade ediliyor. Yani Ümeyye'nin anlatımıyla Kur'an'daki anlatım yüzde yüz aynı.

7) Ümeyye meleklerin varlığından söz ederken onlardan Cebrail ile Mikail'i ismen belirtiyor. Malum islamda ismanın şartlarından biri meleklerin varlığını kabul etmektir. Kaldı ki bu iki melek Kur'an'da da birçok yerde ismen geçiyor.

8) Ümeyye, gök gürlemesi Allah'a hamd/teşekkür eder diyor. Aynı inanç daha sonra inen Kur'an ayetlerinde onaylanıyor ve üstelik gök görlemesi Kur'an'ın bir suresinde geçtiği için o surenin de adı oluyor: "Ra'd" suresi diye. **Ra'd**, gök gürlemesi demektir. Ayet şöyledir: "Gök gürlemesi Allah'a hamd ederek onu tespih ediyor. Melekler de onun korkusundan onu tespih ediyorlar."(223)

9) Ümeyye'ye göre, Allah, Âdem'i yarattığı zaman meleklere talimat verip 'Âdem'e secde edin/onu tanıyın' dedi. Bütün melekler bu teklifi kabul edip emre itaat etti; ancak şeytan buna karşı çıktı ve secde etmedi. İşte bu mitoloji de daha sonra ayet olarak Kur'an'da birkaç yerde tekrar etmek suretiyle yerini alıyor. Tabii ki Ümeyye de bunları kendisi icat etmemişti. Bunların hepsi zaten Tevrat'tan alınmadır.

10) Kur'an'ın 64. suresinin adı Teğabün Suresi'dir. Bu bölümde Teğabün kelimesi geçtiği için surenin adı olmuştur. Teğabün aldanma anlamına gelir. Kur'an'ın bu bölümünde geçen bir ayette, **"Toplanma günü için, sizi bir araya getirdiği zaman, işte o, kimin aldandığının ortaya çıkacağı gündür (mahşer gününü kasdediyor)"** diye geçiyor. Ümeyye ise bu konuda şöyle diyor: **"Kimin aldandığı gün olan o mahşer gününde onlar bölük bölük hesaba sürüklenince artık kaçış fayda vermeyecek."** Aradaki fark, Kur'an ikinci kişinin çoğul zamirini kullanmıştır (siz), Ümeyye ise üçüncü kişinin çoğul zamirini kullanmıştır (onlar). Tabii ki bu kadar fark normaldir. Yine Kur'an'da 39. surenin adı Zümer Suresi'dir. Bu surenin 71. ayetinde Zümer kelimesi geçtiği için bu ismi almıştır. Zümer, kısım kısım/bölüm bölüm demek. Ayette, "İnkâr edenler, bölük bölük cehenneme sürüklenecekler" diye geçiyor. Bu ifade ve bu anlam Ümeyye şiirlerinde vardır.(224)

Yine Ümeyye'nin kız kardeşi onun şiirlerini Hz. Muhammed'e okurken, Ümeyye'nin, 'Allah gizli olanı da, aşikâr olanı da bilir. Şüphesiz Allah'ın vaadi yerine gelir' dediğini anlatıyor. Aynı sözler Kur'an'da ayet olarak yer alıyor.(225)

11) Cehennemin birçok ismi Kur'an'da geçiyor. Bunlardan biri de **'Sakar'**dır.

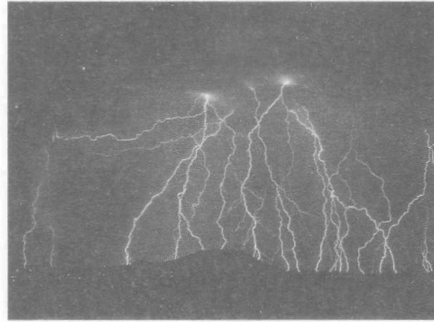
Kamer Suresi 48. ayette, "O gün yüzükoyun ateşe sürüklenecekler: 'Cehennemin dokunuşunu tadın!' denecek", deniliyor. Burada geçen cehennem, sakar olarak ifade edilmiştir. Sakar kelimesini Ümeyye de şiirlerinde işlenmiştir.

12) Ümeyye, kıyamet günü suçlular cehenneme atılırken bir de cehennem görevlileri onlarla alay edercesine, 'Siz dünyada iken size uyarıcı gelmedi mi (yani peygamber)! Onlar, bize uyarıcı geldi de biz ona kulak asmadık, şeytanın yolundan gittik diyecekler' diyor. Ümeyye'nin daha önce kullandığı bu cümle Kur'an'da yer alıyor. Nebe Suresi 8 ve 9. ayetlerinde şöyle deniliyor: "Neredeyse cehennem öfkeden çatlayacaktır! Oraya bir topluluk atıldıkça bekçileri onlara, 'Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?' diye soracaklar. Onlar da şöyle diyecekler: 'Evet, bize uyarıcı geldi. Fakat biz onu yalanladık' ve 'Allah hiçbir şey indirmemiştir; siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz' dedik." Görüldüğü gibi ayet, Ümeyye'nin kullandığı ifade ve anlamların aynısını içeriyor.

13) Kur'an'da İnsan Suresi'nde, 'Orada (cennette) kendilerine, katkısı **'Zencefil'** olan içecekle dolu bir kâseden içirilir. Orada bir pınar ki ona **'Selsebil'** adı verilir" diye geçiyor.(226)

Bu ifadeler Ümeyye'nin şiirlerinde de aynı anlamda kullanılmıştır ve üstelik bu kelimeler Arapça değil; bunlar Farsçadır. Yani nasıl Ümeyye bir taktik olarak yabancı kelimeler kullanmışsa, ondan sonra Hz. Muhammed de aynı yöntemi Kur'an'da uygulamıştır. Kimse belki bunu farketmemiş; ancak önemli bir tespit.(227)

14) Kur'an'da oruçlular hakkında, "Şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırdedilinceye kadar yeyin, için" deniliyor. Burada ufukta aydınlık olunca (ki buna fecr-i

Ümeyye, gök gürlemesi Allah'a hamd/teşekkür eder diyor. Aynı inanç daha sonra inen Kur'an ayetlerinde onaylanıyor.

sadık denir) artık yeme-içmeyi bırakın demektetir; ancak ayette kullanılan ifade mezacidir: Beyaz iplik, siyah iplik tabirleri kullanılmıştır. İşte bu ifade de Ümeyye şiirlerinde vardır. Yani detayına kadar Kur'an'la eski şairlerin ifadeleri içiçedir.(228)

15) Kur'an'da cennet hurilerinden sıkça söz ediliyor. Bunlar bakireler, daha önce kimseyle aşk yaşamamışlardır şeklinde anlatılıyorlar. Aynı durum Ümeyye şiirlerinde de vardır. Kur'an'da Rahman suresinde huriler hakkında kullanılan ifadeler aynen Ümeyye şiirlerinde de geçiyor. Hatta Kur'an'da cennetliklerin giyecekleri ve

> Ümeyye'ye göre, Allah, Âdem'i yarattığı zaman meleklere talimat verip 'Âdem'e secde edin/onu tanıyın' dedi. Bütün melekler bu teklifi kabul edip emre itaat etti; ancak şeytan buna karşı çıktı ve secde etmedi. İşte bu mitoloji de daha sonra ayet olarak Kur'an'da birkaç yerde tekrar etmek suretiyle yerini alıyor. Tabii ki Ümeyye de bunları kendisi icat etmemişti. Bunların hepsi zaten Tevrat'tan alınmadır.

oturacakları yerler anlatılırken **'Sündüs, İstabrak** ve **Eraik'** terimleri kullanılmıştır ki, bu kelimeler de az önce geçen Zencefil ve Selsebil gibi Arapça değil; Farsçadır. Sündüs, ince, halis ipek; İstabrak, kalın ipek/atlas; Eraik de tahtalar, adeta koltuklar demek. İşte bu kelimeler de Ümeyye şiirlerinde cennet hakkında kullanılmıştır.(229)

16) Kur'an'da birkaç yerde anlatılan Lut kavmiyle ilgili olaylar, olduğu gibi Ümeyye şiirlerinde de geçiyor. Hani Lut zamanında homoseksüellik meşhurmuş, Lut bununla mücadele etmiş; ancak kavmi bunu terk etmeyince Allah tarafından cezalandırılmışlar. Ümeyye bunu şiir halinde işlemiştir. Yine Kur'an'da anlatılan Yunus Peygamber'in kendini denize atlaması ve büyük bir balığın onu yutması, sonra Allah'ın onu kurtarıp sahile atması ve sudan yeni çıkmış, canı bozulmasın diye ona şemsiye gibi bir kabak fidanını yaratması gibi anlatımlar Ümeyye'nin şiirlerinde detayına kadar vardır. Hatta meşhur müfessir (Kur'an yorumcusu) İmam Suyuti, Dürrü'l Mensur adlı tefsirinde bu konuda net belirtiyor: Ümeyye, henüz İslam yok iken Yunus'un bu olayını şiirlerinde işlemiştir diyor.(230)

Yine Kur'an'da Zil-karneyn mitolojisi anlatılırken (hani dünyayı sözde çok gezmiş) bir yerde "Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu, kara balçıklı bir gözede batar buldu" deniliyor. Konu nedir, inandırıcı mıdır bunun üzerinde durmuyorum. Ama şu var ki Kur'an'a göre güneş batarken balçıklı bir pınarda batıyormuş. Yani milyonlarca kat dünyadan büyük olan güneş akşamları batınca bir pınarda kaybolup gidiyormuş. Bu ayete benzer bir açıklama da başta Buhari'de birkaç yerde, Müslim'de ve diğer hadis kaynaklarında geçiyor. Ebu Zer-i Gıfari, "Hz. Muhammed bana, 'ey Eba zer! Güneş akşamleyin batarken nereye gittiğini biliyor musun?' diye sordu. Ben, 'hayır' dedim. Kendisi yanıt verdi: 'Güneş her akşam batınca Allah'ın huzura ona secde etmeye gider ve Allah ona izin verir.'" Daha sonra ona, doğru geldiğin yere git, tekrar görevine devam der ve devri-i daim şeklinde hergün bu iş

Kur'an'da birkaç yerde anlatılan Lut kavmiyle ilgili olaylar, olduğu gibi Ümeyye şiirlerinde de geçiyor. Hani Lut zamanında homoseksüellik meşhurmuş, Lut bununla mücadele etmiş; ancak kavmi bunu terk etmeyince Allah tarafından cezalandırılmışlar. Ümeyye bunu şiir halinde işlemiştir.

sürer, diyor. Burada demek istediğim, Zil-Karneyn'le ilgili bu söz, Muhammed'den önce yaşamış şairlerin şiirlerinde geçiyor; ilgili ayetin çoğu tefsirlerinde bu yazılıyor. Lüveys Şeyho (1927.ö) yazdığı bir kitabında bu sözün Ümeyye şiirlerinde var olduğunu belirtiyor ve şiiri de yazıyor.(231)

Kur'an'da anlatılan çoğu hikayeleri o zaman birçok insan biliyor ve anlatıyordu zaten. Süveyd b. Samıt adında bir şahıs Hz. Muhammed'in yanına gelir. Süveyd Muhammed'e, sende olan (Kur'an ayetleri) bende de vardır diyor. Muhammed ona, göster bakalım deyince; adam Lokman Hekim'le ilgili bilgilerin yazılı olduğu bir belgeyi gösteriyor. Muhammed o bilgileri görünce, 'Güzeldir; ancak benimki Allah'tan gelmedir ve ben peygamberim' karşılığını veriyor. Hem beğeniyor, güzel şeylerdir diyor ve onlardan ayetlerini oluşturuyor, hem de sizinki önemli değil; benimki Allah'tan gelmiştir ve ben peygamberim diyor.(232)

Daha ilginç bir mitoloji anlatayım. Ümeyye bir şiirinde, Allah'ın Arş'ını dört şey (Arslan, öküz...) taşır diyor ve sayıyor. Onun bu şiiri Muhammed'e okunuyor ve ne hikmetse daha sonra Kur'an ayetleri inince bakıyoruz benzer bir inanç Kur'an'da da geçiyor. İlgili ayet şöyle: "Melekler de onun kenarlarındadır. O gün Rabbının Arş'ını, bunların üstünde sekiz tanesi taşır". Arş demek, uazydaki Samanyolu, Galaksi gibi her şey demek. Öküz arslan mitolojisini bırakalım da; Kur'an'a göre sekiz melek onu taşıyacakmış. Peki bu kadar büyük olan Arş cenaze midir ki sekiz kişi boyunlarına alıp taşısınlar; taşıyıp da nereye götürecekler hayrola!(233)

Hani Ümeyye dört demiş; ancak Kur'an'da artış var; Arş'ı taşıyanlar sekizdir diye geçiyor. Kur'an yorumcuları bu ayeti açıklarken bu dört rakam konusuna da değinmişler. Şöyle ki, şu an dört kişi taşıyor; ancak Kıyamet günü bu sayı sekiz olacak demişler. Evet; bunu Taberi, Suyuti gibi Kur'an yorumcuları ilgili ayet bölümünde bu şekilde işlemişlerdir.(234)

Vaazlarda hep söyleniyor, efendim Kur'an'da geçiyor ki, bilenlerle bilmeyenler bir olur?' diye. Yani Kur'an ilme önem veriyor diye. Bir kere ayet fizik, kimya, biyoloji, sosyoloji gibi ilimlerden bahsetmiyor. Buradaki bilgiden neyin kasdedildiğini anlamak için ayetten önce geçen bir-iki cümleye bakmak lazım.Hemen bir önceki ayeti de verelim: Gece saatlerinde secde ederek, ayakta durarak ibadet eden, ahiretten korkan ve rabbinin rahmetini umanla bunun tersi(bir önceki ayette geçen) bir olur mu? De ki: "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Doğrusu ancak sağduyu sahipleri öğüt alır diyor. Demek ki burada bilgiden kasıt, gece secde edip namaz kılmak, ibadet etmek demektir. Yani Kur'an tanrısı insanı kendine ibadet etmeye teşvikten bahsediyor ve bilgi dediği şey insanın kendisine kul-köle olmasıdır, bol bol namaz kılması, secde etemsidir. Ayet gayet açıktır; yoksa ilme teşvik varmış gibi, sanki ilim tahsiliyle ilgili bir devrim önermiş anlamını çıkaramayız. Başka bir ayette gözü olanla kör olan aynı mı deniliyor. Bunlar faydalı mı değil mi tartışmalarından ziyade; ben burada konumuzla ilgili farklı bir şey söylemek isterim. İşte bütün bunlar da Ümeyye'nin şiirlerinde var. Hatta Ümeyye'nin şiirlerinde, gözü olanla kör olan aynı olur mu ifadesi de var. Bu cümle olduğu gibi Kur'an'da da geçiyor.(235)

Ümeyye'nin söylemlerinde ayrıca çarpıcı bazı ifadeler dikkatimi çekiyor. Mesela Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmiş, onun hakkında medhiyeler yazmış türden ifadeler var. Peki kimi İslam alimleri niye böyle bir uydurmaya başvurmuşlar? Çünkü Kur'an'la Ümeyye fikirleri o kadar içiçe ki, Ümeyye Müslüman sayılmazsa açık bir şekilde denilebilir ki Muhammed ayetlerini ondan kopya etmiştir de ondan. Bu yüzden zaman içinde bilerek onun şiirleri arasına Muhammed hakkında uyduruk medhiyeler sığdırmışlardır. Halbuki adam Muhammed'den önce yaşayıp bu düşüncelerini ortaya atmış ve ölünce de Müslüman olmamıştır. Bu konuda tüm İslam tarihçileri hemfikirdir. Burada Hz. Muhammed'i kurtarmak için açık bir şekilde adama iftira edilmiştir. Hatta Bedir Harbi'nde Muhammed ve taraftarlarınca katledilen Mekkeliler hakkında Ümeyye, 'Muhammed eğer peygamber olsaydı akrabası olan bu insanları öldürmezdi' diyerek onu şiddetle eleştirmiştir.(236)

Ümeyye hakkında en başta Buhari, Müslim ve diğer hadis külliyatında Hz. Muhammed'in şu sözü geçiyor: "Ümeyye

Kur'an'da anlatılan çoğu hikayeleri o zaman, o coğrafyadaki birçok insan biliyor ve anlatıyordu zaten.

az kalmış Müslüman sayılsın." Yani onun fikirleriyle Kur'an ayetleri o kadar içiçe ki Muhammed onun hakkında böyle bir açıklamada bulunuyor. Bu ifade Buhari'de üç yerde, Müslim'de birkaç rivayetle geçiyor.(237)

Dikkatimi çeken ilginç bir durum daha söz konusu. Ümeyye düşünceleriyle yüzde yüz örtüşen ayetler hep Mekke'de inen surelerde geçiyor. Bu şu demektir ki, Ümeyye Mekke bölgesinde doğmuş orada düşüncelerini ortaya atmıştır. Bu yüzden Hz. Muhammed henüz Mekke'de iken oluşturduğu surelerde sıcağı sıcağına onun fikirlerini orada işlemiştir.

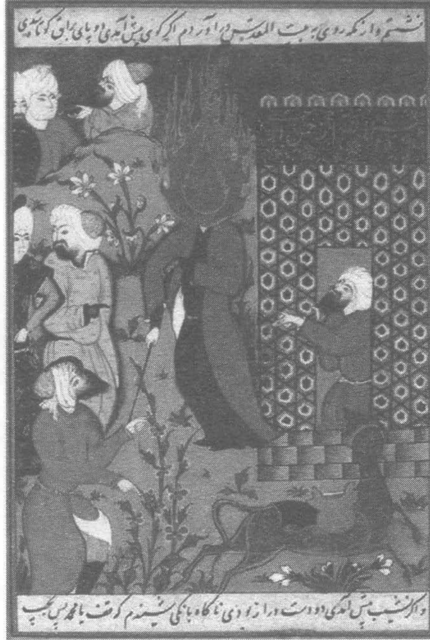
Ebu Süfyan anlatıyor: Henüz Muhammed peygamberliğini ilan etmemişti. Benle Ümeyye ticaret için Şam taraflarına gitmiştik. Benimle Ümeyye arasında yapılan konuşmada Ümeyye "Allah'a yemin ederim ki biz kıyamet günü mahşerde toplanacağız ve yaptıklarımızdan sorguya çekileceğiz. Yine Allah'a yemin olsun ki o zaman bir kısım insanlar cennete, bir kısmı da cehenneme girecektir" dedi. Burada Ebu Süfyan şunu kesinlikle vurguluyor ki, o zaman Muhammed henüz peygamber olmamıştı.(238)

Kur'an'da ise bu içeriğin karşılığı şöyledir:

"Yemin olsun ki siz kabirlerinizden kalkıp mahşere gideceksiniz ve dünyada yaptıklarınızdan sorgulanacaksınız.(239) Kıyamet günü bir kısım insanlar cennete, bir kısmı da cehenneme girecektir.(240)

Bu örnekte dikkatleri çeken bir detay daha vardır. Ümeyye bunları anlatırken nasıl yeminle başlamışsa, Kur'an'da da bunlar anlatılırken yeminle başlanmıştır. Ayrıca Kur'an'da mahşerle ilgili ayetlerin sayısı hayli fazla.(241)

Ümeyye şiirleriyle ayetler arasındaki birebir uygunluk konusunda fikir olsun diye özet bir bilgi sundum; yoksa kapsamlı bir karşılaştırma yapıldığında Kur'an'la onun şiirleri arasında çok zengin bir ortak tablo ile karşı karşıya kalınır. Ben bu konuda araştırma yapmak isteyen ilahiyatçılara şunu öneriyorum. Dr. Sücey Cemil'in

hazırlayıp tahkik ettiği Ümeyye'nin şiir divanı veya Dr. Abdulhafiz Satli'nin hazırladığı Ümeyye divanını, ya da Seyfettin Kâtip ve Ahmet Ussam Katib'in hazırlamış oldukları Ümeyye'nin şiir divanına bakabilirler. O zaman göreceklerdir ki Kur'an'la Ümeyye fikirleri arasında nerdeyse yüzde yüz bir ortaklık vardır.

O dönemde veya o döneme yakın; ancak daha önce yaşamış olan şair ve düşünce adamları sadece yukarıda kendilerinden bilgi verdiğim kişiler değildi. Kur'an'da anlatılanların yeni şeyler olmadığı, daha önce değişik şahıs ve kesimler

> Ümeyye düşünceleriyle yüzde yüz örtüşen ayetler hep Mekke'de inen surelerde geçiyor. Bu şu demektir ki, Ümeyye Mekke bölgesinde doğmuş; orada düşüncelerini ortaya atmıştır. Bu yüzden Hz. Muhammed henüz Mekke'de iken oluşturduğu surelerde sıcağı sıcağına onun fikirlerini orada işlemiştir.

tarafından dile getirildiği konusunda bir fikir oluşsun diye başka birkaç şairden kısa bazı bilgiler vermek isterim. Burada bir noktayı belirtmek isterim. Hz. Muhammed önemli bir ailenin çocuğuydu/yani köylü çocuğu değildi. Onun zamanında o kadar şiire önem verilirdi ki, güzel ve etkileyci bir şiir için insanlar namazda secde eder gibi secde ederdi. Nitekim Lebid b. Rabia beğendiği bir şiiri okuyunca katırından inip secdeye varır ve nedenini soranlara şu yanıtı verir: Siz nasıl namazda secde ediyorsanız benim yanımda da şiirin secdesi vardır. İşte Hz. Muhammed zamanında şiirin vardığı aşama, değer bu iken Muhammed'in bundan habersiz olduğu, bigane kaldığı söylenebilir mi?·

Bir ara Muhammed'in yanında Antere b. Şedad Absi'nin şiirlerinden bir bölüm okununca kendisi, ondan övgüyle söz eder.(242)

Kaldı ki, o şiirleri çözebilecek bir dile de sahipti. Kendisi, Hicaz bölgesinde benim gibi mükemmel bir Arapça bilen yoktur diyor ve nedenini de şöyle açıklıyor. Ben, en güzel Arapça'nın konuşulduğu Sadoğulları bölgesinde büyüdüm; bu önemli bir etken. Ayrıca bürokrat, Mekke site devletini yöneten bir ailenin çocuğuyum diyor. Durum böyle olunca onun şiirden anlaması sorun değildi. Kaldı ki çözülmeyen yerler varsa ona yardımcı olan ekip vardı, bu konuda zorluk çekmiyordu. Yalnız kendisi lehte olan şiiri övmüş, aleyhte olanı da yermiştir. Kısacası, onun sistemini eleştiren şiirlere şiddetle karşıydı. Bu gibiler için, insanın içi irinle doluysa, şiir bilmesinden daha iyidir diyordu. Bu hadis Müslim'de geçiyor.(243)

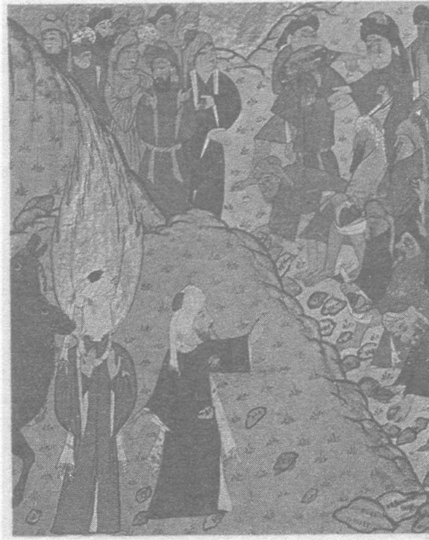
Ben burada Hz. Muhammed'den önce yaşamış ve kısmen de kendisinin onlara yetiştiği birkaç şairden söz ettim, Kur'an ayetlerinin onların görüşleriyle ne kadar içli dışlı olduğunu izah ettim. Tabii ki o dönemde varoluşla ilgili kafa yoran insanlar sadece bu birkaç kişi değildi. Bunlar örnek olsun diye yazdım. Bunlar gibi birçok insan vardı. Onlardan birkaçını dipnot olarak ekliyorum. Zaten elimdeki kitapta onlardan da bazı örnekler sunacağım.(244)

J) MÜSEYLEME VE DİĞER PEYGAMBER ADAYLARI

Her şeyden önce Müslümanların bilmediği bir gerçek var. "Ey ahali! Haberiniz olsun ben yaratıcı/yaratıcılardan görev aldım, siz söylediklerime uymak zorundasınız" görüşü, çok eskilere dayanır. Örnek vermek gerekirse, Hammurabi kendi kanunun hemen başında, "beni Anum, hava tanrısı Enlil, çoban tanrısı Marduk gönderdi ve siz beni dinlemek zorundasınız" diye başlıyor ve devamla birçok tanrının isimlerini sıralıyor.(245)

Eskiden insanoğlu tabii afetlere karşı korkunca çeşitli ilahlara inanmak zorunda kalmış. Bu arada kimi açıkgözler de kendilerini o tanrı-tanrılar/tanrıçaların bir temsilcisi olarak insanlara takdim etmişlerdir. Bu inanç zaman içinde farklı düzenlemelerle değişik kişiler tarafından takip edilmiş; Hz. Muhammed dönemi ve hatta ondan sonra da bu gelenek devam etmiştir. Kimisi projesinde başarı gösterebilmiş, kimisi kaybetmiştir. Bu konuda Sad el-Gamıdi'nin hazırlamış olduğu doktora tezinde geniş bilgiler var. Bu adam hem Hz. Muhammed zamanındaki peygamber adaylarından, hem de ondan sonra Emevi ve Abbasiler döneminde peygamberlik iddiasında bulunan kişilerden bahsediyor. Hz.Muhammed zamanında peygamberlik iddiasında bulunan insanlar çoktu.(246)

Yukarıda da belirtildiği gibi Hz. Muhammed'den önce Ümeyy b.Ebi Salt buna hazırlanıyordu; ancak Muhammed ondan önce peygamberliğini ilan edince onunki kursağında kalır. Bir de peygamber adaylarından meşhur Müseyleme, Hz. Muhammed'e teklif sunuyor, gel birlikte/ortaklaşa bu görevi icra edelim diyor. Ama Hz. Muhammed bunu kabul etmiyor/tek başına iktidar olmak istiyor. Şu da var ki, Hz. Muhammed hayatta iken bu adamı mağlup edemedi; ancak vefatından sonra Ebubekir zamanında ona karşı yapılan savaşta mağlup oldu ve bu savaşta yaklaşık 11 bin insan kılıçtan geçirildi. Yine Hıristiyan asıllı Şecah binti Haris adında bir bayan da o dönemde peygamberliğini ilan etti. Suriye'de Yakıd adında

Hz. Muhammed önemli bir ailenin çocuğuydu/yani köylü çocuğu değildi.

başka bir bayan, Umman'da Lakid b. Malik ve daha birçok insan peygamber olduğunu öne sürdüler. Burada demek istediğim, o dönemde peygamberlik eskiden kalma bir nevi kültür, iktidar aracı olarak halk nezdinde biliniyordu. Hz. Muhammed bu konuda başarılı oldu; diğerleri tarih sahnesinden silindi. Hep söylüyorum: Hz. Muhammed'in başarı nedeni, etrafındaki insanlara, inanmayanların kız ve kadınları cariye olarak size helaldir, malları da ganimettir deyip bunu tanrı emri olarak öne sürmesidir. Böylece bölge halkı korkudan inanmak zorunda kalıyordu. Ama Hz. Muhammed vefat edince kaçan kaçana, nerdeyse herkes İslamiyeti bıraktı. Bundan bahsettik. Daha sonra yine kılıç zoruyla Ebubekir döneminde kendilerini toparlayabildiler. Çünkü ayrılanlar aşiret aşiretti, onların organize orduları yoktu. Müslümanların ise orduları vardı ve Muhammed zamanında da birçok savaşa katılmaları sebebiyle deneyim sahibiydiler. O yüzden İslami iktidar peşinde olanlar kendilerini toparlama konusunda daha şanslıydılar. Kısacası, Hz. Muhammed'in peygamber olarak ortaya çıkmasında, öteden beri kültür haline gelen bu müesseseyi de hesaba katmak gerekir. Durup dururken hemen aniden bu fikir ortaya çıkmadı.

> Her şeyden önce Müslümanların bilmediği bir gerçek var. Ey ahali! Haberiniz olsun ben yaratıcı/yaratıcılardan görev aldım, siz söylediklerime uymak zorundasınız görüşü, çok eskilere dayanır.
> Bu inanç zaman için farklı düzenlemelerle değişik kişiler tarafından takip edilmiş.

K) ESKİLERE AİT ANLAMLI SÖZLEŞMELERİ AYETE ÇEVİRMEK

Kur'an'ın 114 suresinden birinin adı Kureyş Suresi'dir. Hz. Muhammed'in soyu olan Kureyş'le ilgili bir konudan söz ettiği için bu ismi almıştır. İlkin tarihi olayı anlatıp sonra ilgili ayetleri sunayım. Hz. Muhammed'in dedelerinden Haşim b. Abdulmenaf zamanında Kureyş'in ekonomik durumu kötüye gider. Hatta bazı fakir aileler çadırlarını kurup açlıktan dolayı içinde ölümü bekliyorlardı. Yaygın olan görüşe göre Haşim az sonra sunacağım formülü bulur; ancak kimi kaynaklarda Haşim'le birlikte kardeşleri Abdüşems, Muttallip ve Menaf'da ilgili projede varmış. Haşim'le birlikte bu dört kişi, Kureyşler'i bu açlık felaketinden kurtarmak için ilk önce acil müdahale olarak şu çözümü getirirler: Her zengin aile, yanına ölüme terk edilmiş bir aileyi alsın diyorlar ve gereken yapılıyor. Tabii ki bu geçici bir çözüm. Daha sonra komşu ülkelerle ilişki kurup daimi çözüm yollarını arıyorlar. Sonunda Habeşistan, Yemen, İran(Fars) ve Şam(Rum) devletleriyle temasa geçerek bu ülkelerle cüz'i bir vergi vermek suretiyle ticaret anlaşmaları yapıyorlar. Bu dört kardeşten Haşim Şam/Rum imparatorluğu ile, Muttallip Yemen'le, Menaf doğu cephesi İran'la ve Abdüşems de Habeşistan'la anlaşma yapıyor. Bunun sonucu olarak ticaret gelişiyor ve Kureyşiler kendilerini toparlıyorlar, ekonomilerini düzlüğe çıkarıyorlar. Bunlar kı-

Hz. Muhammed vefat edince kaçan kaçana, nerdeyse herkes İslamiyeti bıraktı. Daha sonra yine kılıç zoruyla Ebubekir döneminde kendilerini toparlayabildiler. Çünkü ayrılanlar aşiret aşiretti, onların organize orduları yoktu. Müslümanların ise orduları vardı ve Muhammed zamanında da birçok savaşa katılmaları sebebiyle deneyim sahibiydiler. O yüzden İslami iktidar peşinde olanlar kendilerini toparlama konusunda daha şanslıydılar.

şın Habeşistan, Yemen(Himyer'e kadar) ticaret yapmaya başlıyorlar; yazın da Şam (Rum bölgesi), Basra ve İran taraflarına gidip oralarda ticaret yapıyorlar. Ayrıca Mekke'ye gelen yol güzergâhlarının güvenliğini sağlıyor ve böylece dışarıdan da tüccarlar oralara mal götürüp satmaya başlıyorlar. Kısacası, bu ülkelerle yapılan ticari anlaşmalar Kureyşileri kurtardığı gibi, onların hem refah seviyelerini yükseltiyor, hem de komşu ülkeler nezdinde itibarlarını artırıyor. Evet; Kureyşleri akıllı bir formülle kurtaran Haşim'in bu icraatını anlatanlar arasında, Kur'an yorumcularından Fahrettin Rezi, Kurtubi, Suyuti, İbni Aşur ve İbni Manzur gibileri var.(247)

Burada iki nokta takdire şayandır. Biri, Haşim'in ortaya koyduğu insani düşünce: Her zengin yanına yoksul bir aile alsın fikri. İkincisi, komşu devletlerle anlaşıp ticareti geliştirmek ve halkını yoksulluktan kurtarmak. Bence Haşim bu haliyle ben peygamberim deseydi daha mantıklı ve inandırıcı olurdu!(248)

İşte Hz. Muhammed daha sonra peygamber olunca bu olayı bir tanrı müdahalesi olarak ele alıyor ve buna Kur'an'da yer ayırıyor. İlgili ayetlerin anlamını da vereyim. *"Kureyş'e kış ve yaz seyahatleri kolaylaştırıldığı için onlar, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin (Ka'be'nin) rabbine kulluk etsinler"* diyor. Peki, fazla uzatmadan kısa bir cümleyle sormak lazım: Adam diplomasi yapmış, kafasını kullanıp toplumunu açlıktan kurtarmışsa; bunun Allah'la ne alakası var! Adam toplumuna çare bulmuş, onları açlıktan kurtarmış ve yıllar sonra Muhammed dünyaya gelip kendini peygamber ilan edince, "Cebrail geldi ayetler getirdi, eskiden Allah sizi o açlıktan kurtardığı için ona ibadet edin" şeklinde ayet indiriyor ve üstelik bu olayın işlendiği iki satırlık surenin adı da Kureyş suresi oluyor. Gerçekten ilginç bir olay. İşte Muhammed böylesine bir Muhammed'di: Hesabına gelen konuyu nerede, ne zaman işlenmişse işlensin buna bakmaksızın alıp ayet olarak değerlendiriyordu.(249)

L) HİLFÜ'L FÜDUL TEŞKİLATI

Bu teşkilat ilkin Curhumiler zamanında icat edilmiş. Çeşitli kabilelerin ileri gelenleri bir araya gelip bölgelerinde haksızlığı önlemek amacıyla kurmuşlardır. Bugünkü tabirle bir nevi insan hakları teşkilatı gibi bir anlam taşıyordu. Tabi ki her sistem için geçerli olduğu gibi bu da zaman içinde meydana gelen kavgalar-savaşlar yüzünden uygulamadan kaldırılır. Araştırmacılara göre Arapların tarihinde en insani ve en çok beğenilen teşkilat budur. Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce Mekke'de bunun tekrar canlandırılmasının nedeni şöyle açıklanır: Mekke dışından bir tüccar mal getirip Mekke'de satmak ister. Bunu As b.Vail adında bir Mekkeli satın alır; ancak parasını ödemez. As, Mekke'de önemli biri olarak biliniyordu. Adam durumu Mekke'de çeşitli ailelere bildirir; ancak onlar yardımcı olmazlar. Bu sefer adam sabaha doğru Ebu Kubeys dağına çıkıp şöyle seslenir. Ki o sırada herkes Ka'be'de ibadet halinde adamın sesini duyar.

Ey Fihroğulları! Bir mazluma yetişin. Mekke'nin ortasında malım elimden gitti. Ey toplananlar! Ka'be'de grup grup Umresini yapamayan perişan bir ziyaretçi var. Ey Hicr ile Haceru'l-Esved arasında toplananlar! Bu mukaddes yer, keremini ta-

Eskiden insanoğlu tabii afetlere karşı korkunca çeşitli ilahlara inanmak zorunda kalmış. Bazı açıkgözler de kendilerini o tanrı-tanrılar/tanrıçaların bir temsilcisi olarak insanlara takdim etmişlerdir.

mamlayanlarındır. Günahkar ve zalim kişinin elbisesi, o kişiye saygı ve asalet vermez diyor. Bunu duyan Zübeyir b. Abdulmuttalip hemen harekete geçiyor; başta Haşim, Zühre ve Teymoğulları olmak üzere kabile liderleri Abdullah b. Cüd'a'nın evinde toplanıyorlar. Abdullah onlara yemek veriyor. Ondan sonra ortaya attıkları ortak görüş üzerine yemin içiyorlar, Allah'a söz veriyorlar. Hepsi, tümümüz bir ses olup Mekke şehrinde ve çevresinde mazlumu zalime karşı koruyacağız; ta ki hakkına kavuşana kadar. Bu mazlum ister yerli, ister yabancı olsun mutlaka korunacaktır ilkesi üzerine anlaşıp yemin içiyorlar. İlk olarak hemen kalkıp As'ın evine gidiyorlar ve o yabancının parasını ondan alıp sahibine veriyorlar. (250)

O kadar etkili sonuç veriyor ki, daha sonra Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin ile o zaman Medine emiri olan Velit b. Utbe arasında bir mal konusunda anlaşmazlık çıkıyor. Velit makam yetkisini de kullanıp Hz. Hüseyin'e karşı dik davranınca; Hüseyin ona, "Ben durumu Hilfü'l Fudul" teşkilatı yetkililerine aktaracağım diyor. Burada gayem bu iki şahıs arasında geçen olayı anlatmak değil. Maksat, Hz. Hüseyin'e kadar bu teşkilatın ne kadar da olumlu anlamda etkili olduğunu belirtmek. Hüseyin burada İslami mahkemeden söz etmiyor; sonuç getirici olarak bu teşkilatı adres gösteriyor. Bu olay, teşkilatın ne kadar önemli olduğunun bariz bir kanıtıdır. (251)

Daha sonra Müslümanlar arasında meydana gelen ikdidar kavgaları sonucu kimse artık bu teşkilatı dinlemiyor ve tarihe karışıyor. Mesela Muaviye, Yezit gibileri varken o teşkilatın geçerliliği söz konusu olur mu? Hz. Muhammed henüz 10 yaşlarındayken kendisi de sık sık o teşkilata uğrayıp olup bitenleri izliyordu. Yani orası onun için bir hayat okuluydu demek yerindedir.

Hz. Muhammed bu teşkilatın önemini şu sözleriyle dile getiriyor: "Abdullah b. Ced'an evinde ben de bu teşkilata katıldım. Bu, benim için kızıl develere sahip olmaktan daha kıymetlidir. Şayet beni oraya çağırırlarsa islam geldiği halde ben yine giderim" diyor. Bu hadis onlarca İslami kaynakta geçiyor. Bu olayda önemli olan şudur. Hz. Muhammed yirmi yaşlarından itibaren(590.m) bu teşkilatla tanışıyor, burada bir pratik görüyor. Bu kendisi için aynı zamanda bir hayat okulu, bir bilgi merkezi. Bir diğer nokta, peygamber olduğu halde, 'Ben oraya çağırılsam yine seve seve giderim ve bunu kızıl develere sahip olmama da tercih ederim' diyor. Bu açıklamalar, teşkilatın ne kadar önemli olduğunun itirafıdır. Ne yazık ki Hz. Muhammed oraya gidip olup bitenleri gördüğü ve az önce geçtiği gibi teşkilatta hakkında olumlu beyanatta bulunduğu halde bu teşkilatın özüne uygun bir ayeti Kur'an'da bulmak zor. Hem Hz. Muhammed'in 20 yaşında iken bu teşkilata gidip gelmesi, hem peygamber olduktan sonra, "şayet oraya davet edilirsem bir daha giderim ve orayı kızıl develere sahip olmaya tercih ederim" demesi ve hem de Hz. Hüseyin ile Velit b. Utbe arasında meydana gelen anlaşmazlık sonucu Hüseyin'in, ben durumu 'Hilfü'l fudul' yetkililerine aktaracağım sözüyle ilgili kaynakları dipnot olarak ekledim. Bunlar arasında en başta Buhari geldiğini belirtmek isterim. (252)

Muhammed, hesabına gelen konuyu nerede, ne zaman işlenmişse işlensin buna bakmaksızın alıp ayet olarak değerlendiriyordu.

> Hz. Muhammed daha sonra peygamber Kureyşlilerin olayını bir tanrı müdahalesi olarak ele alıyor ve buna Kur'an'da yer ayırıyor: "Kureyş'e kış ve yaz seyahatleri kolaylaştırıldığı için onlar, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin (Ka'be'nin) rabbine kulluk etsinler" diyor.

M) FARKLI İNANÇLARI HZ.MUHAMMED'E AKTARANLAR (GERÇEK CEBRAİLLER)

Şimdiye kadar Kur'an'daki bilgileri Tevrat, İncil, eski örf-adetler, şairlerin şiirleri ve halk arasındaki efsanelerle karşılaştırmaya çalıştım, bu konuda geniş bir tespit, geniş bir bilgi sundum.

Bu başlıkta ise eski inançlardan Tevrat'a, İncil'den diğer Ortadoğu dinlerine ve o gün var olan önemli şahısların şiirlerine, düşüncelerine kadar bunları tarayıp Hz. Muhammed için hazır hale getiren, Kur'an'ın ortaya çıkmasına katkıları olan şahıslar (Hz. Muhammed'in asıl Cebrailleri) üzerinde duracağım. Başka bir ifadeyle, faydasız, mitoloji de olsa bu eski bilgileri kim derleyip Hz. Muhammed'e hazır hale getirdi ve o da yeni bir ambalajla Kur'an'ı nasıl ortaya koydu? İşte benim en çok benimsediğin konu burası. Bakalım kimlerin katkısı olmuş, kimler Hz. Muhammed'e bu bilgileri aktarmış göreceğiz.

Bu cümlelerimden "Efemdim bakın işte yazar da itiraf ediyor ki Kur'an'ın ortaya atılması zor bir olay. Bu yüzden ona bir ekip bulmak zorunda kalıyor" gibi bir yanlış algı ortaya çıkmasın. Kur'an'da zor ve yeni bir konu yoktur; ancak Tevrat'tan olsun, İncil'den olsun bu bilgileri Muhammed'e aktaranlar var mıydı; yoksa kendisi mi Tevrat ve İncil okumuş, onlardan alıntı yapıp Kur'an'a mı geçiriyordu; buna açıklık getirmeye çalışacağım. Diyelim günümüzde biri kalksa her üç kutsal kitabı (Tevrat, İncil ve Kur'an'ı) önüne koyup bunlardan bir özet çıkarıp yeni bir isimle ortaya koysa biz kalkıp ona peygamber mi diyelim! İşte Muhammed'in durumu böyledir. Kaldı ki bu hikâyeleri birilerinden dinleyip yazmadan sözlü olarak anlatmak zor bir iş de değil. Zaten Kur'an, halife Os-

man'a kadar yazılı olarak ortalıkta yoktu, hep sözlü olarak ağızdan ağıza dolaşıyordu. Benim bir halam var; hala yaşıyor ve okur-yazar da değil. Onu tanıyanlar, kendisine aslında sen kolaylıkla parlamenterlik yapabilirsin diyorlar. Şunu demek istiyorum: Eğer Hz. Muhammed o zaman birilerinden Yusuf-Züleyha, Musa-Firavun, Nuh tufanı, Süleyman-Belkıs olayları gibi Kur'an'da anlatılan hikâyeleri dinlemişse pekâlâ bunları anlatabilir; bu zor olan bir iş değil ki. Kaldı ki bu konuda ona yardımcı olanlar vardı. İşte bu başlıkta bunlardan bahsedeceğim.

Hz. Hatice ve amcaoğlu Varaka b. Nevfel

Hemen konunun başında şunu açık bir şekilde belirteyim ki, *Kur'an'ın asıl mimarları Hatice ve Varaka b. Nevfel idi.* Nasıl elektirik formülünü Edison bulmuş ve ondan sonra gelen elektrik mühendisleri elektiriği daha da ileriye götürmüşlerse Kur'an da aynen böyledir. İlk pirleri bu iki kişidir. Daha sonra farklı kişilerden Tevrat'taki hikâyeleri öğrenip daha da geliştirmiştir. Bunu Varaka ve Hatice şahsında kanıtlarıyla ortaya koymaya çalışacağım. Hatice henüz Hz. Muhammed'le evlenmeden Mekke'nin en zenginiydi. Onun mal varlığı, tüm Mekkelilerin mal varlığından daha fazlaydı. Ayrıca okur-yazar ve bilgili biriydi. (253)

Muhammed için Kur'an'daki bilgileri Hatice sağlıyordu. Mesela bilge kişi Varaka b. Nevfel ve onun rahibe olan kız kardeşi *Küteyle/ümmü Kıtal* ve patrik *Osman b. Huveyris* Hatice'nin amca çocuklarıydı. Hatice'nin kafasında Muhammed'i lider yapmak vardı. Zaten Osman b. Hüveyris Mekke yönetimi için çok uğraşmıştı; adam Rum yönetiminden bile bu konuda yardım istemiş ve onay da almıştı; ancak Mekkeliler buna rıza göstermemişlerdi. Yani adam zeki ve dünyadan haberi olan biriydi.(254)

Hatice ilkin bu üç kişiyle başlandı, bunlarla ilişkiyi güçlendirdi ve onların bildikleri dini konuları kendisi bizzat öğrenmeye çalıştı. Ayrıca kaynaklarda anlatılıyor ki, Varaka, dini bilgisini geliştirmek için Şam ve Musul taraflarına gidip birçok Hıristiyan ve Yahudi din âliminden bilgiler öğrenmişti. Bu arada Varaka hem Tevrat'ı İbranice'den Arapça'ya, hem de İncil'i Arapça'ya çeviriyordu. Varaka'nın Tevrat ve İncil'i Arapça'ya çevirdiği bilgisi, Buhari'de birkaç yerde ve Müslim'de işlenmiştir. Bu bilgiler Arapça'ya çevrilince tabii ki hem Hatice, hem de Muhammed için bunlardan yararlanmak kolay oluyordu. Hatice, Varaka'nın Arapça'ya çevirdiği o bilgileri hep Muhammed'le müzakere ederdi. Tabii ki Muhammed de boş biri değildi, başta Varaka olmak üzere o insanları dikkatle dinliyor, bilgi topluyordu.(255)

Hikâyeleri birilerinden dinleyip yazmadan sözlü olarak anlatmak zor bir iş de değil.

Bunun dışında zaten Mekke şehri Yahudi ve Hıristiyanlarla doluydu. O zaman Ka'be içinde eski peygamberlerin isimleri, ağaçların resimleri ve Hz. İsa ile annesi Meryem'in resimleri vardı. Mekke geri alınınca Muhammed, amcası oğlu Fazl'a onları imha etmesi için talimat veriyor diye; kendisi bizzat elini Hz. İsa ve Meryem'in resim/figürleri üzerine koyuyor, kimse bunlara karışmasın diyor. Yani Varaka dışında zaten o bölgede Hıristiyanlık inancı yaygındı, Muhammed kolaylıkla bu dinden yararlanabiliyordu. Yalnız Varaka özel bir şekilde Muhammed'i yetiştiriyor, geleceğe hazırlıyordu. Bu adam ayrıca Hz. Muhammed'in de soyundandı.(256)

> Hemen konunun başında şunu açık bir şekilde belirteyim ki, Kur'an'ın asıl mimarları Hatice ve Varaka b. Nevfel idi. Nasıl elektirik formülünü Edison bulmuş ve ondan sonra gelen elektrik mühendisleri elektiriği daha da ileriye götürmüşlerse Kur'an da aynen böyledir. İlk pirleri bu iki kişidir.

Varaka b. Nevfel'in bir başka özelliği de, daha genç iken Hz. Muhammed'in dedesi A.Mutallip, Osman b. Huveyris, Ubeydullah b. Cahş, Ebu Ümeyye b. Mugire ve başkaları gibi onun da Hira dağına gidip uzun süre kalmasıdır. Demek ki bu Hira'da keramet varmış ki daha sonra Muhammed de oraya gider ve belli bir süre sonra ilk ilhamını ordan alır. Bunlar burada genelde bir ay kalır zamanlarını oruçla geçirirlerdi. Bu kişiler aç olanları doyurur, yoksullara yardım ederlerdi. Bunlar aynı zamanda putlara karşıydı, putlar adına kesilen etten yemezlerdi. O mağarada dinle ilgili kitaplar okur, onlarda geçen kıssalar hakkında düşüncelerini geliştirirlerdi. Bunlar çocukların sünnet olmasını isterdi, Hac ibadeti, boy abdesti almak, içki içmemek bunlar için önemliydi. Tüm bunlar tanrı buyruğu olarak şu an Kur'an'da var.(257)

Haddadi bu konuda şunu yazıyor: Muhammed 25 yaşında Hatice ile evlenir ve 40 yaşında peygamberliğini ilan eder. Varaka'nın onu onbeş yıl yetiştirmesi, peygamberliği için önemli bir süredir diyor. Bugün bile 15 yıllık tahsil bir üniversiteyi bitirmeye tekabül ediyor. Hatta *Hariri*, Varaka Muhammed'i kendine evlat edinmişti ve Hıristiyanlık dininde yetiştiriyordu ki gelecekte ondan sonra Muhammed onun yerine o bölgede Hıristiyanlığı sürdürsün diye yazıyor. Evet; Varaka Muhammed'i evlat edinmişti diyor.(258)

Muhammed'in Kur'an'da işlediği bilgileri daha önce o toplumun da bildiğini zaten Kur'an itiraf ediyor. Ayetin anlamını Di-

Hz. Ayşe, "Veraka ölür ölmez vahiy kesilmiş ve bu boşluk yüzünden de Muhammed defalarca dağa çıkıp intihar etmek istemiş" diyor. Bundan sonraki bölümde bunu anlatacağım. Evet; bilge adam gidince tabi ki Hz. Muhammed ortalıkta hocasız kalıyor.

yanet'in Kur'an mealinden veriyorum: *"Sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce indirdiğimiz kitapları okuyanlara sor. And olsun ki, sana Rabbinden gerçek gelmiştir, sakın şüphelenenlerden olma"* diyor. Ben de burada soruyorum; kimmiş bu danışma heyeti ki Muhammed bile Kur'an'dan şüphe ediyorsa onlar ona yardımcı olsunlar? Evet; burada Kur'an yakayı ele veriyor: Muhammed'den daha bilgili insanların o dönemde var olduğunu tescil ediyor. İşte bu şahıslar baştan beri belirttiğim kişiler ve daha niceleriydi.(259)

Hz. Ayşe, "Veraka ölür ölmez vahiy kesilmiş ve bu boşluk yüzünden de Muhammed defalarca dağa çıkıp intihar etmek istemiş" diyor. Bundan sonraki bölümde bunu anlatacağum. Evet; bilge adam gidince tabi ki Hz. Muhammed ortalıkta hocasız kalıyor.

Doğrusu, ben konuya ilişkin var olan bilgileri bir araya getirince şu kanıya varıyorum: Aslında Varaka kendini iyi yetiştirmiş bir Hıristiyan; ancak çok yaşlanmıştı (Muhammed zamanında yaşı 80'i geçmişti) ve gözlerini de kaybetmişti. Muhammed hakkında şunu düşünmüş: Ben nasıl olsa yaşlılıktan giderim. En iyisi bu insanın şartları da uygun (Hatice zengin. Ayrıca Muhammed baba tarafı da Mekke'nin yöneticilerinden ve kendisi de becerikli) onu iyi yetiştireyim yerimi tutsun, benden sonra Hıristiyanlık dinini halka anlatsın demiş; bu amaçla ona Tevrat, İncil ve birçok bilgiyi öğretmiş. Hira mağarasında onu oruç ve namazla olgunlaştırmaya çalışmış. Tüm adresler, az önceki ayette de geçtiği gibi Muhammed döneminde ondan daha üstün bilgiye sahip kişilerin var olduğu noktasında birleşiyor.(260)

Hz. Muhammed Medine'ye geçince nasıl on yaşındaki zeki çocuk Zeyd b. Sabit'i kendine seçip sağ kol yaptıysa ve öyle ki daha sonra kitap haline getirilen Kur'an'ın komisyon başkalığını yapma aşamasına gelmişse, Varaka da 'Nasıl olsa bu çocuk benim eniştemdir ve şartları da uygun onu özel olarak yetiştireyim demiştir.

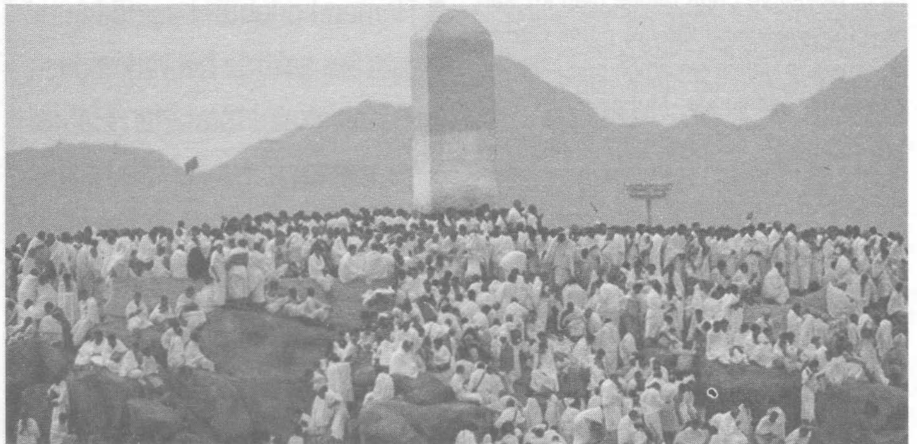
Gerek Sünni ve gerekse Batılı kaynaklarda en çok Muhammed'in Şam tarafında bir iki sefer görüştüğü papaz Bahira ve Nastura üzerinde durulmuş, Muhammed bilgisini bu adamlardan almıştır diye geçiyor. Ben burada Varaka'nın hakkının yendiğini görüyorum. Diyelim Muhammed onlarla bir ay bilgi alış verişi yapmış; peki bu kadar yeterli mi! Burada şu ortaya çıkıyor: Muhakkak Bahira, Varaka'ya iletilmek üzere Muhammed'e mektup vermiş veya sözlü olarak söylemiş; ya da başka kişiler aracılığıyla haber iletmiş: 'Ey Mekke'deki temsilcimiz Varaka! Bu çocuğa sahip çık, onu yetiştir; gelecekte bir papaz olarak bizim yerimize geçsin' demesi mümkün. Bahira yapmışsa ancak bunu yapmıştır. Zaten mantıklı olanı da budur.

O zaman Mekke'de Dar-ü Nedve diye bir meclis vardı. Buraya ancak kırk yaşını dolduran önemli kişiler üye olabiliyordu. Bu bir nevi Mekke'nin yönetim kadrosunun merkeziydi. Bunlar içinde Varaka da vardı.(261)

Hatice, Muhammed'le evlenmeden önce millet ona *'Et-Tahire'* diyordu. Yani temiz, mümtaz şahsiyetli kadın demek. Kadın sadece servetiyle değil; aynı zamanda ahlak ve bilgisiyle de bölgesinde ve çevresinde şöhret sahibiydi. Muhammed'in kendi peygamberliğini bu Dar-ü Nedve denilen meclise üye olan kişilerde şart olan kırk yaşına gelmesine denk getirmesi de anlamlıdır. Hatice kadın olduğu için kendini peygamberlik için ortaya atamayınca Muhammed'i yetiştirmeye gayret gösteriyordu. Kimileri zaten açık bir şekilde Hatice'den olmasaydı Muhammed peygamberlik deneyimini kazanamazdı diye yazmışlardır. (262)

Varaka onlara özel dersler vermekten ziyade; uzun gecelerde Tevrat'ta anlatılan Musa-Firavun, Hz. İbrahim'in hayat hikâyesi, Yakup-Yusuf, Nuh Tufanı, Süleyman peygamber hikâyelerini... hep anlatıyordu.(263)

Bu konularla ilgili Halil Abdulkerim'in kitabından kısa bir kesit eklemek isterim. Muhammed'le Varaka b. Nevfel, Bahira ve Addas arasında iletişimi sağlayan Hatice'dir. Varaka'nın Tevrat ve İncil'den Arapça'ya yaptığı çevirileri Muhammed'e öğreten yine Hatice'dir. Çünkü kendisi okur-yazar bir kadındı. Bölgedeki önemli insanları Muhammed'le tanıştıran, önemli din ve itikatlar konusunda ona yardımcı olan yine Hatice'dir diyor. (264)

Muhammed'in Kur'an'da işlediği bilgileri daha önce o toplumun da bildiğini zaten Kur'an itiraf ediyor.

Hatice'nin rahip Bahira ve rahip Addas'la irtibat içinde olduğu, hele Bahira'ya şahsen gidip bilgi topladığı İslami kaynaklarda anlatılıyor.

Muhammed, değişik milletlerden Mekke ve çevresindeki panayırlara katılmak için gelen insanlarla irtibat halindeydi. Mecusilik, Yahudilik, Hıristiyanlık, Sabilik, Mezopotamya dinleri konusunda onlardan bilgi ediniyordu. Ayrıca Ukaz, Mecenne gibi ünlü panayırlarda konuşmalar yapan ünlü kişileri dinlerdi. Örneğin daha önce hakkında bilgi verdiğim Kuss b. Saide gibi. Geceleyin ise bazen sabaha kadar Hatice ve Varaka ile bu konuları konuşur değerlendirmelerde bulunurlardı.(265)

Kaynaklarda Hz. Muhammed'in Varaka'nın ölümünden sonra, ben rüyamda "Varaka'yı gördüm, onun üzerinde beyaz bir elbise vardı. Bu da gösteriyor ki kendisi cennet ehlindendir. Çünkü cehennemlik olanlar beyaz elbise giymezler" dediği anlatılıyor. Tabi ki Varaka'nın bu kadar emeğine karşı böyle bir iltifat normaldir.(266)

Gerçek bu iken İslami kaynaklarda akıl almaz senaryolar da yazılıp çizilmiştir. Örneğin; Varaka'nın Hatice'ye, size müjdeler olsun ki Muhammed peygamberdir demesi gibi. Ama aynı eserlerde, "Varaka Hıristiyan dini üzerine vefat etmiştir" bilgisi de var. Peki; madem Muhammed peygamberdir diye müjde veriyorsun, o zaman sen niye ona inanmıyorsun, niye Hıristiyan olarak ölüyorsun? Belli ki bunlar uyduruk şeylerdir. Gerçek şu ki, Hıristiyanlık dinini sürdürmek için Varaka kendine bir halef yetiştirmiş; ancak onun ölümünden sonra iş başka bir mecraya girmiştir.

Farklı bir senaryo örneğini daha anlatayım. Hatice bir ara Muhammed'e, "Ara sıra sana gelen, bir şeylerden söz eden kişi (yani Cebrail) bir ara sana gelince bana haber ver" diyor. Bir gün Muhammed ona "İşte Cebrail burada, geldi" diyor. Bunun üzerine Hatice, Muhammed'e, sol dizim üzerinde otur diyor ve Muhammed oturuyor. Bu arada Hatice soruyor: "Peki Cebrail hâlâ burada mı?" Muhammed, "Evet; hâlâ burada" yanıtını veriyor. Hatice Muhammed'e, bu sefer sağ dizim üzerinde otur diyor ve Muhammed oturuyor. Hatice bir daha soruyor, Cebrail var mı diye. Muhammed evet diyor. Hatice bu sefer Muhammed'e, kucağımda otur diyor ve Muhammed oturuyor. Bir daha soruyor, Cebrail yine burada mı diye? Muhammed yine evet diyor. Hatice bu sefer üzerindeki başörtüsünü çıkarıp atıyor ve Muhammed'den soruyor, hala burada mı? Muhammed, hayır bu sefer çıkıp gitti diyor. Bunun üzerine Hatice, sen peygambersin diyor. Çünkü Cebrail başı açık kadınların olduğu yerde durmaz diyor. Bu hadisi ilk islam tarihçilerinden İbni İshak (h.153.ö) anlatıyor. İbni Hişam (h.213.ö) da bunu işlemiştir. Yine ilk islam tarihçilerinden ve aynı zamanda müfessir (Kur'an yorumcusu) olan Taberi (h.310.ö), nerdeyse ilk hadis âlimlerinden sayılan Taberani (h.360.ö), daha sonra Niveyri (h.733.ö) ve sayamadığım birçok islam tarihçisi Hatice'nin az önceki hikâyesini, onun Hz. Muhammed'in peygamberliğini test etmesini işlemiştir! Böyledir işte; vahyin kimden geldiğinin izini kaybettirmek için her yalan dolana başvurmuşlardır; ama nafile(267)

Varaka'nın Tevrat ve İncil'den Arapçaya yaptığı çevirileri Muhammed'e öğreten Hatice'dir.

> Varaka b. Nevfel, Hira mağarasında onu oruç ve namazla olgunlaştırmaya çalışmış. Tüm adresler, az önceki ayette de geçtiği gibi Muhammed döneminde ondan daha üstün bilgiye sahip kişilerin var olduğu noktasında birleşiyor.

Mekke şehri zaten yabancılarla doluydu. Yunanlılardan aileler oraya yerleşmişti. Çünkü ticaret için önemli bir merkezdi. Arap çölünde bir şey olmadığı için oraya yerleşip mallarına pazar buluyorlardı. Mısır, Musul ve Şam'dan Hıristiyanlar gelip oraya yerleşmişlerdi.(268) Zaten İslamda var olan çoğu kurallar daha önce o coğrafyada icra ediliyordu. Bunu detaylıca yukarıda izah ettim.(269)

Hatice'nin vefat ettiği yıla *'Senetü-l Hazen'* denir. Yani üzüntü yılı. Demek ki Hatice'nin gitmesi, Muhammed'in projesi üzerinde ciddi anlamda olumsuz etki yapmıştır. Kimileri, "Hatice onun eşiydi, vefat edince tabii ki üzülür; dolayısıyla üzüntü nedeni projesine yaptığı katkıdan değil de; hayat arkadaşını kaybetmesinden dolayıdır" gibi laflar kullanabilirler. Olay bu değildir. Çünkü Muhammed'in Hatice'den daha genç yaşta ölen başka eşleri de vardı ve onlar için hiçbir şey söylendiği söz konusu değil. Kaldı ki, yoruma gerek yok. Zira deminden beri anlattığım gibi Hatice bu işte baş aktördü.

Ayrıca her ne kadar İslami kesim inkâr edip gizliyorsa da Muhammed'in okur-yazar olduğu konusunda kaynaklarda kanıtlar çok. Bu konuda özel bir kitabım zaten piyasada var.(270)

Kur'an'da Muhammed ümmidir diye geçiyor. Ümmi demek okur-yazar olmayan demektir anlamını çıkarmışlar. Bu konuda Cuma suresi ikinci ayet açıklamasında hem Taberi, hem de Kurtubi şunu yazmışlardır: Muhammed'in ümmeti ümmiydi demek, yani daha önce onlara tarıdan kitap gelmemişti demektir. Hatta Kurtubi, "ister bunlar yazıyı bilmiş olsunlar ister bilmesinler fark etmez: Kendilerine Allah'tan kitap gelmediği için tüm Kureyş ve Mekke halkına ümmi deniliyordu" diyor. Zaten bu konuda hadis de vardır. Aktaran Übey b. Kab. Hz. Muhammed Ceb-

rail'e, ben ümmi bir ümmete gönderildim diyor ve açıklıyor: İçlerinde yaşlı, erkek, kız, hiç kitap okumayanı var diyor. Bu hadis, ümminin kendilerine peygamber gönderilmeyen, boşlukta olan toplum demek olduğunu kanıtlıyor.(271)

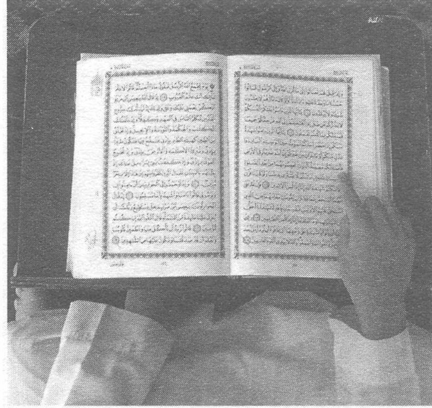
Son yıllarda bir komisyon tarafından hazırlanıp piyasaya sürülen 33 ciltlik *"Dairetü'l Mearifi-l İslami"* adlı eserde, *"Muhammed'in, ayetleri zaman zaman kendi eliyle yazması muhtemeldir"* diye bilgi var.(272)

Buhari'de şu açıklama var. Hüdeybiye antlaşmasının kâtibi Hz. Ali'ydi. Bu antlaşma yazılırken imzalayanlardan biri İslam lideri Muhammed, diğeri de Mekkelilerden biri. Sonunda Hz. Ali, bu antlaşma Allah'ın resulü Muhammed ile falanca tarafından kabul edilmiştir cümlesini yazınca karşı taraf itiraz ediyor: Muhammed'in Allah'ın resulü olarak yazılmasını kabul etmiyoruz. Onun yerine Abdullah oğlu Muhammed şeklinde düz yazın diyor. Hz. Muhammed Hz. Ali'ye, "o zaman Allah'ın resulü ifadesini sil; sadece Abdullah oğlu Muhammed kalsın" diyor. Ali bunu kabul etmiyor, bunu yapamam diyor. İşte o sırada Muhammed kalemi eline alıyor, o ibareyi eliyle siliyor, cümleyi karşı tarafın istediği şekle getiriyor. Ancak Buhari bunu anlatırken, *"Muhammed'in yazması iyi değildi"* diyor. Bu açıklama Buhari'de birkaç yerde geçiyor.(273)

Hep vurgu yapıyorum, Muhammed'in okur-yazar olmadığı sözü bir taktik olarak öne sürülmüştür: Denilsin ki okuma-yazması olmayan bir kişi nasıl böyle bir kitabı ortaya çıkarabilir! Dolayısıyla olsa olsa ancak Allah'tan gelen bir vahiydir diye.(274)

Kur'an'ın başkaları tarafından Muhammed'e öğretildiği konusu o zaman zaten gündemde vardı. Buna Kur'an birkaç yerde değiniyor. Ben Hatice ve Varaka üzerinde durdum. Tabii ki hocalar çoktu. Bilgi olsun diye özetlemek isterim.

Nahl suresinde, *"And olsun ki biz onların (inanmayanların), Kur'an'ı ona (Muhammed'e) bir insan öğretiyor dediklerini biliyoruz. İddia ettikleri kişinin dili yabancıdır. Oysaki Kur'an dili apaçık Arapça'dır"* deniliyor. Bu ayet, o zaman inanmayanların, Muhammed kimi Kur'an bilgilerini bir şahıstan alıyor iddialarını teyit ediyor. Ancak hangi isimdi, kimdi bu ayette belli değil. Kur'an yorumcuları birçok isim üzerinde durmuşlar; hatta yerli olan Araplardan da saymışlar. Ancak ayette geçen "dili yabancıdır" ifadesi, gösteriyor ki bundan kasdedilen yerlilerden değil. O yüzden burada adres olarak Selamn-i Farisi gösterilmiş. Kimileri de o zaman Mekke'de birçok yabancı vardı diyor; inanmayanlar Muhammed onlardan bilgi topluyor diyorlardı. Bunların başında da Rum asıllı; ancak köle statüsünde olan Cebr, Yesar, demirci Bel'am gibi isimler üzerinde durmuşlardır.(275)

"Hep vurgu yapıyorum, Muhammed'in okur-yazar olmadığı sözü bir taktik olarak öne sürülmüştür."

Az önceki ayet Muhammed'in yararlandığı tek kişiden söz ediyor. Ancak Muhammed bilgisini birçok insandan alıyor, sonra da, "Bana bu bilgiler Allah'tan gelir" diyor şeklinde geniş bir kadrodan bahseden insanlar da vardı. Bundan söz eden ayetler de var. Furkan suresinde, *"İnkâr edenler, bu (Kur'an) olsa olsa onun (Muhammed'in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir, dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır. Yine onlar dediler ki: (Bu ayetler), onun başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır. De ki onu, göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi"* diyor. Bu ayette geçen "sabah akşam okumak" ifadesi ilginçtir. Çünkü Hatice'nin evinde başta Hatice olmak üzere Varaka, kız kardeşi ve Osman b. Hüveyris'ten oluşan komisyon sabahtan akşama kadar çalışıyordu. Ayet boşuna sabah-akşam demiyor.(276)

Kur'an'da Muhammed ümmidir diye geçiyor. Ümmi demek okur-yazar olmayan demektir anlamını çıkarmışlar; ancak işin aslı böyle değil. Ayrıca her ne kadar İslami kesim inkâr edip gizliyorsa da kaynaklarda Muhammed'in okur-yazar olduğu konusunda kanıtlar çok.

Ayetlerin tefsirlerine bakıldığında Varaka'dan başka Muhammed'e bilgi verenlerden birçok kişinin isimleri veriliyor. Ben sadece Hatice ve Varaka hakkında detaylı bilgi verdim. Sanırım verilen bu bilgiler, Kur'an'ı kimin/kimlerin Muhammed'e öğrettiğine ilişkin somut bir yanıttır. Kalan kişiler hakkında elimdeki yeni kitap çalışmamda detaylıca bilgi vereceğim. Çünkü hepsi hakkındaki olup bitenleri bir makaleye sığdırmak zor. Ancak burada onların kimlikleri hakkında kısa bir bilgi eklemek isterim.

Bu ayetlerin açıklama kısmında Hz. Muhammed'in kendilerinden bilgi aldığı kişilerle ilgili hayli fazla bir liste sunulmuştur. Bunlar arasında Rum asıllı Cebr, Yesar, Mekke'de demircilik yapan Bel'am adındaki köle, Beni Muğire, Beni Hadremi kabilesinden kitapları olan okur-yazar köleden bilgi aldığını söyleyenler var. Bir kısım insanlar, "Safa tepesinde yabancı biri kalıp eşyalarını satıyordu. Muhammed sıkça onun yanına gidip bilgi topluyordu demişler." Kimileri "Merve tepesinde biri kalıyormuş. Muhammed ondan bilgiler almış ve Kur'an'ı bu bilgilerden temin etmiştir vs." şeklinde liste devam ediyor. Tabi ki bütün bunlar okur-yazar ve Tevrat ile İncil'i bilen bilgili kişiler.(277)

Ayetlerin tefsirlerine bakıldığında Varaka'dan başka Muhammed'e bilgi verenlerden birçok kişinin isimleri veriliyor. Ben sadece Hatice ve Varaka hakkında detaylı bilgi verdim. Sanırım verilen bu bilgiler, Kur'an'ı kimin/kimlerin Muhammed'e öğrettiğine ilişkin somut bir yanıttır.

Nisaburi kendi tefsirinde o isimleri şöyle özetliyor: Mekke'de Huveytıp b. Abdiluzza'nın "Aiş-Yeiş adında bir kölesi varmış. Kölenin bir de kitapları varmış. Muhammed ona gidip bilgi toplamış ve Kur'an'ı bu bilgilerden oluşturmuştur" demişlerdir. Bazıları, "Cabr adında Rum asıllı Amır b. Hadremi'nin bir kölesi varmış; Muhammed Kur'an bilgisini ondan almıştır"; kimileri de, "Mekke'de kılıç ustası iki zanaatkâr varmış. İsimleri Cebr ve Yesar. Bunlar Tevrat ve İncil'i iyi biliyorlarmış. Muhammed onlardan aldığı bilgiyle Kur'an'ı ortaya koymuştur demişler" şeklinde anlatıyor.(278)

Evet; bu ayetlere göre Muhammed'in o zaman yararlandığı hocalar bir değil; birçok kişiydi. Tabii ki bunlar Varaka ve Hatice dışında olan farklı ekiplerdi. Şunu da belirteyim ki, Muhammed tüm bilgilerini bu kaç kişiden almıştır demek de doğru değildir. Bunlar onun yararlandığı yerlerden ancak bir parçadır. Sonuçta damlaya damlaya göl olur misali tüm bu merkezlerden ve kişilerden aldığı bilgilerden Kur'an'ı ortaya koymuştur. Tabii ki kabul edeceğiz ki Kur'an onundur. Çünkü Hz. Osman'a kadar Kur'an diye bir yazılı kitap yoktu. Bununla ilgili yazdığım özel bir kitabım zaten piyasada var.(279)

N) HZ.MUHAMMED'İ DEFALARCA İNTİHARA ZORLAYAN NEDEN?

Burada net ve ilginç bilgiler sunacağım. Bunlar bir bakıma bu makaleyi özetler durumda. Olayı Hz. Muhammed'in meşhur eşi, Ebubekir kızı Ayşe'den dinleyelim. Uzunca bir hadis; ancak ilgili bölümü paylaşmak isterim. Ayşe, "Varaka vefat edince o esnada vahiy kesilmeye başlıyor ve bundan dolayı Hz. Muhammed çok üzülüyor. Bu yüzden birkaç kez yüksek dağların tepelerine çıkıp intihar etmek istiyor. Her defasında atlamak üzereyken Cebrail ona görünüp "Ey Muhammed! Şübhesiz Sen hak olarak Allah'ın peygamberisin" deyip onu uyarıyor. Böylece Muhammed moral bulup intihardan vazgeçiyor ve evine geliyor.

Ancak vahyin gelmemesi uzun süre devam edince kendisi yine dağa çıkıp intihar etmek istiyor. Dağdan atlamak üzereyken yine Cebrail gelip onu uyarıyor" şeklinde devam ediyor.

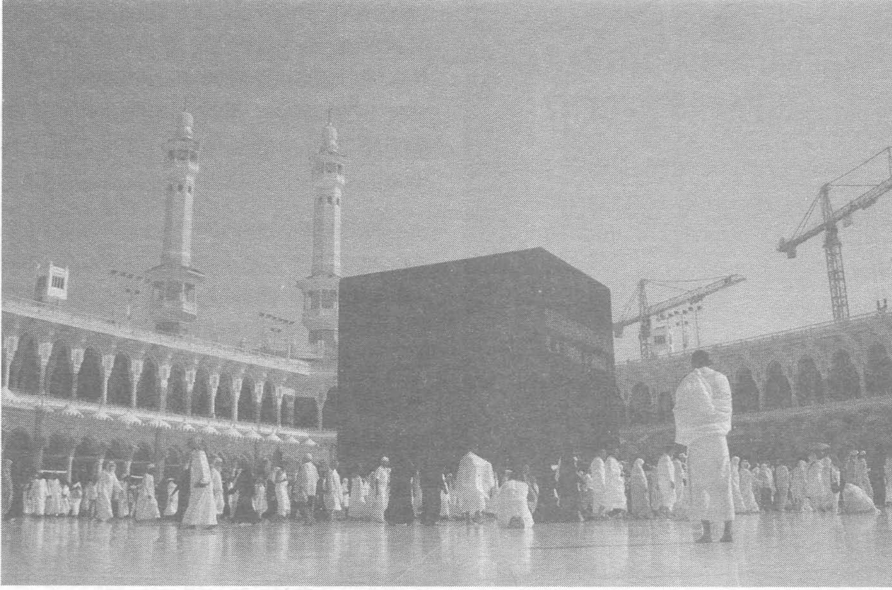
Bu hadis birçok sağlam islami kaynakta geçiyor. Malum islamda Buhari hadisleri Kur'an'dan sonra ikinci derecede yer alır. Ben de konuyu ilkin Buhari'den özetlemekle başlayayım. Hadiste şu ifadeler açık bir şekilde var: Varaka ölür ölmez vahiy kesilir ve bundan dolayı Hz. Muhammed çok üzülür. Vahye epey ara verilince Hz. Muhammed defalarca dağların zirvesine çıkıp intihar etmek ister. Hatta dağdan atlamak üzereyken Cebrail gelir, onu uyarır.

Bu hadis Buhari'de bir kaç yerde geçiyor; ancak "Rüya" tabirleri kısmında olay daha detaylı anlatılıyor.(280) Buhari'de anlatılanlar olduğu gibi mezhep lideri Ahmet b. Hanbel'in (h.241.ö) Müsned'inde geçiyor.(281)

Ayrıca aynı hadisi İbni Kesir'in (h.774.ö) hem tefsir kitabında, hem de tarih kitabında işlemiştir. Bunları teker teker anlatmama gerek yok. Bunu yazanlar arasında İslam tarihçileri, hadis alimleri, müfessirler var. Yani sayı hayli fazla. A.Razzak San'ani (h.211.ö), Avane (.316.ö), Ebu İbni Hibban (h.354.ö), Beyhakı (h.458.ö), Askalani (h.852.ö) ve daha sayamadığım birçok islam alimi bunu işlemişlerdir. Evet; bütün bu verdiğim kaynaklarda şu bilgi ortak olarak işleniyor ki, Varaka vefat edince Hz. Muhammed'e gelen vahiy kesiliyor. Bunun sonucu olarak çok üzülüyor ve daha fazla dayanamayıp dağların zirvesine çıkıp intihar etmek istiyor ve bunu defalarca deniyor. Hadiste geçen "Cebrail geldi, Muhammed yapma etme" lafı bir yakıştırmadır; bunun üzerinde durmaya değmez.

Kur'an'ın başkaları tarafından Muhammed'e öğretildiği konusu o zaman zaten gündemde vardı.

Varaka gibi "Cebrailler" olmasaydı Muhammed'in bugünkü projesi olmazdı.

Bu vahiy kesme süresi de pek az değildi. Mezhep lideri Ahmet b. Hanbel'in aktardığına göre bu kesim işi üç yıl devam etmiştir. Bunu aynı zamanda tarihçi İbni İshak da kaydetmiştir. Kimilerine göre bu sürenin iki yıl olduğu belirtilmiş, kimileri daha az demiştir. İşte burada söylenmesi gereken sözün vakti geldi: Demek ki Hatice ile Muhammed kendi aralarında o bilge; ancak âmâ olan Varaka'yı bir nevi öğretmen olarak evlerinde Muhammed için tutmuşlar ve asıl vahiy elçisi Cebrail değil; Varaka'ymış. Kendisi vefat edince belli bir süre dengeler altüst olmuş. Çaresizlikten Hz. Muhammed dağa çıkıp intihara kalkışmış. Burada şöyle bir söz tam da uyuyor: Lübeyd adında biri, Ubeyd adında bir kişiyi ayarlıyor. Lübeyd aslında bilgilerini Ubeyd'den alıyor; ancak halka, "bana Cebrail bu bilgileri Allah'tan getiriyor" diyor. Günün birinde bu plan deşifre olunca halk, "Ubeyd olmasaydı Lübeyd olmazdı" diyor ve bu artık darb-i mesel/ atasözü olarak tarihe geçiyor. Bu, çok eskilerde olan bir şeydir. Aynı zamanda konumuza da uyuyor: Varaka gibi Cebrailler olmasaydı Muhammed'in bugünkü projesi olmazdı. Burada şu ortaya çıkıyor ki, Varaka'dan sonra vahyin kesildiği süre içinde Hz. Hatice yine rolünü oynayıp Muhammed için yeni hocalar ayarlayınca (Bel'am, Selman-i Faris-i, Cebr-i Rumi, Yesar vb.) tekrar vahiy gelmeğe başlamış ve kaldığı yerden devam edilmiştir.(282)

Vahyin kesilmesiyle ilgili zaten Kur'an'da ayetler var.

Duha suresi bununla ilgilidir. Dediğim gibi Muhammed kendine yardımcılar bulunca süreç içinde yine toparlanıyor. O arada geçen boşluğu kapatmak için de Duha suresini indiriyor. Tanrı burada, "Kuşluk vaktine ve karanlığı iyi çöktüğü zaman geceye and olsun ki, rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı" şeklinde yeminle başlayıp Muhammed'e tekrardan sahip çıkıyor.

Burada sormak lazım: Acaba tanrı neden vahye ara verip Muhammed'i sıkıntıya sokarak intihara kadar götürdü de sonra bilmem kuşluk vaktiyle, geceyle yemin ederim ki asla ben seni terk etmedim demiş olsun. Kur'an'ın Allah'ı bu şekilde Muhammed'i kurtarsa da bu sefer kendisi zorda kalır. Çünkü ayetin anlamı, "Muhammed kusura bakma, yemin olsun ki seni unutmadım" demek oluyor. Muhammed sözde kendini kurtarıyor; ancak inandığı Allah'ını da bu hale getiriyor.(283) Vahyin kesilmesiyle ilgili inanılmaz uydurmalar da var. Mesela deniliyor ki, Muhammed'in evinde bir köpek yavrusu ölmüş; ancak kendisi bunun farkında değilmiş. Bu yüzden belli bir süre vahiy kesilmiş. Günlerden bir gün Havle adında bir kadın Muhammed'i moralsiz bulunca, bir ara fırsatını bulup evine gitmiş ve her tarafı yoklayınca bir yerde çoktan ölen köpek yavrusunu görmüş. Kadın onu temizleyip dışarı atınca ondan sonra vahiy gelmeye başlamış. Yani Cebrail köpek leşinin olduğu eve girmiyormuş, vahiy bundan kesilmiş gibi laflar. Peki, evinde köpek leşi olduğunu bilmeyen bir Muhammed nasıl olur da geçmiş ve gelecekten bilgi vermiş olsun! Ayrıca Cebrail savaşlarda(ki en kötü şey savaştır) Muhammed'le birliktedir bu kötü değildir de köpek leşi mi kötüdür! Bir de kimi rivayetlere göre bu vahiy 2-3 yıl gelmemiş. Peki, bunlar hiç mi evde temizlik yapmamışlar ki köpeği görmesinler.(284)

Bir de vahiy epey gelmeyince; artık muhalif kadınlar bile Muhammed'le alay ediyorlar. Muhammed'in şeytanı ona darılmış, vahiy getirmiyor diye. Yine bu hadis en başta Buhari'de kaç yerde ve Müslim'de geçiyor. Peki, tanrı niye bu fırsatı karşı tarafa verdi acaba!(285)

Hz. Muhammed'le Selman-i Farisi arasındaki samimiyete ilişkin kısa ve anlamlı bir not eklemek isterim. Hz. Ayşe, Hz. Muhammed ve Selman-i Farisi geceleyin tek başlarına toplantı yaparlardı. Konuşmaya öylesine dalarlardı ki nerdeyse Hz. Muhammed bizi unuturdu diyor. Peki, bunlar bu özel sohbetlerde sabaha kadar neyi konuşuyorlardı! (286) Yukarıda anlatılanlardan şu ortaya çıktı ki Kur'an sağdan soldan bir toplama kitabıdır. *Peki, hiç*

Şunu anlıyoruz: Hatice ile Muhammed kendi aralarında o bilge; ancak âmâ olan Varaka'yı bir nevi öğretmen olarak evlerinde tutmuşlar ve asıl vahiy elçisi Cebrail değil; Varaka'ymış. Kendisi vefat edince belli bir süre dengeler altüst olmuş.

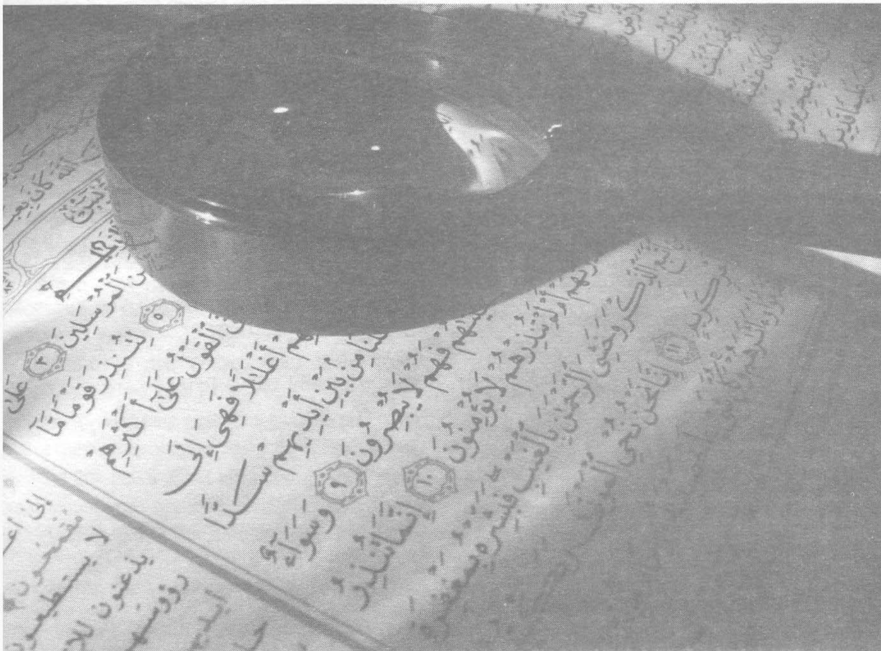
İslamiyet engeli olmasaydı demokrasi Avrupa'dan önce ilk defa Ortadoğu'da gelişip ortaya çıkabilirdi diye düşünüyorum. Çünkü Kur'an tanrı buyruğu olarak kabul edildiği zaman başka sistemlere hayat hakkı mümkün değildir; bu durumda başka alternatifler gelişemiyor.

mi yeni bir şey yok Kur'an'da? Yeni şeyler de var tabi ki...

Mesela; cennette taze huriler var diyor. Kur'an'ın Allah'ı insanlara "hayvan, hatta hayvandan da beterler" diyor, onlara köpek, eşek diyor. Ayrıca ben "en iyi intikamcıyım" diyor. Ebabil kuşları gönderdim; onlar Ebrehe ve askerlerini yok ettiler diyor. Hz. Muhammed'i kızdırdığı için Ebu Leheb ve onun eşi aleyhine özel bölüm" gönderiyor. Hz. Muhammed malum birçok kadınla evliydi. Onları kontrol altında tutmak için habire ayet üstüne ayet gönderip siz normal kadınlar gibi değilsiniz, yolda yürürken sakın çalımlı malımlı yürümeyin. Ola ki sizin hakkınızda kimi erkeklerin kalbine kötü şeyler gelir diyor. Yine Tahrim suresinde Hz. Muhammed'in eşlerini uyararak, bakın Muhammed sizi boşarsa ben ona sizden daha hayırlı olan dul ve kızlar vereceğim diyor. Bir savaş dönüşü Safvan adında biriyle zina yapmakla suçlanan Ayşe hakkında ondan fazla "kurtarma ayetleri" gönderiyor. Zeyd'in eşi Zeynep'i alabilmek için "Allah yukarıda bizim nikâhımızı kıymıştır" gibi gönderdiği ayetler kalıyor fazladan.(287)

Malum Ortadoğu ilk medeniyetler merkezidir ve çoğu bilim insanlarına göre de insanoğlu ilk defa bu coğrafyada hayata başlamıştır. Mezopotamya ve Mısır medeniyetleri dışında ayrıca birçok medeniyetlere de komşu olmuştur. Bundan dolayı, İslamiyet engeli olmasaydı demokrasi Avrupa'dan önce ilk defa Ortadoğu'da gelişip ortaya çıkabilirdi diye düşünüyorum. Çünkü Kur'an tanrı buyruğu olarak kabul edildiği zaman başka sistemlere hayat hakkı mümkün değildir; bu durumda başka alternatifler gelişemiyor.

Bu makaleyi yazarken "Kaynakça" kısmında geçen tüm eserlerden yararlandım. Zaten yazıda baştan sona kadar yer alan dipnotlar, bu kaynaklarla karşılaştırıldığında belli oluyor ki fazladan yazılan hiçbir eser yok. Bunu, kimileri başka anlar diye belirtmek istedim. Her şey açık ve nettir.

Peki hiç mi yeni bir şey yok Kur'an'da? Yeni şeyler de var tabi ki...

Dipnotlar

(1) Arif Tekin, Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an. Abdullah Yusuf Ali, İng Kur'an tefsiri, s. 1382 ve 1638. Kitap 1938'de Lahor'da Dar'ü Şeyh Muhammed Eşref matbaasında piyasaya sürülmüştür.

The Holy Qur'an: Text, Translation Commentary

(2) Yazdıkları ne kadar sağlıklıdır; bunu bilmiyorum. Çünkü kitap elime geçmedi; geçse de İngilizce olduğu için anlamıyorum

(3) Yazdığı, "Al-Arab'ü Kablel İslam" adlı birkaç sayfalık çalışmasında, Kur'an'da çoğu bilgilerin eski şairlerde var olduğunu belirtiyor.

(4) **El-Cezur'ü-t- tarihiyye ile Fetret'ü tekvin fi hayat-i Sadık-il emin** adlı eserleri.

(5) Onun kitabı Arapça olarak yazılmış ve şu an piyasada mevcut: "el-Kur'an'ü Da'vetü'n Nasraniyye", 2. baskı. Bulisiye matbaası/Beyrut/1986

(6) Ebu'l Abbas Hariri, "Bahsü'n fi Neş'ati'l İslam" adlı yapıtı ilk defa 1979'da Beyrut'ta yayınlanmış.

(7) a-Muhammed Sait Aşmavi, **"El-Halafetü-l İslamiye"** Sina yayınevi/Mısır/1992

b-Dr. Taha Hüseyin, **"Fi-ş-Şi'ri-l cahiliyyi"** adlı eserinde yukarıdaki bilgiyi yazmıştır.

c-Musatafa Ceha, **"Mihnetü-l Akli Fi-l İslam"**

(8) Nuh'un 950 yıl yaşadığına ilişkin Tevrat ve Kur'an'dan ayetler: Tevrat Tekvin 9/29, Kur'an, Ankebur 14. ayet.

(9) Rahman suresi, ayet 37, Hatib-i Tebrizi, Şerh-ü Divani Antere, s. 199

10) Zirikli, A'lma, c. 8/114

(11) M.Sait Aşmavi, Halafetü-l islamiye, s. 46, Şura suresi ayet 9

(12) Kur'an'da Yasin suresi ayet 8, Gafır suresi ayet 71, Hakka suresi ayet 32 ve İnsan suresi ayet 4

Bağdadi, "Hazanetü-l Edep", Abdulkadir b. Ömer Bağdadi, c. 3/396, 234. şahit kısmında.

(13) Mesudi, "Müruc'ü Zeheb", c. 1/56

(14) Meryem suresi ayet 21-23 ve Makdisi, el-bed-ü ve tarih, c. 3/123

(15) Esfehan, el-Eğani, c. 14/13. Husayn b. Hamam başlığı altında.

(16) Menavi, Feydu'l Kadir, c.2/187, hadis no: 1624-1625'in açıklamasında anlatılıyor

(17) İnşikak suresi ayet 17. Alusi, Bülüğü'l areb fi marifet-i ahvali-l arab, c. 3/288

(18) Tarık suresi ayet 1-3 ve Alusi, Bülüğü'l areb fi marifet-i ahvali-l arab, c. 3/288

(19) Nur suresi, ayet 43 ve Vakıa suresi ayet 69. Alusi, Bülüğü'l areb fi marifet-i ahvali-l arab, c. 3/288

(20) Tekvir suresi, ayet 17-18. Kurtubi tefsiri, ilgili ayet açıklamasında, c. 19/238

(21) Nebe suresi 6 ve 7. ayetler. Duha suresi ilk 1-2. Alusi, Bülüğü-l ereb, c.3/289

(22) Meryem suresi, ayet 61. Nüveyri, Nihayetü-l Ereb fi fünuni-l edeb, c. 13/233. Hz. Musa bölümünde.İsra suresi ayet 13-14. İbni'l Cevzi, el-muntazam'ü fi tarih, c. 3/154, h. 2. yılında vefat edenler başlığı altında

(23) a-Cahız, Hayatü'l Hayevan, c.4/477 .

b-Alusi, Büluğu'l Ereb, c.2/278

c-Mes'udi, Müruc'u Zeheb, c. 1/54

(24) İbni Teymiyye, Mecmuu-l Fetava, c. 17/5-8

(25) Kevser suresi, 1-3. ayetler

(26) a-Zerikli "A'lam" adlı eserinde onun hakkında bu bilgileri veriyor.

b-Daremi, er-Reddü alel Cehmiyye, s. 182, no: 389

(27) Alusi, Büluğu'l Ereb, c. 2/277

(28) Şehristani, el-milel ve Nihal, s. 677. Tahkik eden Ahmet Fehmi Muhammed, Darü-l kütübi-l ilmiye/ Beyrut/ 1992

(29) Halebi, Siretü-l Halebi, hemen başta Hz. Muhammed'in soyu başlığı altında anlatıyor ve bunlar İbni Cevzi'nin de kaynaklarında anlatılıyor diyor.

(30) İbni Zekeriyya el-Ceriri, Celis-ü Salih c. 3/365

(31) a-Bağdadi, Hazanetü-l Edeb, c. 10/331, 858. şahit başlığı altında.

b-M.Sait Aşmavi, el-halafetü-l islamiyye, s. 37

(32) Zümer suresi ayet 9, Nahl 42

(33) Buhari, Zebaih, bab 16, no: 5499

(34) Buhari, Menakıb, no: 3826

(35) a-Buhari, Zebaih, bab 16, no: 5499

b-Bezar, Keşfü'l Estar, 3/283, no: 2754

c-Nesai, Sünen-i Kübra, c.7/326, hadis no: 8133

d-Makdisi, Ehadisü-l muhtar, c. 3/308, no: 1110

e-Esfehan, el-Eğani, c. 3/86, Zeyd b. Amr başlığı altında

(36) a-İbni Asakir, Tarih-ü Medinet-i Dımaşk, c. 19/344

b-Heysem, Mecme-ü Zevaid, c. 9/693, no: 16179-16182'ye kadar.

c-Zehebi, Siyer-i A'lam, c.1/221: Zeyd b. Harise kısmında.

d-Taberani, Mucem-i Kebir c. 5/86, no: 4663.

e-Ebu Ya'li, Müsned, c. 13/171-74, no: 7212

f-Nesai, Fedail-i Sahabe, s. 27, no: 84, Zeyd b. Amr başlığı altında ve sinen-l Kübra c. 7/325, no: 8132

g-İmam Müzi, Tehzib-l Kemal, c. 10/39, Zeyd b. Harise bölümünde.

h-El-Mütteki el-Hindi, Kenzü'l ummal, c. 14/33, no:37862

ı-İbrahim b. İshak Harbi, Garibü-l Hadis, sc. 2/790

j-Hakim Nisaburi, Müstedrek, Mebakıb, c. 3/239, hadis no: 4956

(37) a-Ahmet b. Hanbel, Sait b. Zeyd b. Amr hadisleri bölümü, no: 1548 ve 1648.

b-Nesai, Menakıb bölmü, c.7/326, no: 8133

c-Taberani, Mucem-i Kebir, c. 1/152, no: 350

d-Askalani, Fethü'l Bari, c. 8/536, Menakıb-i Ensar bab 24/3826

e-Zehebi, Siyer-i A'lam, c.1/221: Zeyd b. Harise kısmında

f-Müsned-i Ebu Davud Teyalisi, c.1/190, hadis no: 231

(38) a-Muhibbüddin Taberi, Riyad-ü Nadre, c. 2/303

b-İbni Abdilberr, İstiab, Sait b. Zeyd başlığı altında, no: 982

(39) putlar adına kesilen hayavan etinin haram olduğunu içeren ayetler: Bakara 173, Maide 3, En'am 145 ve Nahl 115. ayetler

(40) İbni Hacer Askalani, Fethü'l Bari, c. 8/536, Menakıb-i Ensar bab 24/3826

(41) Buhari, Zebaih, bab 16, no: 5499

(42) Heysemi, Keşfü'l esrar, c. 3/283, hadis no: 2755

(43) Nesai, Fedail-l Sahabe, s. 27, no: 84

(44) Makdis, Ehadisü-l muhtare, s. 751

(45) Esbehani Eğani, c. 3/86

(46) İbni Asakir, Tarih-ü Medinet-i Dımaşk, c. 19/344

(47) İbni Abdilberr, İstiab, no: 982, Sait b. Zeyd başlığı altında.

(48) a-Taberani, Mucem-i Kebir, c. 5/86, no: 4663

b-Ebu Ya'li, Müsned, c. 13/171, no: 7212

c-Hakim, müstedrek, c. 3/339, no: 4956

(49) Nisa suresi ayet 48

(50) Duha suresi ayet 7

(51) Buhari, Fedail-i Ensar, bab 24, no: 3827-3828

(52) Yunus suresi ayet 31

(53) Müminun, ayetler 86-89

(54) Ankebut, 61

(55) Lokman, 25. ayet

(56) Zümer, 3. ayet

(57) Yasin suresi ayet 2 ve 5, Hicr suresi ayet 87, İnsan suresi ayet 23, Buruc, ayet 21, Vakıa suresi ayet 77, Neml 6. ayet

(58) Yunus suresi ayet 37. Bakara suresi ayet 2, İsra 9. ayet

(59) İsra suresi 41, 45, 82, 91

(60) Nisa suresi 48 ve 116

(61) Nisa suresi 153.

(62) A'raf sures 28. ayet. Nahl suresi ayet 90

(63) İsra suresi ayet 16

(64) Yunus suresi ayet 47, Nahl suresi ayetler 36 ve 89

(65) Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç. Sumer, Babil, Asur kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı, s. 181

(66) Haşr suresi 21. ayet

(67) Rad suresi ayet 31

(68) Furkan, 32. ayet, İsra suresi 106. ayet

(69) Rad 19. ayet

(70) Yasin, 69. ayet

(71) Hakka suresi ayetler 44-47

(72) Ahkaf suresi 8.ayet

(73) A'raf 54, Yunus 3 ,Hud 7, Furkan 59, Secde 4, Kaf 38, Hadid 4 .Arif Tekin, Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an

(74) Fussilet, 9-12

(75) Mearic, 4. ayet.

(76) Secde suresi 5. ayet, Suyuti, Dürrü'l mensur, Secde suresi ayet 5, c. 11/676

(77) Suyuti, Dürrü'l Mensur, Mearic suresi ayet 4, c. 14/689

(78) En'am suresi 25, Enfal 31, Nahl 24, Mü'minun 83, Furkan 5, Neml 68, Ahkaf 17, Kalem 15 ve Muttaffifin 13

(79) Furkan suresi 4. ayet

(80) Nisa suresi ayet 82

(81) İbni Seyyid-i Nas, Uyunü-l eser, c. 1/157

(82) Cahız, Kitabü-l Heyevan, c.6/275

(83) Saffat suresi ayetler 7-10.

(84) Halil A. Kerim, el-Cezur-ü tarihiye, s.8-15

(85) A'la suresi 18-19

(86) Şuara suresi, 196

(87) En'am suresi, 73., Tevrat Tekvin bölümü, ilk ayet

(88) İbrahim suresi 32-33

(89) Nahl 12.

(90) Casiye suresi ayet 13

(91) Sahih-i Müslim, Cennet kısmı, hadis no: 2841

(92) Tekvin, Tekvin bölümü 3. bab. Kur'an'da ise Bakara suresi 35-36. ayetler

(93) Maide suresi ayet 30, Tevrat, Tekvin bölümü, 4/1-16

(94) İbrahim olayı Tevrat'ta Tekvin bölümü bab 11'den bab 27'ye kadar devam eder

(95) Tevrat, Çıkış bölümü, bab 21/23-25. Kur'an'da Maide suresi ayet 45 aynı.

(96) Tevrat, Çıkış bölümü, bab 24/1, Kur'an, A'raf suresi ayet 155

(97) Tevart,Çıkış, bab 1/15-22, Kur'an, Bakara suresi ayet 49, A'raf 127, 141, İbrahim 6 ve Kasas suresi 4. ayet.

(98) Tevrat,Çıkış, bab 2/1-11, Kur'an'da da aynısı anlatılıyor. Taha suresi ayetler 38-39

(99) Tevrat,Sayılar, bab 19/1, Kur'an, Bakara suresi ayetler 67-71

(100) Tevrat,Çıkış bölümü, bab 2/16-22, Kur'an, Kasas suresi ayetler 23-28

(101) Tevart,Çıkış, bab /4-6, Kur'an, Taha suresi, ayet 12

(102) Tevrat,Çıkış bölümü, bab 4/6-8, Kur'an: A'raf 108, Taha 22, Şuara 23, Neml, 12 ve Kasas 32

(103) Tevrat, Çıkış, bab 4/10-15, Kur'an, Şuara 13. ayet

(104) Tevrat, Çıkış, bab 7/11-12.Şuaea 44-45

(105) Tevrat, Çıkış bölümü, bab 7/20, bab 8/1-15. bab 8/21-24, bab 9/8-12, bab 10/12-15, Kur'an, Araf suresi 133

(106) Tevrat, Çıkış bölümü, bab 16/13-35, Kur'an, Bakara 57, A'raf 160 ve Taha 80

(107) Hac suresi 5, Müminun suresi 14. Tevrat, Eyüp bölümü, bab 10/8-12

(108) a-Şehristani, Milel Nihal, s.689-703 b-Dr. Cevat Ali, El-mufassal, c. 6/507

(109)Luka incili, 18/29-30, Kur'an'da Mücadele suresi, 22. ayet

(110)Matta incili, bab 5/17-19

(111) Matta incili, 4/23-24. Kur'an'da ise Al-i İmran suresi ayet 49.

(112) Matta 26/4. Al-i İmran 54, Enfal 30, Rad 42.

Naml suresi ayet 50., Yunus suresi 21

(113) İncil, 1. korintoslulara mektuplar bab 2/9, Kur'an'dan Secde suresi ayet 17.

(114) a-Buhari, B.halk bab 8/3244, Tefsir Secde, 4779-4780 ve Tevhid bab 35/7498,

b- Müslim cennet no: 2824-2825.

(115) Maide suresi, 112-115)

(116) Al-i İmran suresi ayet 37.

(117) Al-i İmran 41-43. ayetler

(118) Matta incili bab 27, Markos 15, Luka 23 ve Yuhanna 19.

(119) Nisa suresi 157-158

(120) Maide, 82.

(121) Bakara 65, Maide 60 ve A'raf 166

(122) Enbiya suresi ayet 91. Tahrim suresi ayet 12

(123) Matta incili, bab 1/16, Luka incisi bab 3/23

(124) Bakara suresi ayetler 87 ve 91. Al-i İmran 21, 112, 181, 183.Nisa 155 ve Maide 70

(125) Al-i İmran suresi ayet 49 ve Maide suresi ayet 110

(126) Matta İncili bab 8 ve Markos bab 1/29-35

(127) Matta İncili, bab 8, Markos bab 1/40, Luka İncili bab 5/12

(128) Matta İncili bab 20/29-34 ve Markos İncili bab 8/22-25

(129) Markos İncili, bab 7/32-35

(130) Markos İncili bab 1/29-35

(131) Luka İncili, bab 7/12-15 ve bab 8/49-55

(132) Al-i İmran, ayetler 35-36, Meryem suresi ayet 28, Tahrim suresi ayet 12

(133) Tevrat, Sayılar bölümü, bab 26/59, Çıkış bölümü, bab 15/20

(134) Tevrat, 1. tarihler, bab 6/1-3, Sayılar, bab 12/1

(135) Suyuti, Dürrü'l mensur, Al-I İmran tefsiri, ayetler 35-37, c. 3/516 ve Kurtubi tefsiri aynı ayetler c. 4/65

(136) Maide 116-117

(137) Maide 73, Nisa 171, Tevbe 31

(138) a-İbni Asakir, Tarih-ü Medinet-i Dımaşk, c. 41/198

b-İbni Kesir, Bidaye, c. 7/371

(139) Bakara 229-230, Suyuti, Dürrü'l mensur, c. 2/663.

(140) Ayetler: Enfal 41, Haşr, 6-7, Kurtubi tefsiri, Haşr suresi ayet 7, c. 18/16. Divan_ü Züheyr b. Ebi Selma,s.41

(141) Yunus suresi ayet 94

(142) Abd Avn Ravdan, Mevsuat-ü Şuara-i Asri-l Cahili. Baştan sona kadar bu şairlerden bahsediyor.

(143) Muhammed Abdullah oğludur. Sırayla Kab b. Lüey'e kadar şöyle devam eder: Abdulmuttalip, Haşim,

Abdulmenaf, Kusay, Kilap, Mürre ve Ka'b b. Lüey.

a-Ebu Naim Esbehani, Delail-i Nübüvve, c.1/89-90, no:46

b-Zerikli, el-A'lam, c. 5/228

(144) Duha suresi, 2. ayet

(145) Şehabettin Ebşihi,' el-Mustatraf...' c. 2/87

(146) Nebe suresi ayet 6.

a-Ebu Naim Esbehani, Delail-i Nübüvve, c.1/89-90, hadis no: 46.

b-İbni Kesir, el-bidaye ve Nihaye, c. 3/333

c-Cevad Ali, el-Mufassal, c.6/505

d-Alusi, Büluğu-l Ereb, c.2/282

(147) Bakara suresi 22. ayet

(148) a-Cevad Ali, Mufassal, c. 6/504

b-Tarih-i Yakubi, c. 1/316

(149) a-Zirikli, el-A'lam, c. 2/11.

b-M.Sait Aşmavi, Halafetü-l islamiye, s.45

(150) İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, c.3/266. O zaman yapılan müsabakalarda şiirleri birinciliğe layık görülen şairler şunlardır: 1-İmriü'l Kays,2-Nabiğa Zübyani, 3-Zübeyir b. Ebi Sülma, 4-Tarafa b. Abd, 5-Antere b. Şeddad,

6-Alkame b. Abde ve 7-Lebid b. Rabia'dır

(151) Ahmet Savran; "İmrüül'l Kays b. Hucr", TDVİA. C.22/ 238

(152) Acluni, Keşfu'l Hafa, c. 2/93, no: 1858

(153) Menavi, Feydu'l Kadir, c. 2/187

(154) Menavi, Feydu'l Kadir, c.2/187, hadis no: 1624-1625'in açıklamasında anlatılıyor

(155) Ebu'l Ferec Esfehani, Ağani, c. 14/13, Husayn b. Hamam kısmında.

(156) a-İbni Manzur, Lisanu'l aeap, c. 3/238, Ş.R.D maddesinde anlatıyor.

b-Tabresi Mecmeu'l Beyan, c. 9/261, Rahman suresi ayet 31-45 açıklamasında.

c-Esfehani, Eğani, c. 15/65, Hunsa başlığı altında.

(157) Askalani, İsabe, c. 2/559, no: 1733.

(158) Kamer suresi, 31. ayet. Menavi, Feydu'l Kadir, c.2/187, hadis no: 1624-1625'in açıklamasında anlatılyor

(159) Buhari, Menakıb-i Ensar, bab 26/3841 ve Edep, bab 6147. Müslim, Şiir başlığı altında no: 2255

(160) M.Sait Aşmavi, Halafetü-l islamiye, s. 45, Nebe suresi ayetler 14-16, Rahman 5 ve 7. ayetler.

(161) Hayrettin Zerikli, el-A'lam, c. 5/196.

(162) a-Dr.Cevat Ali, "el-Mufassal fi Tarihi'l Arap Kable'l İslam" c. 6/463-469

b-İbni Esir, Üsdü'l Gabe, c. 4/384, no: 4299

c-Mes'udi, Müruc'ü Zeheb, c. 1/55

d-Askalani, "el-İsabe..." c. 9/215-19, no:7373

e-Cahız, "el-Beyan ve Tebyin", c. 1/308-309

f-Haraiti Muhammed b. Cafer(h.327.ö), "Hevatifü'l Cinan", hadis no: 18, s.62-64, Kuss b. Saide başlığı altında.

g-Taberani, Mucem-i Kebir, c. 12/89, no: 12561

(163) a-Taberani, Mucem-i Kebir, c. 25/230-232, no: 22 .

b-İbni Hacer Askalani, İsabe, c. 9/215, no:7373

c-Beyhakı, Delail-i Nübüvve, c. 2/101...

d-İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, c. 3/299...

(164) a-İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, c. 3/313

b-Beyhakı, Delail-l Nübüvve, c.2/104

(165) a-İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, c. 3/313

b-Beyhakı, Delail-l Nübüvve, c.2/104

c-Alusi, Büluğü-l Ereb, c. 2/244

(166) Alusi, Büluğu'l Ereb, c. 1/264-270

İbni Hbaib, Muhabber, s. 263-268

(167) Zirikli, el-A'lam, c. 3/60

(168) a-Cevat Ali, el-Mufassal, c. 6/469-470

b-İbni Hişam, Siyer, c. 1/258-261

c-İbni Asakir, Tarih-ü Medinet-l Dımaşk, c. 19/498

d-Esfehani, Eğani, 3/85

(169) Dr. Cevad Ali, el-Mufassal, c. 4/75

(170) Burhanettin Delv, **"Ceziretü-l Arap Kable'l İslam"**, tek cilt, 840 sayfa, 2004'te Darü-l Farabi matbaası/Beyrut'ta basılmıştır. Muhammed'in Hira'da Zeyd'den Arapça öğrendiği bilgisini bu yazar burada işlemiştir.

(171) a-Esfehani, Eğani, c. 3/85, Zeyd b. Amr başlığı altında

b-İbni Ebi Asım, Ahad ve'l Mesani, c. 2/77, no: 145

c-İbni asakir, Tarih-ü Medinet-ü Dımaşk, c. 19/514, Zeyd b. Amr başlığı altında.

d-İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, c. 3/329, Zeyd b. Amr bölümünde.

(172) Ebu Hayyan Endülüsi, Bahru-l muhit, Tekvir suresi, c. 8/425

(173) **Buhari**, Menakıb-i Ensar, bab 24, no: 3828

(174) Naziat sures 29 ve 32. ayetler

(175) a-Kurtubi, Camiu Ahkami'l Kur'an, Naziat suresi ayetler 29-33, c. 19/204-205. Tenad kelimesi Kur'an'da

Mümin suresi 32. ayetinde geçiyor. Besse kelimesinin geçti yer de Bakara suresi 164. ayet

b-İbni Hişam, Sire, c.1/260

(176) Siyer-i İbni Hişam c. 1/253.

(177) Sair kelimesinin Kur'an'da geçtiği yerler: Hac suresi ayet 4, Lokman ayet 21, Sebe 12, Fatır 6, Şura 7, Mülk 5 ve 10, Nisa 10 ve 55, İsra 97, Furkan 11, Ahzab 64, Fetih 13, İnsan 4, İnşikak 12 ve Kamer 24,47

(178) Sad suresi ayet. Şehristani, el-Milel ve Nihal, c.2/590

(179) İbni Hişam, sire, 1/257

(180) Cevat Ali, el-Mufassal fi tarihi-l arap, c. 6/469-70

(181) a-Cevat Ali, el-Mufassal, c. 6/475

b-İbni Asakir, Tarih-ü Medinet-i Dımaşk, c. 19/504

c-İbni Sad da bunu Hz. Muhammed'in peygamberlik işaretleri başlığı altında almıştır.

(182) a-Müslim, Cenaiz, bab 36, hadis no: 976

b-Ebu Davud, Cenaiz, no: 3234

c-İbni Mace, Cenaiz bölümü, bab 48, no: 1572

(183) **a-Buhari**, Zebaih bölümü, bab 16/5499.

b-Ahmet b. Hanbel, Müsned, Sait b. Zeyd hadisleri kısmında, no: 1648 ve Abdullah b. Ömer hadisleri

kısmında, no: 5369, 5631 ve 6110.

c-Heysemi, Mec'meü Zevaid, c. 9/694,no:16179.

d-Taberani, Mucem-i Kebir, c. 1/152, no: 350 ve 5/87, no: 4663

e-Nesai, Sünen-i Kübra, Menakıb bölümü, bab 13, no: 8132, c. 7/324

(184) a-Esfehani, el-Eğani, c. 14/13, Husayın b. Hamam başlığı altında.

b-Zirikli, el-A'lam, c. 2/262

(185) a-M. Sait Aşmavi, Halafetü-l İslamiye, s. 63, 21. dipnot

b-El-Ehram gazetesi, 9 Mayıs 1998

(186) Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an adlı yapıtım.

(187) İbni Kesir, Bidaye ve Nihaye, c. 3/283-288

(188) Müslim, Şiir bölümü, no: 2255

(189) Dr.Cevat Ali, "el-Mufassal fi Tarihi'l Arap Kable'l İslam", c. 6/478-500

(190) Dr. Cevad Ali, Mufassal, c. 6/482

(191) Suyuti, Dürrü'l mensur, A'raf suresi ayet 175, c.6/675

(192) İbni Kesir, el-Bidaye ve Nihaye, c. 3/274

(193) Şuara suresi 224.

(194) Al-i İmran, ayet 185

(195) Alusi, Ruhu-l Maani tefsiri, A'raf 175, c. 9/113

(196) Mes'udi, "Müruc'ü Zeheb", c. 1/56

(197) Dr. Cevad Ali, Mufassal, c. 6/482

(198) İbni Kesir, el-Bidaye ve'l Nihaye, c. 3/274-278

(199) Dr. Cevat Ali, el-Mufassal fi tarihi'l Arap kable'l islam, c. 6/478-496

Kur'an'da bulunan yabancı kelimelerle ilgili "Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an" adlı kitabımda bağımsız bir başlık açmıştım. Oraya bakılabilir.

(200) Alusi, Ruhul Beyan, A'raf suresi, ayet 175, c. 9/113

(201) Ümeyye b. Ebi Salt Divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli, s.101,

(202) a-Zemahşeri, El-keşşaf, Kehf suresi ayet 9, c. 3/566

b-Alusi, tefsir-ü ruhi' l Beyan Kehf suresi ayet 9, c. 15/209

(203) a)Divan'ü Ümeyye b. Ebi Salt, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli, Dar'ü Sadır matbaası/Beyrut/1998

b)Divan'ü Ümeyye b. Ebi Salt, derleyen Dr. Abdulhafiz Satli, Şam üniversitesi Edebiyat bölümü öğrt. Üyesi.

(204) Halebi, İnsanü'l uyun, c. 1/4. Hz. Muhammed'in nesebi(soyu) başlığı altında..

(205) Halebi, İnsanu'l uyun, 1. cildin hemen başında, Hz. Muhammed'in soyu başlığı altında.

(206) İbni Düreyd, İştikak, s. 303

(207) Taberi tefsiri, Bakara suresi ayet 102 ve Nisa suresi 87-90, c.7/281 geçiyor bu şiirler

(208) Buhari, Menakıb, bab 26, no: 3841, Edep, bab 90,no: 6147

(209) Ümeyye Divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s.111

(210) Hud suresi 44. ayet. Ümeyye divanı, s. 117

(211) Ümeyye divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s.121. Aynı şeyler Kur'an'da en çok Rahman suresinde geçiyor

(212) Saffat suresi, 139-146. ayetler

(213) İbni Asakir, Tarih'ü Medinet-i Dımaşk, c. 9/255-287, no: 811

(214) Araf suresi 24

(215) İbnil Cevzi, el-Muntazam, hicri 2. yılı olayları bölümünde, c.3/142-155.

(216) Ümeyye divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s. 100, Rad suresi ayet 2 ve Lokman suresi ayet 10.

(217) Ümeyye divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s. 102. **Hamim** kelimesinin Kur'an'da geçtiği yerler:

En'am suresi 70, Yunus suresi 4, Hac 19, Saffat, 67, Sad 57, Gafir 18,72, Fussilet 34, Duhan 46,48, Rahman

44, Vakıa 42, 54 ve 93, Hakka 35, Mearic 10, Muhammed 15 ve Nebe suresi 25.Zekkum kelimesinin Kur'an'da geçtiği yerler: Saffat suresi 62, Duhan suresi 43 ve Vakıa suresi 52. Kur'an'da cehennemliklere zincirler vurulacak anlamındaki ayetlerde iki eşanlamlı kelimeler kullanılmıştır: Eğlal kelimesi: : A'raf 157,

Ra'd 5, Sebe 33, Gafir 71, Yasin 8, insan 4. Bir de Selasil kelimesi: İnsan suresi 4 ve Gafir suresi 71.

Zincirlerin boyu 70 arşındır diyen ayet: Hakka suresi, ayet 32

(218) İbnil Cevzi, el-Muntazam c.3/150

(219) İbni-l Cevzi, el-muntazam fi tarihi-l müluk, c.3/152

(220) a-Muhammed suresi ayet 15 ve Zuhruf suresi ayet 71.

b-İbni'l Cevzi, el-muntazam, c.3/15. ve İctimau'l Cuyuşi'l İslamiye, s. 477

c-Ümeyye divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s.103 ve 121 ...

Ümeyye şiirleriyle Kur'an ayetleri arasında ne kadar

benzerlik vardır diye merak eden varsa, bu konuda hem Ümeyye'nin şiir divanı var ona müracaat edebilir, hem de İbni-l Cevzi'in el-Kamil ile ictimau-l Cüyuşi'l islamiye adlı eserlerine bakabilir. Tabii ki İbni Kesir, İbni Asakir ve başka da birçok tarihçi bunları işlemiştir; ancak sözü edilen yerlerde –nerdeyse- tüm düşünceleri bir arada toplanmıştır

(221) İbni Asakir, Tarih-ü Medinet-i Dımaşk, c.9/282

(222) Nur suresi ayet 35, İbni Kayyim el-Cevziyye, İctimau'l Cuyuşi'l İslamiyye, s. 477-479

(223) Ra'd suresi ayet 13.

(224) Ümeyye divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s.79

(225) Meryem suresi ayet 61, Alusi, Ruhü'l Beyan tefsiri, Meryem suresi 61. ayetin açıklama kısmında, c.9/113 bunları anlatıyor.

(226) 17-18. ayetler,

(227) Kur'an'da geçen yabancı kelimelerle ilgili "Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an" adlı kitabımda bir bölüm açmıştım, oraya bakılabilir. S. 264-296

(228) Ümeyye divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s. 119

(229) Kehf suresi, 31, Hac suresi 23, Fatır suresi 33, Mutaffifin suresi 23,35, Duhan suresi 53 ve İnsan suresi 21.

Ümeyye divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s.122. Arif Tekin, Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an, s. 278.

(230) a-Ümeyye divanı, tahkik eden dr Şücey' Cemil Cübeyli s. 108,117 .

b-Makdisi, el-Bed-ü ve Tarih, c. 3/41, 3/62 ve ve 65, Peygamberler başlığı altında

c-Yakut Hamevi, Mucemü-l Büldan, c. 3/201

d-Suyuti, Dürrü'l Mensur, c. 12/479, Saffat suresi 146. ayet açıklamasında.

(231) Kehf suresi 86. ayet, Lüveys Şeyho, Divan-ü Şuarai-n-Nasraniyet-i kablel islam, 1/237

Buhari, Bedü-l hakli bab 4/3199, Tefsir, Yasin, bab 1/4802,4803, Tevhid, bab 22/7424. Ebu Davud, Huruf, bab 34/4002, Müslim, İman bab 72/159

(232) İbni Kesir, Bidaye- Nihaye, 4/366

(233) Hakka suresi ayet 17, Bağdadi, Hazanetü-l edep, c. 1/247. Burada Askalani'nin İsabe adlı kitabından alıntı var

(234) a-Suyuti, Dürrü'l mensur, c. 14/672, Hakka suresi ayet 17

b-Taberi tefsiri, Hakka suresi, ayet 17, c. 23/229

(235) Dr. Abdulhafiz Satli, Divan'ü Ümeyye b. Ebi Salt, s. 387. Rad suresi 19 ve Zümer 9, En'am 50

(236) Dr. Cevat Ali, el-Müfassal, c.6/484. Cevat Ali bunları Alusi tefsirinden, Tarihü'l Hamis ve Tabresi'den alıntı yaparak anlatıyor

(237) a-Buhari, Menakıb-l Ensar, bab 25/3841, Edep, bab 90/6147 ve Rikak bab 29/6489.

b-Müslim, Şiir bölümü, no: 2256. Burada farklı birkaç rivayet geçiyor.

(238) a-İbni Kesir, Bidaye ve Nihaye, c. 3/277

b-Ebu Naim Esbehani, Marifet-ü Sahabe, Dahr b. Harb(Ebu Süfyan) başlığı altında, no: 1467

c-Cevat Ali, el-müfassal fi tarihi-l arap, c.6/487

(239) Teğabün suresi, ayet 7

(240) Şura suresi, ayet 7.

(241) Alusi, Büluğü'l Ereb, c. 2/253. Ümeyye'nin Divanından naklen..

(242) Alus, Büluğu'l Ereb, c. 3/117

(243) Arif Tekin, Kur'an'ın Kökeni, s. 21, Müslim, Şiir bölümü, no: 2257

(244) a)Amir b. Ceşm b. Hübeyb

b) Abd'ü Tabiğe b. Sa'leb

c) Allaf b. Şihap Temimî

d) el-Mültemis b. Ümeyye el-Kenani

e) Züheyr b. Ebi Selma

f) Halit b. Sinan b. Gays el-Absî

g) Rabi' b. Rabia.

h) Abit b. Ebras Esedij)Tübbeu'l Yemanî

ı) Abdullah Kudaî.

j) Tarafa b. Abd

k) Kusey b. Kilab ve daha sayamadığım birçok kişi.

(245) Kadriye Yalvaç, Mebrure Tosun, Sümer, Babil, Asur kanunları ve Ammi Şaduga fermanı, s. 18

(246) İbni Sad el-Gamıdi, "Akidet-ü hatm-i nübüvveti bi'n- Nübüvveti' l Muhammediyye, doktora tezi, s.173-195.

(247) a- Suyuti, Dürü-l mensur, Kureyş suresi, c.15/674 b- İbni Aşur tefsiri Tehrir ve Tenvir, Kureyş

suresi, c. 30/558-559 c- Fahrettin Razi, Tefsir-i Kebir, Kureyş suresi, c. 32/107 d- İbni Manzur, Lisanu'l Aeap, c.9/9, "ELF" maddesinde anlatıyor.

(248) Kurtubi tefsiri, c. 20/204, Kureyş suresi açıklamasında.

(249) Kureyş suresi, ayetler 1-4

(250) a- İbni Kesir, Bidaye ve Nihaye c. 3/457 b- İbni Hişam, Sire, c.1/154 c- Taberi, Tehzib-I Asar, Cüz'ül mefkud, s.17

(251) a- İbni Kesir, Bidaye ve Nihaye c.3/460 b- İbni Esir, el-Kamil, c. 1/570 c- İbni Hişam, sire, c.1/155 d- Taberi, Tehzibü-I asar, Cüz'ül mefkud, s. 21

(252) a) İbni Hişam, Sire, c. 1/154 b) Beyhaki, Sünen-i Kübra, Fey' ve ganimet bölümü, bab 62, c.6/596, no: 13080, c) Buhari, Edebü-I müfred, no: 56 d) Ahmet b. Hanbel, Müsned, Abdurrahman b. Avf hadisleri, no: 1655 ve 1676 e) İbni Hiban, 10/214, no: 4374 f) Hakim, Müstedrek, Mekatib, c. 2/239, bab 12/2870 g) Taberi, Tehzibü-I asar, Cüz'ül mefkud, s. 21 h) http://library.islamweb.net/hadith/hadithServices.php?type=2&cid=1477&sid=4461. Bu adreste 67 yerde geçtiği belirtiliyor.

(253) Heddadi, el-Kur'an'ü da'vetün Nasraniyye, s. 97, A.Razzak Nevfel'den naklen.

(254) İbni Asakir, Tarih-ü Medinet-i Dımaşk, c. 38/332-338

(255) a-Buhari: B.Vahiy, bab 3/3, Ehadis-i Enbiya bab 22/3392 ve Tabir, bab 1/6982 b-Sahih-i Müslim, İman bölümü bab 73, no; 160

(256) Ebu Musa el-Hariri, Bahsü'n fi neş'eti-I islam, s. 16

(257) Ebu Musa el-Hariri, Bahsü'n fi neş'eti-I islam, s.20

(258) a-Ali b. Nayif eş-Şühud, el-Müfassal fi-r-Reddi ala şebehati A'dail islam, c. 10/148. b-Ebu Musa el-Hariri, Bahsü'n fi neş'eti-I islam, s. 52

(259) Yunus suresi ayet 94

(260) Ebu Musa el-Hariri, Bahsü'n fi neş'eti-I islam, s. 51-52

(261) El-Hariri, Bahsü'n fi neş'eti-I islam, s. 12

(262) Halil A.Kerim. Fetret-ü Tekvin Fi Hayat-i Sadıki-I Emin, s.84

(263) Abd Avn er-Revdan, Mevsuat-ü Şuarai-I asri-I cahiliyyi 1/326

(264) Halil A.Kerim. Fetret-ü Tekvin Fi Hayat-ü Sadıki-I Emin, s. 9 ve 84-85

(265) Halil Abdulkerim, Fetret-ü Tekvin, s. 99-119

(266) a- Dr. Cevat Ali, el-Mufassal fi tarihi'l Arap kable'l islam, c.6/500-503. b- Tirmizi, Rüya bölümü, bab 10, no: 2288 c- Alusi, Buluğü'l Ereb, c.2/269

(267) a-İbni Hişam, Siret, c.1/271 b-Taberi Tarihi, c. 2/302

(268) Halil Abdulkerim, Fetret-ü Tekvin, s. 99-107

(269) Cevad Ali, el- Mufassal, c. 5/604, Maide suresi ayet 38 Mesela hırsızlık yapanın eli kesilirdi. Örneğin; Vabisa b. Halit, Avf b. Übeyd, Mirar, Hıyar b. Adiy, Ubeydullah b. Osman, Müdrik b. Avf, Melih b. Şüreyh, Mükis b. Kays'ın sağ elleri, hırsızlık yüzünden kesilmişti. Bunlardan 3'ü aynı ailedendi. İkisi ise baba-oğul idi. Muhammed bu geleneği de resmileştirip Kur'an'da işledi: Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan bir cezâ olarak ellerini kesin! Anlamında ayet indirdi

(270) Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an adlı çalışmam.

(271) Tirmizi, Kıraat bölümü, bab 11/2944

(272) Dairetü-I Mearifi'l İslami, c. 26/8167

(273) Buhari, Megazi bölümü, Kaza umresi başlığı altında bab 42/4251

(274) Buhari: Sulh bölümü, bab 6/2698-99. Megazi bölümü, bab 42/4251 ve Cizye kısmı, bab 19/3184

(275) Nahl suresi ayet 103

(276) Furkan suresi ayetler 4-7

(277) a-Taberi tefsiri, Nahl suresi ayet 103, c. 14/364-369. b-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Nahl suresi ayet 103, c. 9/115-118 c-İbni Kesir tefsiri, Nahl 103, c. 4/406

(278) Nisaburi, Garibü-I Kur'an, Nahl suresi ayet 103, c. 4/307

(279) Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an.

(280) Buhari, B.Vahiy, bab 3/3, Tefsir bölümü, İkra suresi no: 4953 ve Tabir bölümü, bab 1/6982

(281) Ahmet b. Hanbel, Müsned, Ayşe hadisleri, no: 26486

(282) a- İbni Kesir, Tefsirinde Alak suresi c.5/436, Bidaye Nihaye c. 4/5, Vahiy bölümünde. b- Ebu Avane, Müsned, c. 1/103, bab 28/328. hadis. c- A.Razzak, Musannaf, c. 5/323, no: 9719 d- Beyhakı, Delalil-i Nübüvve, c. 2/140 e- İbni Hibban, c.1/219, no: 33 f- İbni Hacer Askalani, Fethu'l Bari Şerh-ü Sahihi-I Buhari, c. 1/62 Bedü-I vahiy bölümü.

(283) Duha suresi, 1-3, Dr Taha Hüseyin, Fi'ş-Şi'ri-I cahiliy, s.82

(284) Suyuti, Dürrü'l Mensur, Duha suresi c. 15/483

(285) a-Buhari, Teheccüd namazı kısmında, bab 4/1125 ve Tefsir, Duha bölümünde no: 4950-51 b-Sahih-i Müslim, Cihat bölümü, bab 39, no: 1797

(286) İbni Abdilberr, İstiab, Selma başlığı altında, no: 1014.

(287) Rahman suresi 56, 70 ve 74. ayetler, Nur suresi 11-20. ayetler, Ahzab 28'den 35'e kadar. Tahrim, 5. ayet. Ayrıca 36 ve 53. ayetler. Nebe suresi 32-34 ve Tebbet suresi.

Kaynaklar

Abdurrauf el-Menavi(h.1031.ö)

"Feydu'l Kadir şerh'ü Camii-s- Sağir" 6 cilt, Daru'l Marife matbaası, 1977/Beyrut

Abdurrazzak San'ani(h.211.ö)

"el-Musannaf", 12 cilt.Tahkik eden Habiburrahman, Meclisü-I ilmiye matbaası, Pakistan/1983

Ahmet b. Hanbel((h.241.ö)

"Müsned", Beyt-ü Efkar-i Devliye matbaası/Riyad/1989

Alusi Mahmut Şükrü Bağdadi(1924.ö)

"Büluğü'l Ereb fi Marifeti Ahvali'l Arap", 3 cilt. Tahkik eden Muhammed Behçet Eseri, Darü'l küttabi'lMısri/Mısır

Abd Avn er-Revdan,

"Mevsuat-ü Şuarai-I Asri-I cahiliyyi", Üsame matbaası/Ürdün/2001

Acluni(h.1162.ö)

"Keşfü-I Hafa" 2 cilt. Mektebetü-I Kudsi/Kahire/h.1351

Ahmet b. Hanbel((h.241.ö)

"Müsned". Beyt-ü efkar-i Devliye matbaası/Riyad/1989

Askalani İbni Hacer Ahmet b. Ali(h.852.ö)

"Fethu'l Bari Şerh-ü Sahihi'l Buhari" 17 cilt. Tahkik eden Abdurrahman b. Nasır, Darü-I Tayyibe matbaası/ Riyad/2005

"El-İsabe fi Temyiz-i Sahabe" 14+2 cilt fihrist, tahkik eden komisyon, Hacer matbaası/Kahire/2008

"Metalibü-I Aliye" 19 cilt. Tahkik eden Muhammed b. Zafir, Darü-I Asime matbaası/ Suudi/2000

Bağdadi Abdulkadir b. Ömer(h.1093.ö)

"Hazanetü-I Edeb", 13 cilt. Tahkik eden Abdusselam Muhammed Harun, Mektebetü-I hancı/Kahire/1997

Beyhaki Ebubekir Ahmet b. Hüseyin(h.458.ö)

"Delail-i Nübüvve", 7 cilt. Tahkik eden Dr A. Mut'i, Darü'l kütübi'l ilmiye/Beyrut/1988

Buhari Muhammed b. İsmail(h.256.ö)

"Sahih-i Buhari" 4 cilt, Dar'ü İbni Kesir/Beyrut/ 2002

Burhanettin Delv/Delu,

"Ceziretü-I arap kable'l İslam", tek cilt, 840 sayfa, 2004'te Darü-I Farabi/Lübnan

matbaası/Beyrut'ta basılmıştır.

Dr. Abdulhafiz Satli,

"Divan'ü Ümeyye b. Ebi Salt" tek cilt, Teavüniye matbaası, Şam/2000

Daremi Osman b. Sait(h280.ö)

"Er-Reddd-ü Alel Cehmiyye", Tahkik eden Bedrü-I Bedir, Dar-ü Selefiyye matbaası Küveyt/1985

Divan'ü Ümeyye b. Ebi Salt,

Tahkik eden Dr. Şücey' Cemil Cübeyli, Dar'ü Sadır matbaası/Beyrut/1998

Cahız Ebu Osman Amr b. Bahr(h.255.ö)

"Kitabü-I Heyevan" 8 cilt. Tahkik eden Abdüsselam Muhammed Harun, Mustafa-I babil Halebi matbaası/Mısır/1967

"Beyan ve Tebyin" 4 cilt.Tahkik eden Abdusselam Muhammed Harun, mektebetü-I Hancı matbaası/1998/Mısır

Cevad Ali(ö.1987.m)

"el-Müfassal fi Tarihi'l Arap Kable'l İslam" 10 cilt. Bağdat üniversitesi yayını/1993

Ebu Avane Yakup b. İshak

"Müsned" 5 cilt. Tahkik eden Eymen b. Arif Dımaşki, Daru'l Marife, Beyrut/1998

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as Cicistan(h. 275.ö)

"Sünen-i Ebu Davud", Beyt'ü Efkar-i Devliye, Riyad/tarihsiz

Ebu Ferec b. Zekeriyya el-Ceriri(h. 390.ö)

"El-Celis-ü Salih el-Kafi", 4 cilt. Tahkik eden Dr. Muhammed Mursi el- Huli, Alemü-I kütüp matbaası/Beyrut/1993

Ebu Hayan Endulusi (h.745.ö)

"Bahru'l Muhit", 8 cilt. Tahkik eden komisyon. Daru'l kütübi'l ilmiye, Beyrut/ 1993

Ebu Ya'li Mevsıli Ahmet b. Ali(h307.ö),

"Müsned-ü Ebi Ya'li" 16 cilt. Tahkik eden HSAN Selim Esed, Darü2l me'mun li-I türas, 1989/Beyrut

Esbehani. Ebu Naim(h. 430.ö)

"Delail-i Nübüvve", 2 cilt. Tahkik eden Muhammed Revas ve Abdulberr, Darü Nefais matbaası, Beyrut 1986

"Marifet-ü Sahabe", 7 cilt. Tahkik eden Adil b. Yusuf Azazi, Dar'ü Vatan matbaası/ Rıyad 1998

Esfehani Ebu'l Ferec Ali b. Hüseyin(h.356.ö),

"el-Eğani" 24 cilt. Tahkik komisyon. Dar'ü Sadır matbaası/Beyrut/ 2008

Haddadi Yusuf Düre(1913-1979),

"el-Kur'an'ü Da'vetü'n Nasraniyye", 2. baskı. Bulisiye matbaası/Beyrut/1986,

Hakim Ebu Abdillah Nisaburi(h.403.ö)

"El-Müstedrek-ü ala's- sahihayn", 5 cilt. Tah. Mustafa b. Ebi Nasr, Darü-l kütübi-l ilmiye/Beyrut/tarihsiz.

Halebi Burhanettin(h.1044.ö)

"İnsanu'l Uyun", 3 cilt, Dar'ü Nevadir matbaası, Beyrut/2013

Halil Abdulkerim(1930-2002)

"Fetret-ü Tekvin Fi Hayati-i Sadiki-l Emin" tek cilt. Dar-ü Mısri-l Mahrusa/Mısır/2004

"el-Cüzürü Tarihiye li şeraiti-l islamiye", birinci baskı, Sina yayınevi/Kahire/1990

Hariri Ebu'l Abbas(Asri)

"Bahsün fi Neş'eti-l islam" Beyrıt/1979

Hatib-i Tebrizi(h.502.ö)

"Şerh-ü Divani Antere", 242 sayfa. Darü-l kitabi-l Arabi/Beyrut/1992

Hayrettin Zirikli(1976. ö)

"El-A'lam", 8 cilt. Darü'l ilim li'l melayin, Beyrut 2002

Heysemi Nurettin Ali b. Ebibekir(h.807.ö)

"Keşfu'l Estar an Zevaidi-l Bezar" 4 cilt. Tahkik eden Habibürrahman A'zami, Müesseset-ü Risale/ Beyrut/1984

"Beğiyyet-ü Raid fi tahkik-i Mec'mei Zevaid", 9 cilt. Tahkik eden Abdullah Muhammed Derviş, Darü-l fikir matbaası/Beyrut/ 1994

Hindî Alauddin el-Müttekî(h.975.ö)

"Kenzü-l Ummal fi Süneni-l Akval-i ve'l Ef'al" 18 cilt. Tahkik edenler: Bekri Hayan ve Safve Saka, Risale matbaası/Beyrut/1985

İbni Abdilberr Nümeri(h463.ö)

"El-istiab fi marifeti-l Ashab", 2 cilt. Darü-l fikir matbaası, Beyrut/2006

İbni Asakir Ali b. Hasan(h.571.ö)

"Tarih'ü Medinet-i Dımaşk" 80 cilt. Tahkik eden Muhibbüddin Ebu Sait, Daru'l fikir, 1995/Beyrut

İbnil Cevzi Ebu'l Ferec A.Rahman b. Ali(h.597.ö)

"el-Muntazam'ü fi Tarihi-l Müluk" 19 cilt. Tahkik edenler Muhammed Abdulkadir Ata ve Musatafa Abdulkadir Ata, Darü-l kütübi-l ilmiye, Beyrut/1992

İbni Düreyd Ebubekir Muhammed b. Hasan(h.321.ö)

"Kitabü-l iştikak", tahkik Abdusselam Muhammed Harun, Daru'l Ceyl, Beyrut/1991

İbni Ebi Asım(h.287.ö)

"Ahad ve'l Mesani", 6 cilt. Tahkik Basım Faysal, Dar'ü Raye matbaası 1991/Riyad

İbnü'l Esir Ali b. Muhammed Cezeri(h.630.ö)

"Üsdü-l Gabe" 8 cilt. Komisyon, Darü-l kütübi-l ilmiye/Beyrut/

İbni Habib Ebu Cafer(h.245.ö)

"Muhabber", Tahkik eden Dr. Stiter, Daru-l Afaki-l Cedide, Beyrut/Tarihsiz

İbni Hibban(h.354.ö)

Sahih-i İbni Hibban bi tertib-i İbni Belban(739.ö). 18 cilt. Tahkik eden Şuayıp Arnavıt, Risale matbaası/Beyrut/Tarihsiz

İbni Hişam(h.213.ö)

"Siret-i Nebi", 4 cilt. Tahkik eden Ömer A.Selam Tedmüri, Daru'l kitabi'l Arabi, Beyrut/1990

İbni Kesir İmaduddin İsmail(h.774.ö)

"el-Bidaye ve'l Nihaye" 20 cilt. Tahkik eden dr Abdullah b. Abdülmuhsin, Hecer matbaası,Kahire/1997

"Tefsirü-l Kur'an-il Azim", 8 cilt. Tahkik esen Sami b. Muhammed, Dar-ü Tayyibe matbaası/Suudi/ 1999

İbni Sad(h.230.ö)

"Tabakat-i Kübra" 8 cilt. Dar-ü İhya matbaası, 19967beyrut

İbni Seyyid-i Nas Ya'meri(h.734.ö)

"Uyun-ul Eser" 2 cilt. Tahkik edenler Muhammed'ğl İyd ve Muhittin, İbni Kesir matbaası/Beyrut

İbni Teymiyye Takiyyüddin Ahmet Harani(h.728.ö)

"Mec'mu'l Fetava" 37 cilt. Tahkik eden Enver Baz ve Amir Cezzar, Derü'l Vefa matbaası, Mısır/2005

İbni Zekeriya Nehrevani el-Cerirî(h.390.ö)

"Celis-ü Salih el-Kafi", 4 cilt. Tahkik eden Dr. Osman Abbas, Alemü-l kütüp matbaası/ Beyrut/1987

İbrahim b. İshak el-Harbi(h.285.ö)

"Garibü-l Hadis" 3 cilt. Tahkşk eden Süleyman b. İbrahim, Ümmü'l Kurra üniversitesi yayını, 1985/Mekke

İmam Müzi Cemalettin Ebu'l Haccac Yusuf(h.742.ö)

"Tehzibü-l Kemal" 35 cilt. Tahkik eden Dr. Beşşar Avvad Maruf, Risale matbaası Beyrut/1992

Kadriye Yalvaç, Mebrure Tosun,

Sumer, Babil, Asur kanunları ve Ammi Şaduqa fermanı, Türk Tarih kurumu yayını 1989/Ankara

Kurtubi Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmet(h.671.ö)

"el-Cami'ü li Ahkami-l Kur'an" 24 cilt. Tahkik eden Abdullah b. Abdilmuhsin, Risale matbaası/Beyrut/2006

Makdisi Diyaüddin Ebu Abdillah Muhammed(h.643.ö)

"el-Ehadisü-l Muhtare" 13 cilt. Tahkik eden A.Melik b. Abdullah, Dar'ü Hader matbaası/Beyrut/2001

Makdisi Mutahhir b. Tahir(h.4. asırda yaşamış)

"el-Bed'ü ve Tarih" 6 cilt. Mektebet-ü Sekafet-i Diniye/Mısır/tarihsiz

Menavi Muhammed A.Rauf(h1031.ö)

"Feydü-l Kadir", 6 cilt. Darü-l Marife matbaadı, Beyrut/1972

Mes'udi Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin(h.346.ö)

"Müruc'ü Zeheb" 4 cilt , tahkik eden Kemal Hasan, Mektebetü'l Asriyye/Beyrut/2005

Muhammed Sait Aşmavi(2013.ö)

"El-Halafetü-l İslamiye", Sina yayınevi/Mısır/1992

Muhibbüddin Taberi(h.694.ö)

"Zehairu'l Ukba Fi Menakıb-i Zevi'l Kurba". Mektebetü-l kudsiyye, kahire h. 1356

"Riyad-ü Nadre fi Menakıbi-l Aşere", tahkik Muhammed Bedrettin, M.Emin Hanci yayınevi Mısır/h.1327

Mustafa Ceha(1942-1992),

"Mihnetü-l akli fi'l islam" Kitap 1982'de Lübnan'da basılır ve yasaklanır.

Müslim Ebu'l Hüseyin(h.261.ö)

"Sahih-i Müslim", Tahkik eden Muhammed Fuad Abdulbaki,Daru'l kütübi'l ilmiye/Beyrut/ 1991

Nesai Ahmet b. Şuayıp(h.303.ö)

"Sünen-ül Kübra", 12 cilt. Tahkik eden Abdullah b. Abdilmuhsin, Şuayıp Arnavut ve Hasan Şelbi, Müesseset-ü Risale, Beyrut/2001

"Fedail-i Sahabe", Dar'ü kütübi-l ilmiye, Beyrut/1984

Nisaburi Nizamettin Hasan b. Muhammed(h.850.ö),

"Garibü-l Kur'an ve regaibü-l fürkan" 6 cilt. Tahkik eden Zekeriya Umeyrat, Darü-l kütübi-l ilmiyye/Beyrut/ 1996

Nüveyri Şehabettin Ahmet b. Abdulvahhap(h.533.ö)

"Nihayetü-l Ereb Fi fünuni-l Edeb' 33 cilt. Tahkik edenler Dr Yusuf Tavil ve Ali Muhammed Haşim, Darü-l kütübi-l ilmiye matbaası, Beyrut/2004

Suyuti Celalettin(h.911.ö)

"Dürrü'l Mensur" 17 cilt. Tahkik eden Abdullah b. Abdulmuhsin, Hecer matbaası/Mısır/2003

Şehristani Ebu'l Feth Muhammed b. Abdulkerim Ebubekir Ahmet(h.548.ö)

"el-Milel'ü ve'l Nihal", 2 cilt.Tahkik edenler: Emir Ali Mehna ve Ali Hasan Faur, Daru'l Marife/Beyrut/ 1993

Taberani Ebu'l Kasım b. Ahmet Süleyman(h.360.ö)

"el-Mucemü'l Kebir" 25 cilt. Tahkik eden Hamdi Abdulmecit Selefi, İbni Teymiyye matbaası Kahire/

"Mucem-i Evsat", 10 cilt. Tahkik edenler Ebu Muaz ve Ebu Fadl, Darü-l Haremeyn matbaası/ Kahire/ 1995

Taberi Ebu Cafer Muhammed b. Cerir(h.310.ö)

"Camiu'l Beyan an Te'vil-i Ayyi'l Kur'an". 25 cilt, tahkik eden dr. Abdullah b. Abdülmuhsin,Hecer matbaası/Kahire/2001

"Tarih-i Taberi", 11 cilt. Tahkik eden Muhammed Ebu-l Fadl, Daru-l Maarif/Mısır/1968

Teyalisi Süleyman b. Davud (h.204.ö)

"Müsned-i Teyalisi" 4 cilt. Tahkik eden M. B. Abdilmuhsin, Hecer matbaası/ Kahire 1999

Tirmizi Muhammed b. İsa(h.279.ö)

"Sünen-i Tirmizi", Mektebetü-l Mearif, Riyad/1417 hicri

Yakubi Ahmet b. Yakub(h.292.ö)

"Tarih'ü Yakubi" 3 cilt.Gara matbaası/Necef/1358 hicri

Yakut b. Abdullah Hamevi(h.626.ö)

"Mucemü'l büldan" 5 cilt. Dar'ü Sadır matbaası, Beyrut 1993

Zehebi Şemsettin Muhammet b. Ahmet(h.748.ö)

"Siyer-i A'lam-i Nübela" 29 cilt. Tahkik eden komisyon, Risale matbaası/ Beyrut/1984

Zemahşeri Carullah Mahmut b. Ömer(h.538.ö)

"El-Keşşaf", 6 cilt. Tahkik edenler Adil Ahmet ve Ali, Mektebetü-l Abidin Mısır/1998